

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Vliv neuspokojenosti sociálních potřeb na výskyt patologických jevů v adolescenci

Autor: Bc. Martin Kratochvíl
Studijní program: N7504 Učitelství pro střední školy
Studijní obor: Učitelství pro střední školy – český jazyk a literatura
Učitelství pro střední školy – základy společenských věd
Vedoucí práce: Mgr. Carmen Simonová

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ
Pedagogická fakulta
Akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Martin Kratochvíl**
Osobní číslo: **P13323**
Studijní program: **N7504 Učitelství pro střední školy**
Studijní obory: **Učitelství pro střední školy - český jazyk a literatura**
Učitelství pro střední školy - základy společenských věd
Název tématu: **Vliv neuspokojenosti sociálních potřeb na výskyt patologických jevů v adolescenci**
Zadávající katedra: **Katedra pedagogiky a psychologie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Diplomová práce se bude zabývat vlivem neuspokojenosti sociálních potřeb na patologické jevy u adolescentů. Cílem diplomové práce bude charakterizovat základní sociální potřeby a postihnout specifika, která mohou vést při nedostatečném uspokojování těchto potřeb k patologickým jevům u mládeže ve věku od 15 do 21 let. Výzkumná část práce bude prováděna metodou dotazníkového šetření na vybraném vzorku respondentů.

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Seznam odborné literatury:

Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Carmen Simonová**
Katedra pedagogiky a psychologie

Datum zadání diplomové práce: **28. dubna 2014**

Termín odevzdání diplomové práce: **28. dubna 2016**

doc. PhDr. Pavel Vacek, Ph.D.
děkan

L.S.

Mgr. Kateřina Juklová, Ph.D.
vedoucí katedry

dne

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval (pod vedením vedoucího diplomové práce, Mgr. Carmen Simonové) samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 19. června 2015

Podpis .....

Poděkování

Mé poděkování patří především Mgr. Carmen Simonové, se kterou jsem mohl konzultovat obsah své práce, a PhDr. Janu Svobodovi, jenž mi poskytl mnoho kvalitních zdrojů a vlastních materiálů, ze kterých jsem mohl čerpat informace ke svému tématu. Dále bych chtěl poděkovat všem, kteří mi pomáhali při zpracování empirické části této diplomové práce.

Anotace

KRATOCHVÍL, Martin. *Vliv neuspokojenosti sociálních potřeb na výskyt patologických jevů v adolescenci*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2015. 146 s. Diplomová práce

Diplomová práce se zabývá pojetím základních sociálních potřeb a jejich vývojem v období dětství a dospívání s cílem postihnout vliv neuspokojenosti těchto potřeb na výskyt vybraných patologických jevů v adolescenci.

Teoretická část je zaměřena na charakteristiku základních sociálních potřeb, jejichž neuspokojenost může mít vliv na některé patologické jevy. Nejprve jsou sociální potřeby představeny v obecné rovině, následně je podrobně popsáno jejich pojetí v období adolescence. Dále jsou stručně charakterizovány vybrané patologické jevy, jejichž příčiny můžeme hledat v neuspokojenosti jednotlivých potřeb.

Empirická část je zaměřena na zkoumání uspokojenosti vybraných sociálních potřeb a výskytu některých patologických jevů u adolescentů ve věku 15–21 let. Výzkum probíhal dotazníkovým šetřením na Královéhradecku a Pardubicku. Cílem výzkumu bylo zjistit, zda případná neuspokojenost těchto potřeb má vliv na některé patologické jevy, které se vyskytují u adolescentní mládeže.

Klíčová slova: sociální potřeba, patologické jevy, adolescence.

Annotation

KRATOCHVÍL, Martin. *Vliv neuspokojenosti sociálních potřeb na výskyt patologických jevů v adolescenci*. Hradec Králové: Pedagogical Faculty, University Hradec Králové, 2015. 146 pp. Diploma Thesis.

This Master Thesis deals with the notion of basic social needs and their development in the period of childhood and adolescence with the aim of capturing the influence of dissatisfaction of these needs on the presence of selected pathological phenomena in adolescence.

The theoretical part is focused on description of basic needs which dissatisfaction may have an influence on certain pathological phenomena. Social needs are first introduced in general terms, followed by a detailed description of their concept in the period of adolescence. In addition to that, selected pathological phenomena, which may be caused by dissatisfaction of certain needs, are then briefly characterized.

The empirical part of the Thesis is focused on a research of satisfaction of selected social needs and occurrence of some of the pathological phenomena at adolescents in the age of 15 to 21 years. The research was carried out by a questionnaire survey in the County of Hradec Králové and Pardubice. The goal of the research was to discover if any potential dissatisfaction of those needs has any influence on some of the pathological phenomena which are present among adolescent youth.

Key words: social needs, pathological phenomena, adolescence

OBSAH

ÚVOD.....	11
1. TEORETICKÁ ČÁST.....	12
1.1 Sociální potřeby.....	12
1.1.1 Sociální potřeba místa.....	12
1.1.2 Sociální potřeba limitů.....	21
1.1.3 Sociální potřeba bezpečí.....	26
1.1.4 Sociální potřeba podnětů, péče a výživy.....	32
1.1.5 Sociální potřeba opory a podpory.....	38
1.2 Hierarchizace lidských potřeb podle A. Maslowa.....	41
1.2.1 Vymezení základní terminologie.....	41
1.2.2 Maslowova pyramida lidských potřeb.....	42
1.2.3 Komparace Maslowova modelu s teorií sociálních potřeb podle J. Svobody a s teorií potřeb podle Z. Matějčka.....	44
1.3 Problematika sociálních potřeb v období adolescence.....	49
1.3.1 Vymezení adolescence podle M. Vágnerové.....	49
1.3.2 Vymezení adolescence podle S. Freuda.....	50
1.3.3 Vymezení adolescence podle E. H. Eriksona.....	50
1.3.4 Vymezení adolescence podle J. Svobody.....	50
1.3.5 Proměna sociální potřeby místa.....	54
1.3.6 Proměna sociální potřeby limitů.....	56
1.3.7 Proměna sociální potřeby bezpečí.....	58
1.3.8 Proměna sociální potřeby podnětů, péče a výživy.....	62
1.3.9 Proměna sociální potřeby opory a podpory.....	63
1.4 Vliv sourozenecké konstelace na sociální potřeby.....	66
1.4.1 Sociální potřeby prvorozeného.....	66
1.4.2 Sociální potřeby prostředního.....	67
1.4.3 Sociální potřeby nejmladšího.....	68
1.4.4 Sociální potřeby jedináčka.....	70
1.4.5 Vliv sourozenecké konstelace na partnerské vztahy.....	71
1.5 Patologické jevy.....	71
1.5.1 Agresivita a násilí.....	74

1.5.1.1 Vandalismus.....	78
1.5.2 Autoagrese.....	79
1.5.2.1 Suicidiální jednání.....	79
1.5.2.2 Sebepoškozování.....	80
1.5.3 Zneužívání psychoaktivních látek.....	80
1.5.3.1 Alkoholismus.....	81
1.5.3.2 Závislost na nikotinu (kouření).....	84
1.5.3.3 Závislost na kanabinoidech.....	85
1.5.3.4 Závislost na opiátech.....	86
1.5.3.5 Závislost na sedativech a hypnotikách.....	86
1.5.3.6 Závislost na stimulantech.....	87
1.5.3.7 Závislost na organických rozpouštědlech.....	87
1.5.3.8 Závislost na halucinogenech.....	87
1.5.4 Návykové a impulsivní poruchy.....	88
1.5.4.1 Gamblerství.....	88
1.5.4.2 Pyromanie.....	90
1.5.4.3 Kleptomanie.....	92
1.5.4.4 Workoholismus.....	93
1.5.4.5 Závislost na počítačových hrách.....	93
1.5.4.6 Závislost na internetu.....	94
1.5.4.7 Závislost na nakupování.....	96
2. EMPIRICKÁ ČÁST.....	97
2.1 Hodnotová orientace z hlediska filosofie.....	97
2.1.1 Cíle empirického šetření.....	97
2.1.1.1 Primární cíl.....	97
2.1.1.2 Sekundární cíl.....	97
2.1.2 Metodologie.....	97
2.1.2.1 Dotazníkové šetření.....	97
2.1.2.2 Analýza získaných dat.....	98
2.2 Formulace kvalifikovaných předpokladů.....	98
2.3 Charakteristika zkoumaného vzorku.....	99
2.4 Vyhodnocení empirické části.....	100
2.4.1 Vyhodnocení jednotlivých otázek dotazníku.....	100

2.4.2 Vyhodnocení kvalifikovaných předpokladů.....	128
2.4.3 Závěr empirického hodnocení.....	134
2.5 Možnosti dalšího zkoumání.....	135
2.6 Výstupy do praxe.....	135
ZÁVĚR	136
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	137
INTERNETOVÉ ZDROJE	138
PŘÍLOHA: Dotazník	139

ÚVOD

Tato diplomová práce je zaměřena na problematiku sociálních potřeb a na vliv jejich neuspokojenosti na patologické jevy u adolescentní mládeže, neboť právě adolescenti tvoří největší rizikovou skupinu, která je ohrožena sklony k patologickému chování.

Teoretická část této diplomové práce je zaměřena na charakteristiku základních sociálních potřeb, kterými jsou sociální potřeba místa, sociální potřeba limitů, sociální potřeba bezpečí, sociální potřeba podnětů, péče a výživy a sociální potřeba opory a podpory. Dále je zde představena základní terminologie související s touto problematikou a komparace Maslowovy teorie potřeb s teorií potřeb J. Svobody a s teorií potřeb Z. Matějčka.

Stěžejními kapitolami teoretické části jsou problematika sociálních potřeb u adolescentů a charakteristika nejčastějších patologických jevů vyskytujících se u adolescentní mládeže (např. agresivita, autoagrese, vandalismus, zneužívání psychoaktivních látek, gamblerství, pyromanie, kleptomanie, workoholismus, netholismus, oniomanie atd.).

Empirická část této diplomové práce je zaměřena na výzkum, který proběhl formou dotazníkového šetření na vzorku adolescentů ve věku 15–21 let na Královéhradecku a Pardubicku. Byly zpracovány tabulky, které vyhodnocují jednotlivé otázky dotazníku, které se vztahují na problematiku neuspokojenosti sociálních potřeb s následným vlivem na výskyt patologických jevů u adolescence.

Cílem této diplomové práce je charakterizovat základní sociální potřeby, vymezit nejčastější patologické jevy vyskytující se u adolescentů, které mohou mít příčiny v nedosycenosti sociálních potřeb.

1. TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Sociální potřeby

V této kapitole se budu zabývat pěti základními sociálními potřebami tak, jak je vymezuje Svoboda. Konkrétně se jedná o sociální potřebu místa, sociální potřebu limitů, sociální potřebu bezpečí, sociální potřebu podnětů, péče a výživy a sociální potřebu opory a podpory.

Tyto sociální potřeby mohou být v období dospívání a poté i v dospělosti příčinou psychopatologických jevů, pokud nejsou v období dětství dostatečně nasyceny.

1.1.1 Sociální potřeba místa

Sociální potřeba místa vzniká již v prenatálním období, které za normálních okolností trvá 9 kalendářních, respektive 10 lunárních měsíců. Toto období začíná oplozením vajíčka a končí porodem. Člení se na tři fáze:

1. Období od oplození do uhníždění blastocysty (toto období trvá necelé tři týdny);
2. Embryonální období (trvá do 12. týdne, tj. do konce prvního trimestru);
3. Fetální období (trvá od 12. týdne do narození).

Během prenatálního období má podle Svobody plod definováno své místo na třech úrovních: fyzické, psychické a metapsychické.

a. Fyzická úroveň

Plod má své místo definován v děloze matky. Dělohou se rozumí ženský vnitřní pohlavní orgán sloužící k uložení a následnému vývoji lidského zárodku. Během těhotenství děloha mění svůj tvar a výrazně se zvětšuje, neboť plod během prenatálního období roste, a potřebuje tak logicky čím dál větší prostor.

První tři měsíce těhotenství je děloha uložena v pánvi za stydkou kostí, ke konci třetího měsíce v důsledku růstu plodu se děložní svalovina rozpíná, přesahuje stydkou kost a zaujímá i část břišní dutiny. Na konci těhotenství dosahuje až k žeberním obloukům. Při porodu se děložní svalovina stahuje, čímž dochází

k vypuzení plodu do porodních cest. Původně hruškovitý tvar dělohy se během těhotenství mění v tvar oválný.

„Pro rozvoj plodu je důležité spojení s mateřským organismem, který jej po celou dobu prenatalního života ovlivňuje. Funkce spojení mezi matkou a plodem plní placenta. Vzhledem k tomu se jakákoliv změna ve vnitřním prostředí matky projeví i v organismu plodu. Může jít o metabolické, např. hormonální změny v krvi, které prochází placentou, dalšími možnostmi jsou pohybové a tlakové změny, zvukové podněty apod.“¹

Na této fyzické úrovni se začíná tvořit také určitý komunikační model mezi matkou a plodem. Tuto komunikaci můžeme označit jako fyziologickou, neboť ji zprostředkovává krev proudící placentou. Při určitých změnách některých látek, které jsou obsaženy v krvi matky (např. krevní cukr či adrenalin), je do jisté míry ovlivněn i plod. „Pokud matka prožívá nějaký stres, pak jsou její prožitky spojeny s určitými fyziologickými reakcemi. Dítě získává o jejich pocitech jednoznačnou informaci přinejmenším touto cestou. Nadměrné vylučování neurohumorálních látek v organismu matky může vést až k přetížení plodu.“²

Dítě prožívá, vnímá a cítí emoce své matky. Svoboda upozorňuje i na to, že od 6. měsíce 1 cigareta snižuje 50 % vnímání dítěte po dobu 1,5 hodiny, čímž nastává stav podobný spánku. Dítě v prenatalním období vysílá své matce mnoho impulsů, tak například když má chuť na sladké, vyšle impuls a matka „vyluxuje ledničku“.³

b. Psychická úroveň

Tuto úroveň Svoboda vysvětluje tak, že si plod uvědomuje své mentální spojení s matkou. Důležité je, aby se budoucí matka na své dítě těšila a aby na něj soustředila svoji pozornost již během těhotenství. „Nechtěné děti bývají častěji potraceny než děti chtěné (Matějček, 1994). Organismus matky podává za těchto

---

¹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8, str. 64.

² tamtéž, str. 66.

³ SVOBODA, Jan. *Základní sociální potřeby. Konspekt k celodennímu semináři „Malčik“*. [přednáška]. Teplice: Poradenské centrum Ústí nad Labem, 6. 3. 2015.

okolností plodu negativní informaci a nereaguje na jeho signály standardním způsobem.“⁴

c. Metapsychická úroveň (tzv. metúroveň)

Třetí úroveň Svoboda vymezuje prostředím, ve kterém těhotná matka žije. Jedná se tedy o konkrétní rodinu, jejíž členové mají své zvyky, které budoucí matku výrazným způsobem ovlivňují. Rodina těhotné matky se určitým způsobem připravuje na nový přírůstek (úprava bydlení, nákup vaničky, postýlky apod.). V tomto smyslu je snahou rodinné a partnerské výchovy, aby docházelo k tzv. rodičovskému plánování, které předpokládá nejen fyzickou a mentální připravenost obou rodičů na výchovu potomka, ale také ekonomickou připravenost (jistotu bydlení a finančních příjmů). Problémem současné české společnosti zůstává relativně vysoký počet svobodných matek. Vedle tohoto trendu se objevuje také poměrně často život partnerů tzv. na psí knížku.

Podle Svobody dítě v prenatálním životě s velkou intenzitou vnímá to, jak konkrétní rodina vede těhotnou matku k různým typům reagování na určité podněty, čímž se ještě nenarozené dítě připravuje na „své místo“ v dané societě.⁵

Sociální potřeba místa a její nasycení ve všech úrovních má zásadní význam pro jedince v budoucnost, jeho chápání sebe i sociálních souvislostí. Jakmile se dítě narodí, zaujímá své fyzické místo u matky, konkrétně v jejím náručí, v postýlce, v kočárku. Pro matku se dítě stává středem pozornosti. Prostředí se pro dítě stává známé tím, jak se opakuje. Dítě si postupně začíná toto prostředí osvojovat.⁶

Psychické místo je ukotveno především v dialogu s matkou, později i v dialogu s okolím, které s dítětem vytváří nejrůznější interakce.⁷

„Metaúroveň je zastoupena stereotypy, zvyky a rituály, které užívá společenství, ve kterém se dítě nachází. Jako zásadní prvek z oblasti metaúrovně se prokázala

---

⁴ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8, str. 67.

⁵ SVOBODA, Jan. *Základní sociální potřeby. Konspekt k celodennímu semináři „Malčik“*. [přednáška]. Teplice: Poradenské centrum Ústí nad Labem, 6. 3. 2015.

⁶ SVOBODA, Jan. *Základní sociální potřeby. Konspekt k celodennímu semináři „Malčik“*. [přednáška]. Teplice: Poradenské centrum Ústí nad Labem, 6. 3. 2015.

⁷ SVOBODA, Jan. *Základní sociální potřeby. Konspekt k celodennímu semináři „Malčik“*. [přednáška]. Teplice: Poradenské centrum Ústí nad Labem, 6. 3. 2015.

připravenost ženy a okolí na mateřství – zda je budoucí dítě vítáno, či nikoliv, zda je (byť ještě nenarozené) komponováno do životního stylu zainteresovaných.“⁸

Rozdíly mezi chtěným a nechtěným (prvorozeným) dítětem můžeme charakterizovat ve dvou základních dimenzích:

- a. Dítě představující pro rodiče požehnání – mladí milenci si společně přejí dítě (když už k věci opravdu dojde, je muž pyšný na zaoblené břicho své manželky, která nosí jejich společného potomka pod svým milujícím srdcem). Šťastní rodiče poskytnou po porodu dítěti láskyplnou péči a se svým potomkem emočně prožívají všechny okamžiky (první očkování, první narozeniny, první zoubek, první čmáranice, pořizují první fotoalbum a první videozáznamy). Rodiče své (prvorozené) dítě zpravidla chápou jako pokračovatele jejich života. V této exponované pozici cítí dítě již od prvních dnů života, že je mu potvrzována jeho existence a že má v rodině své místo.⁹
- b. Dítě přinášející rodičům smůlu – zcela opačné pocity zažívá dítě, jehož příchod nebyl žádoucí a překazil matčiny i otcovy životní plány. Uzavření manželství se stává povinností, někdy zůstane matka s dítětem dokonce sama, jindy končí dítě jako sirotek. V takovém případě dítě cítí, že svým rodičům neudělalo žádnou radost a že je pro ně zátěží (Prekop přirovnává dítě k lepidlu mezi dvěma součástkami, které k sobě nepasují). Takové dítě je citově lehce zranitelné, cítí se nechtěné a po celý život trpí v různých formách pocitem, že nemá oprávnění žít. Důsledkem bývají u těchto jedinců často i deprese.¹⁰

Svoboda vysvětluje, že s přibývajícím věkem dítěte se fyzická stránka potřeby místa značně proměňuje. Sociální potřeba místa se rozvíjí do hodnoty „něco“ vlastnit – například „dítě má svůj hrneček, nočníček, oblečení a další prvky, které si uvědomuje a snaží před vetřelci uhájit jako součást svého teritoria, svého místa.“¹¹

---

⁸ SVOBODA, Jan. *Základní sociální potřeby. Konspekt k celodennímu semináři „Malčik“*. [přednáška]. Teplice: Poradenské centrum Ústí nad Labem, 6. 3. 2015.

⁹ PREKOP, Jirina. *Prvorozené dítě. O sourozenecké pozici*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2002. ISBN 80-247-9004-1, str. 44.

¹⁰ tamtéž, str. 45.

¹¹ SVOBODA, Jan. *Základní sociální potřeby. Konspekt k celodennímu semináři „Malčik“*. [přednáška]. Teplice: Poradenské centrum Ústí nad Labem, 6. 3. 2015.

Potřebu vlastnit můžeme pozorovat již u kojenců. Pokud se kojeneček něčeho zmocní, potom často odmítá tuto věc vydat, a tento předmět se stává jakoby součástí jeho bytosti.¹² Tato činnost kojence souvisí mimo jiné také s tím, že ještě není zcela dokončena schopnost uvolnit úchop.

Velkým traumatem se z logického důvodu stává pro prvorozené dítě narození druhého sourozence, neboť nový přírůstek do rodiny mu „bere matku“, bere mu „jeho místo“ na všech třech úrovních. Proto mají starší sourozenci často snahu „zlikvidovat“ mladšího sourozence, a to nejlépe v době, kdy nejsou pozorováni.¹³

Svoboda upozorňuje na častou chybu rodičů, která vychází „z hluboce zakořeněného mýtu „mít děti po sobě, aby si mohly spolu hrát“, případně „je to ekonomické, mohou vynosit věci“, která však zcela nerespektuje tuto sociální potřebu ani vývojový fakt, že děti do tří let věku si neumí hrát spolu, pouze vedle sebe, tak zvanou souběžnou hrou a rodiče si tak v rámci rodinného života připravují jedině: věčné řešení sporů po sobě narozených sourozenců, kteří vlastně bojují o teritorium, bojují o nasycení potřeby místa ve všech úrovních.“¹⁴

Pokud se během čtyř až pěti let má do rodiny narodit druhé dítě, mají rodiče zpravidla těžkou roli v tom, aby prvorozenému dítěti vysvětlili, kde jeho nový bráška, respektive sestřička bude spát a které hračky budou cí. Zatímco postýlka se většinou rodičům podaří nějak vysvětlit, tak nad otázkou, jak to bude s hračkami, vyvstává velký otazník. Řeknou-li rodiče prvorozenému dítěti, že půlka hraček bude jeho a půlka jeho nového sourozence, nastane pravděpodobně situace, kdy do druhého dne bude půlka hraček označených například fixou (křížkem). Nad tímto chováním není nic zvláštního, neboť dítě takto pouze chrání své místo, svoje teritorium, do kterého spadaly i všechny (do té doby pouze jeho) hračky.

„S příchodem sourozence se mění vše, na co se dítě až dosud mohlo spoléhat.“¹⁵ Narození bratříčka či sestřičky představuje pro prvorozeného velkou ztrátu.

---

¹² VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8, str. 72.

¹³ SVOBODA, Jan. *Základní sociální potřeby. Konспект k celodennímu semináři „Malčik“*. [přednáška]. Teplice: Poradenské centrum Ústí nad Labem, 6. 3. 2015.

¹⁴ SVOBODA, Jan. *Základní sociální potřeby. Konспект k celodennímu semináři „Malčik“*. [přednáška]. Teplice: Poradenské centrum Ústí nad Labem, 6. 3. 2015.

¹⁵ PREKOP, Jirina. *Prvorozené dítě. O sourozenecké pozici*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2002. ISBN 80-247-9004-1, str. 56.

Prvorozený s příchodem nového sourozence ztrácí svoje místo nejen v domě (dětský pokoj patřil dříve pouze jemu), ale ztrácí svoje první místo také u rodičů. Dokud byl prvorozený jedináčkem, tak mu svět ležel u nohou (maminka i tatínek se mazlili pouze s ním), s narozením sourozence se však svět začíná točit kolem nového přírůstku.

Alfred Adler nazývá souhrn prožitků prvorozeného termínem „sesazení z trůnu“. Dítě, jež bylo donedávna pomyslným princem nebo princeznou, přirozeně žárlí na svého mladšího sourozence, neboť aniž by něco provedlo, tak ztratilo své místo, svoji pozici. To vše se stalo kvůli někomu, kdo je „méně výkonný“ a kdo si to nezaslouží. Pouze se uměl „dobře“ narodit.¹⁶

Charakterizovány jsou také rozdíly mezi jedináčky a prvorozenými. „Co si jedináčci vydobyli, to jim zůstane. (...) Jedináček nikdy nemusel udělat hlubokou zkušenost ztráty, ale ani nemohl být brán jako nejstarší. A i když byl dlouhá léta ve své malé rodině zvyklý o mnohém rozhodovat, stává se „ovčákem bez stáda“ nebo „pánem bez družiny“, jak to trefně vyjádřil Karl König.“¹⁷

Sociální potřeba místa mezi sourozenci v rodině hraje také velkou roli při utváření jedincovy osobnosti. Prvorození bývají perfekcionističtí, ambiciózní (toužící po úspěchu), neztrácejí přehled, jsou tzv. tvůrci seznamů, hrají důležitou úlohu ve své rodině, neboť jsou vůdci mladších sourozenců, rodiče na ně až příliš spoléhají, mají sklon být sobečtí a jsou zpravidla méně empatičtí.¹⁸

„Zkušenost ztráty, jež musí prvorozený prodělat, se nedá úplně srovnat se zkušeností neprvorozeného, který je konfrontován s příchodem dalšího sourozence. Neprvorozený totiž nezískal tolik, co prvorozený. Proto ani nemůže tolik ztratit, když nikdy nepožíval všech výhod. Role pupku světa mu nikdy nepatřila. Od začátku se musel dělit minimálně s jedním sourozencem. Denně si mohl všimnout, že se maminka nemazlí jenom s ním a že tlustou vrstvou Nutelly nemaže chleba jen jemu.“¹⁹

---

¹⁶ NOVÁK, Tomáš. *Sourozenecké vztahy*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-2057-3, str. 42.

¹⁷ PREKOP, Jirina. *Prvorozené dítě. O sourozenecké pozici*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2002. ISBN 80-247-9004-1, str. 55.

¹⁸ LEMAN, Kevin. *Prvorozený. Výhoda, či handicap*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2011. ISBN 978-80-7255-250-4, str. 50.

¹⁹ PREKOP, Jirina. *Prvorozené dítě. O sourozenecké pozici*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2002. ISBN 80-247-9004-1, str. 55.

Mladší sourozenec bývá extrovertní, přátelštější k druhým lidem a kooperativnější, neboť pokračovatelem povolání rodičů zpravidla bývá prvorozený (mladší sourozenec se tak může rozhlédnout jinde). V období svého dětství bývá mladší sourozenec roztomilým dítětem, které přináší rodině „pouze“ radost. Nicméně i takové dítě zestárne a opustí roli benjamínka.²⁰

Ani jedináčci to nemají v životě lehké. Mnoho rysů mají shodných s prvorozenými. Dítě vyrůstající bez sourozenců bývá často rozmazlené, sebestředné a egoistické. Jedináčci jsou více vázáni na své rodiče, a proto se v rané dospělosti jen stěží osamostatňují. Obvykle nastává situace, kdy jen těžko vyletí z hnízda, protože ví, jak je doma dobře.²¹ V současnosti se stále více setkáváme s výrazem „mamánek“, který označuje jedince, kteří se mezi 20. až 30. rokem svého života nedokáží osamostatnit od svých rodičů.

Vztahy mezi sourozenci jsou zásadně narušeny okamžikem, kdy starší dítě nastupuje povinnou školní docházku, zatímco to mladší stále ještě pokračuje v rytmu školky. Přejít na základní školu staršího sourozence se stává zásadní změnou i pro toho mladšího, neboť do té doby měli oba sourozenci shodné aktivity. Svoboda tuto obrovskou změnu mezi sourozenci spatřuje v získávání další zkušenosti s možností „ztráty místa“, včetně možnosti ztráty věcí patřících ke škole. Svoboda to vysvětluje na konkrétním příkladu: zatímco školák má tašku do školy a v ní věci, tak mladší dítě nevlastní nic. Po příchodu domů píše starší sourozenec úkoly, s čímž se mladší chce také identifikovat. Sebeatraktivnější hračka nezabrání tomu, aby neintervenoval staršímu do jeho „plnění školních povinností.“²²

„Pokud paní učitelka chce po prvňáčkovi, který má doma mladšího, obtěžujícího sourozence, aby "sousedovi půjčil gumu", je logické, že odmítne, naopak bude "před vetřelcem" své věci, své místo, hájit o to intenzivněji. Pokud v takové situaci učitelka selže, špatně situaci odhadne a sdělí například větu: „Ale Františku, už jsme ve škole, ve škole si děti věci půjčují,“ František gumu půjčí. Ale až se mu po zapůjčení vrátí –

---

²⁰ NOVÁK, Tomáš. *Sourozenecké vztahy*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-2057-3, str. 43.

²¹ tamtéž, str. 37.

²² SVOBODA, Jan. *Základní sociální potřeby. Konспект k celodennímu semináři „Malčik“*. [přednáška]. Teplice: Poradenské centrum Ústí nad Labem, 6. 3. 2015.

přestane o ni mít zájem. Bude vědět, že "guma" je součást teritoria, které neubrání, a tak nemá smysl se jí moc zabývat."²³

Mechanismus, kdy dítě, žák, se musí o své věci dělit, a kdy vlastně jeho věci nejsou až zase tak jeho, přináší podle Svobody mnoho negativních jevů, minimálně pak nezájem o svěřené věci a majetek. Nabízí se příklad socialistického režimu, kde fungoval podobný mechanismus.²⁴

U prvňáčka, který žije doma s mladším sourozencem, lze předpokládat, že ve škole zvolí velmi tvrdou, neadekvátní formu obhajoby „svého místa“, včetně osobních věcí. Často se objevuje v souvislosti s tím soustavné stěžování si na souseda v lavici i na ostatní spolužáky „za zásahy do teritoria.“ Takovýto jedinec zcela logicky sám nedokáže respektovat místo, teritorium a osobní věci druhých, a proto bude porušovat vše, co sám vyžaduje ve směru k jeho osobě od ostatních.²⁵

V souvislosti s tímto mechanismem Svoboda upozorňuje na psychopatologický jev devastace školního majetku, který se začíná nejvíce vyskytovat v šesté třídě. Vyjma vývojových zákonitostí zde hraje velkou roli přechod z prvního stupně na druhý, kdy se žáci začínají stěhovat na některé vyučovací hodiny do odborných učeben. Psáním po lavicích, rytím do nábytku, pliváním na podlahu, poničením nástěnky si žáci potřebují „označit nové teritorium“, protože se svým „starým“ ztrácejí hlubší vazbu.²⁶

Svoboda dodává, že odborné učebny představují neudržitelné teritorium, protože tyto místnosti bude navštěvovat vždy více tříd, a proto klesá vztah k majetku školy. Nejvíce začínají potíže s vandalismem na školním majetku u jedinců, kteří nemají nasycenu sociální potřebu místa dostatečně už z rodiny. Podle Svobody tuto situaci negativně ovlivňuje také střídání učitelů ve výuce.

Sociální potřeba místa může někdy souviset s pozicí šikanovaného žáka v třídním kolektivu. V souvislosti s tím může nastat situace, kdy se učitelé podaří šikanu

---

²³ SVOBODA, Jan. *Základní sociální potřeby. Konspekt k celodennímu semináři „Malčik“*. [přednáška]. Teplice: Poradenské centrum Ústí nad Labem, 6. 3. 2015.

²⁴ SVOBODA, Jan. *Základní sociální potřeby. Konspekt k celodennímu semináři „Malčik“*. [přednáška]. Teplice: Poradenské centrum Ústí nad Labem, 6. 3. 2015.

²⁵ SVOBODA, Jan. *Základní sociální potřeby. Konspekt k celodennímu semináři „Malčik“*. [přednáška]. Teplice: Poradenské centrum Ústí nad Labem, 6. 3. 2015.

²⁶ SVOBODA, Jan. *Základní sociální potřeby. Konspekt k celodennímu semináři „Malčik“*. [přednáška]. Teplice: Poradenské centrum Ústí nad Labem, 6. 3. 2015.

narušovat, avšak šikanovaný žák bude paradoxně tím, kdo se vědomě i nevědomě bude snažit navodit situaci zpět, aby si zachoval své místo v kolektivu, na které je zvyklý.²⁷

Potřeba místa se utváří u člověka často zcela podvědomě, například členové rodiny mají doma u stolu (při společných snídaních, obědech či večeřích) ustálený zasedací pořádek, kdy otec, hlava rodiny, usedá do čela, zatímco například matka, manželka, usedá po jeho pravici apod.

Podobný zasedací pořádek si podvědomě utvářejí členové rodiny i v obývacím pokoji. Pokud se náhodou stane, že návštěva si sedne na vaše místo, tak to nijak neřešíte, protože víte, že „za dvě hodiny“ odejde a místo bude opět vaše. Ovšem pokud naleznete někoho ve vaší posteli, nejlépe vedle vaší manželky, tak vám to bude hodně vadit.

Tento vzorec zasedacího pořádku se přenáší i do školní třídy. Žáci si zpravidla 1. září nějak posedají do lavic, například podle sympatií či přátelských vazeb, a v tomto zasedacím pořádku, na nějž jsou zvyklí, si sedají po zbytek školního roku. Častou chybou učitelů potom bývá, když rozsadí žáky za účelem udržení kázně. Pokud učitel žáka přesadí, tak mu direktivní formou „bere“ i jeho místo. Přesazený žák přichází o své původní teritorium a musí si chtě nechtě zvykat na nové. Zpravidla trvá nejméně dva měsíce, než si žák na nové místo zvykne a než ho přijme za vlastní. Kázeň se však ve třídě nezlepší, neboť upovídaný žák zůstává dál upovídaným, stejně tak tichý žák se nezačne bavit s někým jiným, neboť o to nemá zájem, nemá to za potřebu. Přesazením žáků se tedy situace nevyřeší, naopak mohou vzniknout nové problémy – přesazení žáci si budou dva měsíce zvykat na nové místo, budou si všímat nových podnětů okolo sebe, výklad nebudou stíhat vnímat a z vyučování si odnesou sotva 40 % probrané látky. Jedinou situací, kdy pomáhá změna zasedacího pořádku, je, když učitel potřebuje vyřešit zásadní problém, například šikanu.²⁸

Nesyacenost sociální potřeby místa je podle Svobody nejviditelnější u romské populace. „Romové jako národ nemají ujasněno, odkud pocházejí, jejich národní handicap je nesyacenost potřeby místa. Tím, že své fyzické místo nemají, jsou ochotni

---

²⁷ SVOBODA, Jan. *Základní sociální potřeby. Konspekt k celodennímu semináři „Malčik“*. [přednáška]. Teplice: Poradenské centrum Ústí nad Labem, 6. 3. 2015.

²⁸ SIMONOVÁ, Carmen. *Rodinná a sexuální výchova. Teorie sociálních potřeb*. [přednáška]. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, 23. 2. 2011.

velmi tvrdě a nekompromisně jako své hájit to místo, které obsadí. Ale protože k němu nemají nijak výraznější vnitřní vztah, jsou schopni místo úplně vyčerpat, opustit je a přesunout se na další. Zároveň nedokáží respektovat místo ani normy jiných, při úzkostné snaze dbát na to, aby ostatní směrem k nim normy dodržovali. Můžeme tedy říci, že těžiště jejich potřeby místa není ve fyzickém místě. Je přesunuto do mentálního prostoru – jejich vazby sourozenecké, rodinné a další jsou mnohem pevnější než u neromské populace, vztah k dětem je velmi silný – jen není laděný materiálně, "fyzicky", tak jako u jiných okolních národností.²⁹

Obdobnou situaci můžeme vypořádat v USA, kde jsou lidé schopni se stěhovat tisíce kilometrů za prací. Američané bez větších problémů prodají svůj dům, včetně nábytku a přestěhují se na druhý konec Států, kde koupí dům nový. Tato územní flexibilita a povrchnost je dána tím, že jejich „místo, kořen“ je původně v Evropě, případně jinde, a proto nejsou s místem svého původního bydliště nijak vnitřně spjati.³⁰

1.1.2 Sociální potřeba limitů

Podle Svobody se jedná o druhou nejdůležitější základní sociální potřebu, která vzniká již v období těhotenství. Během prenatálního života je dítě limitováno dělohou matky, která je pevná a pružná; to znamená, že omezuje a chrání zároveň. Podle Svobody takový limit člověk hledá po celý život.

K užívání základní terminologie Svoboda uvádí, že je třeba přesně vymezit rozdíl mezi limitem a sankcí. Zatímco sankce pouze omezuje, tak limit nám přináší určitý manévrovací prostor. Jednodušeji řečeno – sankce nám neposkytuje pocit ochrany, tvoří z nás pouze oběť, a proto se snažíme najít různé formy úniku či záchrany. Sankce jsou tvořené nejrůznějšími formami represe, např. trestem, pokutou, vyhrožováním aj. Vedle toho limity představují běžné prvky vyplývající ze společenského soužití, které nám dávají určitou možnost výběru, např. oděv, budovy, sňatek aj.³¹

---

²⁹ SVOBODA, Jan. *Základní sociální potřeby. Konspekt k celodennímu semináři „Malčik“*. [přednáška]. Teplice: Poradenské centrum Ústí nad Labem, 6. 3. 2015.

³⁰ SVOBODA, Jan. *Základní sociální potřeby. Konspekt k celodennímu semináři „Malčik“*. [přednáška]. Teplice: Poradenské centrum Ústí nad Labem, 6. 3. 2015.

³¹ SVOBODA, Jan. *Základní sociální potřeby. Konspekt k celodennímu semináři „Malčik“*. [přednáška]. Teplice: Poradenské centrum Ústí nad Labem, 6. 3. 2015.

Každý jedinec má své limity. Pro věřící je nejvyšším limitem Bůh, pro vědce jsou limitem axiomy jejich oboru, pro člověka obecně jsou limitem finanční zdroje, na kterých je do určité míry závislý. Za finanční prostředky si lidé pořizují nejrůznější věci, jež je však také limitují (např. dům je chrání před zimou a deštěm, ale zároveň je omezuje v pohybu, podobně osobní automobil, který jim poskytuje snadné cestování, ale zároveň v nich vyvolává obavu před poškozením či krádeží). Jedním z limitů člověka je i jeho zdraví, ať už duševní či fyzické. Každý jedinec je limitován také svými schopnostmi a vlastnostmi – např. lidská paměť je omezena, stejně tak lidská inteligence dosahuje u každého jedince určitých hranic.

Po narození jsou každému dítěti v jeho rodině nastaveny určité výchovné limity, ve kterých vyrůstá. Podle toho, jak úzká, resp. široká v rodině existuje škála limitů, můžeme členit i výchovné styly v rodinách:

1. Autoritativní výchovné styly = jeden z rodičů nebo oba rodiče tvrdě uplatňují při výchově dítěte pouze své představy a na názory dítěte není brán zřetel. Takové děti se chovají často agresivně či pasivně. Autoritativní výchovné styly můžeme diferencovat takto:
  - a. nekompromisní styl výchovy – rodiče nastavují dítěti pevné a tvrdé limity, z nichž nehodlají slevit;
  - b. brutální styl výchovy – dítě je rodiči hodnoceno negativně, pochvala zcela chybí;
  - c. ambiciózní styl výchovy – dítě má přesně vytyčené cíle a úkoly, které dítě limitují natolik, že mu přivozují stav úzkosti.
2. Liberální výchovné styly = tyto výchovné styly nestanovují dítěti téměř žádné limity, dítě je středem pozornosti, o všem v rodině rozhoduje a rodiče plní jeho příkazy. Takové dítě se stává sobecké, povýšené a nepřizpůsobivé. Liberální výchovné styly můžeme diferencovat takto:
  - a. merkantilní styl výchovy – dítě je rodiči soustavně odměňováno;
  - b. kverulantský styl výchovy – rodiče mají pocit, že svému dítěti neustále křivdí;
  - c. nemobilizující styl výchovy – dítě nemá od rodičů nastaveny žádné cíle, tudíž se nemusí o nic snažit a ani o nic usilovat.
3. Demokratický výchovný styl = dítěti jsou limity nastaveny střídmě, nejsou ani příliš úzké, ani zcela bezbřehé. Dítě není ponižováno, cítí lásku, ale

zároveň i přísnost a důslednost. V rodině panuje příznivá atmosféra, dítě nežije v obavách, svým rodičům důvěřuje a rodiče důvěřují jemu. V takovémto prostředí dítě získává zdravé sebevědomí.

Svoboda upozorňuje na výsledky z průzkumů, jež dokazují, že jedinci pocházející z rodinného prostředí, ve kterém panuje autoritativní nebo liberální výchova, jsou nejvíce ohroženi závislostí na drogách. Podle Svobody se totiž droga stává pro dítě ideálním limitem. Pokud je droga k dispozici, potom je vše příjemné. Naopak, chybí-li droga, potom nemá smysl nic jiného, než její shánění.³²

V předškolním věku je pro dítě základním výchovným prostředím jeho rodina, která mu určuje hranice u jednotlivých limitů. Pro děti starší 6 let se stává druhým nejzákladnějším výchovným prostředím škola.

„Pokud žák pochází z prostředí, kde nejsou limity nastaveny, "kde si každý dělá, co chce", bude automaticky totéž očekávat ve školním prostředí. Sám však bude všem kolem nasazovat limity velmi tvrdé. Patří k velkému umění učitele takovému žákovi funkci limitu vysvětlit a nevyužívat svou moc, včetně sankcí.“³³

Jak uvádí Svoboda, primárním limitem školy je školní řád, který žáky brání a zároveň chrání. Pokud je školní řád správně sestaven a žákům dobře vysvětlen, potom ho respektují jak žáci, tak učitelé. Správně sestavený školní řád bude jednak jednoznačný a srozumitelný, jednak nebude příliš obsáhlý.

Nesmyslnost desetistránkových školních řádů spočívá v tom, že ho nezná ani žák, ani učitel, často dokonce ani sám ředitel. Většina školních řádů je vystavěna na právech a povinnostech žáků. Zamyslíme-li se však nad tímto konceptem, tak práva nemusíme žáky učit, protože vám je sami dokáží vyjmenovat. Povinnosti potom přímo vyplývají z práv žáků. Jednodušeji řečeno, aby žáci o svá práva nepřišli, musí splnit určité povinnosti, například má-li žák zájem o právo na čistotu, bude potom jeho povinností se přezouvat. Je pouze věcí žáka, zda bude mít zapařenou nohu, protože se nepřezul. Navíc si bude celý den sedět ve svinčíku, který si sám pod sebou

---

³² SVOBODA, Jan. *Základní sociální potřeby. Konспект k celodennímu semináři „Malčik“*. [přednáška]. Teplice: Poradenské centrum Ústí nad Labem, 6. 3. 2015.

³³ SVOBODA, Jan. *Základní sociální potřeby. Konспект k celodennímu semináři „Malčik“*. [přednáška]. Teplice: Poradenské centrum Ústí nad Labem, 6. 3. 2015.

nadrobil. Na mnoha českých školách, ať základních či středních, je nekonečným bojem mezi učiteli a žáky přezouvání.³⁴

Co udělá učitel střední školy, když uvidí na chodbě studenta, který nemá přezůvky? Zpravidla ho z bot naven nevyzube, protože by bylo pod studentovu důstojnost, aby chodil po škole bosý.

Je znám příklad jedné školy ve východních Čechách, ve které vyřešili nekonečný boj s přezouváním žáků tak, že těm dětem, které neměly přezůvky, dali nemocniční návleky. Nastala však paradoxní situace: Ne aby se ta děvčátka styděla vyjít v návlecích o přestávce ven na chodbu, ale bylo to zcela naopak. Dívky se předváděly a chlubily tím, že ony návleky mají, a couraly po chodbě sem a tam celou přestávku. Druhý den potom neměla přezůvky půlka třídy, aby mohla chodit o přestávce také s návleky.³⁵

Tento příklad poukazuje na fakt, že pubescent nechce nad učiteli vyhrávat, ale naopak chce s nimi neustále bojovat a zkoušet, kam až může zajít. Hra pubescentů s dospělými spočívá v tom, že neustále zkouší pevnost limitů. Limit si lze představit jako řeku, která potřebuje mít dva břehy, aby mohla plout korytem. Pokud břehy nemá, potom se vylíje.

Boj proti limitům v období puberty je zcela přirozenou snahou ověřovat, kde má limit hranice, a tím je potvrzovat, případně zvyšovat jejich platnost.³⁶ Puberta přináší projevy vzdoru a negativismu. Současní pubescenti chápou dětství jako období, které je třeba co nejrychleji překonat a vyrovnat se dospělým alespoň v některých oblastech. Pubescent má tendenci zbavit se co nejdříve dětských atributů a jednoznačné sociální podřízenosti, proto záměrně a vědomě staví své názory proti dospělým. Usiluje o získání větších práv a svobody rozhodování, povinnosti a zodpovědnosti však přijímá velmi neochotně.³⁷ Toto je podepřeno touhou dosáhnout svého cíle za každou cenu. Pubescent se snaží být rovnocenným partnerem

---

³⁴ SIMONOVÁ, Carmen. *Rodinná a sexuální výchova. Teorie sociálních potřeb*. [přednáška]. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, 23. 2. 2011.

³⁵ SIMONOVÁ, Carmen. *Rodinná a sexuální výchova. Teorie sociálních potřeb*. [přednáška]. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, 23. 2. 2011.

³⁶ SVOBODA, Jan. *Základní sociální potřeby. Konspekt k celodennímu semináři „Malčik“*. [přednáška]. Teplice: Poradenské centrum Ústí nad Labem, 6. 3. 2015.

³⁷ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8, str. 321.

dospělého. Nechce být manipulován, ale chce být otevřen radám a nabídkám, chce diskutovat.

„Dospívající si s chutí představují, co všechno by mohlo být jinak, co by se mohlo změnit. Z tohoto přístupu vychází i jejich kritičnost. Podobné úvahy se mohou stát impulzem k aktivnímu úsilí o změnu současného stavu (pokud mají potřebné kompetence), jindy mohou aktivizovat obranné reakce. Obrannou reakcí je větší tendence dospívajících ulpívat na nějakém názoru, ať už k němu došli sami nebo se s ním pouze ztotožnili. Změna pohledu na svět vede dočasně k posílení poznávacího egocentrismu, který Elkind (1984) charakterizoval následujícím způsobem: Dospívající bývají nadměrně kritičtí a mají sklon polemizovat. Tato tendence vyplývá z potřeby procvičit si své schopnosti a prokázat, co dovedou. (...) Odlišný názor chápou ve svém radikalismu jako projev neochoty či omezenosti.“³⁸

Zvláště ve školním prostředí je velmi důležité, aby nastavené limity byly pro žáky srozumitelné. Pubescent by měl pochopit, že limit není sankce, tedy že není pouze omezením, ale že je zároveň i ochranou.³⁹

Svoboda nabízí zajímavé řešení. Pokud učitel chce, aby žáci ve třídě dodržovali určitá pravidla, je ideální, aby se mohli na sestavování limitů sami podílet. Pravidla by měla vzejít od studentů, nikoliv pouze od učitele. Učitel, jakožto zástupce zodpovědný za výuku konkrétního předmětu, uzavře s žáky, kteří tvoří protistranu, smlouvu o pravidlech, která se budou při výuce dodržovat. Návrhy by měli sami žáci projednat, aby byl zachován jejich dojem volby. Například: „Bude-li někdo z nás hovořit, potom mu nebude nikdo jiný skákat do řeči. Vzájemně si budeme naslouchat. Budeme tolerovat názory druhých.“ Taková norma se po odsouhlasení většiny stává platným limitem pro všechny žáky, i pro učitele.

Podle Svobody by učitel měl být pro žáky vzor. Má-li dojít k nějaké změně v řádu, který si učitel se žáky společně sjednal, potom by se měl napřed omluvit, že ke změně dochází, a také danou změnu žákům zdůvodnit.

---

³⁸ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8, str. 336.

³⁹ SVOBODA, Jan. *Základní sociální potřeby. Konспект k celodennímu semináři „Malčik“*. [přednáška]. Teplice: Poradenské centrum Ústí nad Labem, 6. 3. 2015.

Nedosycenost sociální potřeby limitů může podle Svobody být motivací k výběru profesionální orientace, neboť takovýto jedinec bude „srdcem“ dobrý právník.

1.1.3 Sociální potřeba bezpečí

Sociální potřeba bezpečí se začíná projevovat již v průběhu těhotenství. „Významným výsledkem komplexní prenatalní zkušenosti je bazální pocit bezpečí, jehož rozvoj postnatálně pokračuje, a to především ve vazbě na matku.“⁴⁰

Aby mohlo dítě po narození kvalitně poznávat své okolí, potřebuje k tomu uspokojit sociální potřebu citové jistoty a bezpečí. „Pokud by potřeba bezpečí nebyla uspokojena, kojeneček by se mohl cítit vnějším prostředím ohrožen a reagoval by odmítáním kontaktu s takto působícím podněty.“⁴¹

Pocit bezpečí je zásadní podmínkou, aby interakce s prostředím, v němž se kojeneček vyskytuje, byla úspěšná. Pokud se dítě cítí bezpečně, potom postupně nabývá jistoty, že svět pro něj není nebezpečný a ohrožující.⁴²

Během raného dětství je sycenost této sociální potřeby primárně vázána na panující poměry v rodinném prostředí mezi jednotlivými členy. Základním zdrojem jistoty a bezpečí je vztah dítěte s matkou, protože matka tráví s dětmi zpravidla více času než otec. „Vyrovnaný a vřelý vztah matky k dítěti se projevuje otevřeností, komunikací o emočních prožitcích, užitím citlivých způsobů kontroly a korekce dětského chování, pozitivní verbalizací a vysvětlováním.“⁴³

Nové neznámé podněty u malých dětí vyvolávají úzkost. Proto můžeme označit situace, kdy dítě chce jet na výlet tam, kde už bylo; chce vidět toho „strejdu“, se kterým se už vidělo; chce jíst to, co už jedlo, za konvenční chování.

Nezbytnou složkou pro dostatečné sycení sociální potřeby bezpečí je komunikace dítěte s rodiči. Komunikace dítěte s matkou se však do značné míry liší od komunikace s otcem. Matky zpravidla s dětmi více mluví, neužívají tak často přímých příkazů, jejich verbální i neverbální projev mívá častěji emoční charakter.

---

⁴⁰ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8, str. 64.

⁴¹ tamtéž, str. 72.

⁴² tamtéž, str. 73.

⁴³ tamtéž, str. 207.

Naopak otcové na děti mluví méně a užívají více direktivních příkazů, o případných problémech s nimi méně diskutují.⁴⁴

Nesrovnalosti mezi rodiči, případně sourozenci mohou vyvolávat u dítěte pocit strachu a nejistoty. Strach u dítěte může být vyvoláván i některými formami používaných trestů a sankcí při výchově. Pocit bezpečí je zpravidla nejméně sycen, pokud je dítě vychováváno autokratickým stylem.

Kladný emoční vztah mezi rodičem a dítětem je předpokladem pro uspokojení pocitu bezpečí. Dítě, které se doma cítí bezpečně, má převážně pozitivní sociální očekávání. Podle toho se bude dítě chovat při vzniku nových sociálních vazeb mimo rodinu. Od vrstevníků bude očekávat vstřícné reakce i přijetí. Děti, které mají pozitivní sociální očekávání, budou důvěřivější a více empatičtí k ostatním, což usnadňuje jakoukoli sociální interakci.⁴⁵

Naopak, pokud bude mít dítě nedosycenou potřebu bezpečí ve vztahu s rodiči, bude hostilní, od ostatních nebude čekat nic dobrého, bude se chovat agresivně, nepříjemně, nebude umět respektovat pravidla hry, nebude schopné navazovat kontakty s vrstevníky, nebude snadné mu porozumět.⁴⁶

Od třetího roku života dítěte se sociální potřeba bezpečí sekundárně váže na prostředí mimo rodinu, včetně předškolních kolektivních zařízení. „Zde je poprvé zřejmé, jaké poměry v rodině z pohledu dítěte panují: formou nápodoby jednoho z rodičů řeší zátěžové situace, případně se chová podle vzorce, který je v prostředí rodiny nejrentabilnější. Informace o chování a jednání žáka v mateřské škole proto mohou být při vstupu do základní školy kvalitním zdrojem pro přípravu učitele, jak s žákem jednat, aby dokázal korigovat méně žádoucí reakce.“⁴⁷

Předškolní věk je přípravou dítěte na život ve společnosti. „I když rodinné prostředí stále zůstává privilegovaným zázemím, většina předškolních dětí je schopna se

---

⁴⁴ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8, str. 207.

⁴⁵ tamtéž, str. 212.

⁴⁶ tamtéž, str. 213.

⁴⁷ SVOBODA, Jan. *Základní sociální potřeby. Konspekt k celodennímu semináři „Malčik“*. [přednáška]. Teplice: Poradenské centrum Ústí nad Labem, 6. 3. 2015.

samostatně zařadit do jiných sociálních skupin a navázat zde vztahy, které nejsou závislé na rodičovských kontaktech.“⁴⁸

Vztah dítěte s vrstevníky se přirozeně zcela liší od vztahů s dospělými. Jednak jde o vztah symetrický, neboť děti mají ve školce mezi sebou partnerský vztah, mají podobné kompetence i obdobný sociální status, jednak vztah s vrstevníkem poskytuje daleko menší jistotu bezpečí než s dospělým. Od vrstevníka nelze očekávat ochranu a toleranci, nelze se na něj v tomto směru spoléhat.⁴⁹

„Překročení hranice rodiny je možné pouze tehdy, pokud zde dítě získalo zkušenost jistoty a bezpečí, mohlo si vytvořit vědomí domova a rodinné identity, které mu poskytuje jistotu symbolického charakteru. Pokud by ji z nějakého důvodu nedosáhlo, nemůže si vytvářet nové vztahy s cizími lidmi na úrovni vyžadující určitou emoční i sociální zralost. Signálem emoční a sociální nezralosti je setrvávání ve vazbě na dospělé pečovatele a projevy strachu či agrese v kontaktu s vrstevníky (Matějček, 1999).“⁵⁰

Velmi důležitá je pro předškolní dítě stabilita rodinného zázemí. „Rozpad rodiny představuje specifickou psychosociální zátěž. Je silným zásahem do světa dítěte, který byl považován za bezpečný a jistý také proto, že jej dítě chápalo jako trvalý. Rozpad rodiny ovlivní postoj dítěte k jiným lidem i k sobě samému. (...) Předškolní dítě nemůže pochopit příčinu a následky rozchodu rodičů, protože na tento problém nahlíží egocentricky, bez ohledu na pocity a postoje rodičů, kterým nerozumí. Hledá tudíž jakékoli srozumitelné vysvětlení. Předškolní děti často interpretují příčinu rozvodu nesprávně, v rámci své poznávací rigidity a egocentrismu i pod tlakem rozvoje svědomí se mohou považovat za viníky situace. Věří, že rodič, obvykle otec, odešel, protože se špatně chovaly, protože už je nemá rád apod. Začnou být úzkostnější, bojí se, aby je neopustil i druhý rodič (Matějček, 1994; Siegler a kol., 2003).“⁵¹

Negativním důsledkem rozvodu není pouze odchod jednoho z rodičů z domova, ale také fakt, že pod vlivem psychické zátěže rozpadu manželského vztahu ztrácejí

---

⁴⁸ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8, str. 202.

⁴⁹ tamtéž, str. 211.

⁵⁰ tamtéž, str. 203.

⁵¹ tamtéž, str. 209.

rodiče schopnost plně zvládat svoji rodičovskou roli. Matky bývají přetížené a frustrované, proto jsou také podrážděnější a mají tendenci dítě více napomínat, jsou méně tolerantní a důsledné, nejsou tak citově vřelé, jako byly před rozvodem, když manželství ještě fungovalo. Kontakt s otcem bývá vzácnější, probíhá pouze za určitých podmínek (např. jednou za čtrnáct dní) a chybí mu jistota dosažitelnosti.⁵² Proto rozvod rodičů vede dítě ke ztrátě pocitu bezpečí. Nedostatečné sycení této sociální potřeby vlivem rozvodu může u dítěte zapříčinit regresivní chování.⁵³

Pro dítě předškolního věku může být zdrojem bezpečí kromě rodičů také starší sourozenec, který mu poskytuje ochranu a zároveň je pro něj vzorem, s nímž se identifikuje. Sourozenec je pro dítě partnerem, se kterým může sdílet společné cíle. Vztahy se sourozenci mívají v předškolním věku ambivalentní charakter. Sourozenci jsou nejen soupeři, ale i spojenci. Zatímco spolu soupeří o místo v rodině či o různé materiální výhody a privilegia, tak spojenci se stávají během společné hry, kde mohou společně kooperovat, aby hra byla zajímavější, stejně tak mohou být pro sebe vzájemnou oporou v situaci společného ohrožení, například když se na ně rodiče zlobí.⁵⁴

Při vstupu dítěte na základní školu se mohou projevat některé problémy související s nedostatečně sycenou potřebou bezpečí. Jedinec je zvyklý žít v určitém modelu chování, který má naučený z domova a který mu přináší maximální satisfakci. Tento model bude mít tendenci přenášet i do školních lavic. Chování takovýchto žáků můžeme rozdělit podle Svobody do tří skupin:

- a. „Žák vytváří svým chováním a jednáním nebezpečné prostředí. Vzorec chování uplatňuje často zcela nevědomě. Protože nerozumí klidnému prostředí, "neví, co od něj má čekat", vytváří prostředí, které zná, umí se v něm pohybovat. Neklidné, konfliktní prostředí je pro něj prostředím známým, a tedy uspokojivým. Naopak klid a harmonie vytváří napětí, které nezvládá.“⁵⁵

---

⁵² VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8, str. 210.

⁵³ Regresivní chování znamená, že se dítě začne chovat na úrovni mladšího věku.

⁵⁴ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8, str. 208.

⁵⁵ SVOBODA, Jan. *Základní sociální potřeby. Konspekt k celodennímu semináři „Malčik“*. [přednáška]. Teplice: Poradenské centrum Ústí nad Labem, 6. 3. 2015.

- b. „Žák je až "citově deprivovaný", snaží se "nebýt vidět". Kolektiv jej často pouze toleruje, prospěchem bývá průměrný, i když jeho dispozice mohou být až vysoce nadprůměrné. Akcí třídy se nezúčastňuje dobrovolně, nenabízí impuls. Pokud kooperuje, participuje, případně je v určitém smyslu dominantním, pak jen s cílem vlastní ochrany, obrany. Učitelé jsou často bezradní, marně hledají způsob, jak žáka motivovat. Netuší, že jejich zvýšený zájem zvyšuje také napětí v žákovi. Není neobvyklé, že učitel pak přejde do ironie, případně jiného druhu skryté učitelské agrese. Výsledkem bývají často nečekané impulsivní reakce až na úrovni fyzického ohrožení učitele. Například v roce 2005 několika bodnými ranami usmrtil učeň svého mistra poté, co už nesnesl jeho invektivy a sarkasmy, které původně mistr produkoval s cílem "vyburcovat učně k činnostem". Navíc tito žáci bývají často terčem slovní i fyzické šikany.“⁵⁶
- c. „Žák má stále připomínky, žádá různá upřesnění. Příklad: Vít neustále naléhal na učitele, aby mu zdůvodnil, „proč se řeka dále jmenuje Labe, proč se nejmenuje nadále Vltava, když Vltava je delší,“ a podobně. V jeho verbálních vyjádřeních vidíme "snahu o hledání spravedlnosti", často však vyjádřenou formou, která je učiteli nepříjemná, považována za projevy drzosti. Tak učiteli zcela uniká obsah i primární cíl tvrzení. Výsledkem bývá často žákova rezignace na učivo. Základem pro aplikaci vzorce "hledání spravedlnosti" bývá forma rodiči užívaných sankcí, zákazů a příkazů, které nejsou vysvětleny a dítě, žák, je nechápe. Příklad dialogu rodiče s žákem: „Dneska nikam nepůjdeš.“ Žák: „Proč nikam nesmím?“ Rodič: „Protože jsem řekl.“ Takto vytváří otec, matka v žákovi napětí, pocit oběti, který když prožívá při školním vyučování, vede k odklonu od cílů učitele. Základem je tedy nesycená potřeba bezpečí, absence dojmu volby a znemožnění uchopení situace.“⁵⁷

Zajištění sociální potřeby bezpečí je důležité i ve škole. Aby docházelo k efektivnímu učení žáků, je nutné, aby se děti ve škole cítili bezpečně. Zdrojem bezpečí při výuce je klid a harmonie. Strach z předmětu, například z matematiky, či

---

⁵⁶ SVOBODA, Jan. *Základní sociální potřeby. Konспект k celodennímu semináři „Malčik“*. [přednáška]. Teplice: Poradenské centrum Ústí nad Labem, 6. 3. 2015.

⁵⁷ SVOBODA, Jan. *Základní sociální potřeby. Konспект k celodennímu semináři „Malčik“*. [přednáška]. Teplice: Poradenské centrum Ústí nad Labem, 6. 3. 2015.

strach z konkrétního učitele, například z direktivního pedagoga, jsou pro žáka stresorem. Při stresu se vyplavuje stresový hormon kortizol, který způsobuje, že paměťové stopy žáků rychle mizí.⁵⁸

Rozvod rodičů přináší značnou psychickou zátěž i pro děti školního věku, které rozpadem rodiny ztrácejí jistotu existence rodinného zázemí. Stálost rodiny byla pro dítě samozřejmostí a zdrojem pocitu bezpečí. Dítě ztrácí jistotu v tom smyslu, že nemůže-li se spolehnout na své rodiče, nemůže se spolehnout na nic. „K této nejistotě přispívají mnozí rodiče svým jednáním a snižováním hodnoty zavrženého partnera. Děti jsou v takové situaci zcela dezorientovány a nevědí, komu by měly věřit. Rozpad vztahu rodičů, které má oba rádo, v nich vyvolává pocit ohrožení. Bere jim jistotu i ve vztahu ke všem rodinnou proklamovaným normám a hodnotám. Zklamane a znejistělé děti je nemohou přijímat bez pochybností. Dochází ke generalizované ztrátě bezpečí, děti si začnou uvědomovat, že jisté není nic.“⁵⁹

Neuspokojená potřeba bezpečí zapříčiněná rozvodem rodičů se obvykle projeví i ve vztahu ke škole. Tím, že rodina již neposkytuje dítěti stabilní zázemí, se snižuje účinná motivace dítěte ke školní práci. U těchto dětí dochází ke zhoršení prospěchu. Dlouhodobý stres vede ke zhoršení koncentrace pozornosti, což se projeví nejen ve změnách výkonu, ale i v chování. „V důsledku negativní zpětné vazby, dané reakcí učitelů i rodičů, dítě postupně ztrácí o školu zájem, protože mu přináší jenom nepříjemnosti. Děti z rozvedených rodin byly hodnoceny učitelkami i svými matkami jako méně ctižádostivé a méně svědomité, více citlivé, až přecitlivělé, dráždivější a nervózní, mezi dětmi méně oblíbené (Matějček a Dytrych, 1999, 2002).“⁶⁰

Sociální potřeba bezpečí částečně souvisí i s politickými problémy současného světa. Člověk považuje za bezpečné zpravidla takové prostředí, ve kterém žil nejméně čtyři roky. Narodí-li se někdo ve státech zasažených válkou, naučí se v takovém prostředí

---

⁵⁸ SIMONOVÁ, Carmen. *Rodinná a sexuální výchova. Teorie sociálních potřeb*. [přednáška]. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, 23. 2. 2011.

⁵⁹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8, str. 277.

⁶⁰ tamtéž, str. 280.

žit. To je jeden z hlavních důvodů, proč pravděpodobně nebude svět nikdy bez válek.⁶¹

Podle Svobody může nedostatečně sycená potřeba bezpečí motivovat jedince k tomu, aby si ve svém profesním životě vybral povolání zdravotníka či policisty.

1.1.4 Sociální potřeba podnětů, péče a výživy

Jak uvádí Svoboda, tak u této potřeby je predispozicí opět těhotenství matky. „Již v prenatálním období má lidský plod vrozené dispozice reagovat na různé podněty, které na něj mohou v nitroděložním prostředí působit (např. na změnu polohy, na zvukové a taktálně-kinestetické podněty) a navíc se chová selektivním způsobem, aby na něho mohly působit především ty, které jsou pro něj z nějakého důvodu žádoucí. Např. hledá takovou polohu těla, která by mu nejvíce vyhovovala. Lze předpokládat, že i plod je, přinejmenším v posledním trimestru, vybaven vrozenou schopností reagovat specifickým způsobem na nové a neznámé podněty. Jeho schopnost přijímat informace se postupně rozvíjí a stejně tak se diferencují jeho reakce na podněty různé kvality.“⁶²

Plod je schopen nejjednodušších forem učení. „V průběhu fetální fáze si vytváří určitou zkušenost a začíná rozlišovat mezi několika nejběžnějšími podněty. Naučí se na ně reagovat různým způsobem (obvykle rozdílnou intenzitou pohybu). Odlišnou aktivitu vyvolávají zcela nové, nebo vzhledem k běžnému standardu příliš intenzivní podněty.“⁶³

Vnímavost plodu vůči vnějším podnětům se zvyšuje ruku v ruce s tím, jak se plod postupně vyvíjí. Například zatímco během pátého měsíce těhotenství plod začíná rozlišovat základní chutě a vnímat pouze některé zvukové podněty z mateřského organismu (např. tlukot srdce), tak v sedmém měsíci již dozrávající smyslová percepce umožňuje, aby plod vnímal více chuťových, ale i čichových podnětů. Podobně je to také se sluchovými vjemy, kdy se během sedmého a osmého měsíce

---

⁶¹ SIMONOVÁ, Carmen. *Rodinná a sexuální výchova. Teorie sociálních potřeb*. [přednáška]. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, 23. 2. 2011.

⁶² VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8, str. 64.

⁶³ tamtéž, str. 64.

utváří konečná struktura středního ucha, a tak je dítě schopno vnímat kvalitněji zvuky z matčina organismu nežli v pátém měsíci, dokonce občas vnímá i hlas matky, čímž si vytváří předpoklad pro správnou intonaci mateřského jazyka. Důležité jsou z tohoto hlediska změny akustického prostředí dělohy, kdy na konci těhotenství je děloha napjatá a ztenčená, tudíž funguje jako zesilovač.

Důležitá část uspokojování sociální potřeby podnětů přichází v období prvního roku života dítěte. Podle Svobody je však nejdůležitějším obdobím pro sycení této potřeby věk od tří let, do zahájení školní docházky, kdy nastává období vzdoru.

Pro novorozence je nejvýznamnějším zdrojem podnětů jeho matka, kterou dítě dobře zná z prenatálního života (pamatuje si její hlas a reaguje na něj). Po narození se upevňuje vazba mezi dítětem a matkou, která vznikla během těhotenství. Dítě zpravidla 45 hodin po narození pozná svoji matku po čichu, později si novorozenec během krmení a chování začíná pamatovat i obrys matčina obličeje.⁶⁴

Pro kojence se stávají nejdůležitějšími ty podněty, které souvisí s jídlem, teplem a celkovou tělesnou pohodou.⁶⁵ Sigmund Freud chápal kojenecké období jako orální stádium člověka, kdy se ústa dítěte stávají hlavním zprostředkovatelem veškerého dění v jeho okolí. Podle Freuda dítě poznává a objevuje svět tak, že má tendenci brát věci do rukou a strkat si je do pusy.

Podněty fungují během kojeneckého období pro dítě jako určitý zdroj informací. Již v tomto raném stadiu má lidská bytost potřebu učit se. Proto se zpracovávání okolních podnětů stává pro kojence základním druhem poznávání sama sebe i blízkého okolí. Postupně si dítě diferencuje poznávací strategie.⁶⁶

Důležitá je vyváženost a přiměřenost podnětů. Pokud by podněty neodpovídaly individuálním potřebám dítěte, potom zde hrozí riziko narušení jeho dalšího rozvoje. Charakterizovány jsou dva extrémy:

- I. nedostatek podnětů – pokud dítě podnětově strádá, potom se jeho vývoj zpomaluje, resp. deformuje;

---

⁶⁴ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8, str. 70.

⁶⁵ tamtéž, str. 72.

⁶⁶ tamtéž, str. 72.

- II. nadbytek podnětů, respektive nepřiměřenost – nadměrnou stimulací může být dítě přetěžováno, až vyčerpáno.⁶⁷

Svoboda se touto problematikou zabývá u dětí předškolního a školního věku. Upozorňuje na fakt, že ačkoliv psychologické poradny ve svých závěrečných hodnoceních často diagnostikují některé děti jako pocházející z méně podnětného prostředí, tak se v dnešní době vyskytuje stále více jedinců, kteří naopak pochází z prostředí, kde dochází k přesycenosti podněty, což vede žáky základních škol k agresí.

Vánoce jsou častým příkladem toho, jak dochází u malého dítěte k přesycenosti mnoha podněty. Dítě v batolecím věku (2 až 3 roky) chápe Vánoce především jako rozsvícení stromečku a trhání balicího papíru při rozbalování dárků. Děti předškolního věku (4 až 6 let) mají maximálně tři přání, zpravidla si však ve skutečnosti přejí pouze jeden jediný dárek. Málokdy děti v předškolním věku přijdou při psaní dopisu Ježíškovi na více dárků. Proto je žádoucí, aby rodiče nedávali svému potomkovi v těchto letech více dárků, neboť nastane přesycení podněty.⁶⁸

Svoboda uvádí celkem zajímavý příklad předškoláka Petra, který dostal k Ježíšku deset dárků. „První tři skutečně rozbalil – a ve třetím byla vytoužená hračka. Rodiči byl pobízen k tomu, aby "rozbalil i další dárky". Podněty byl však natolik zahlcen, že do ostatních dárků začal kopat, šlapat po nich. Následovala domácí scéna a návštěva poradny. Zde bylo rodičům vysvětleno, že Petr je "normální", jednalo se o přirozenou obranu organismu před velkým množstvím podnětů.“⁶⁹

K příkladu malého Péti přikládá Svoboda situaci z dospělosti, která má obdobný charakter. Když někdo z dospělých získá neočekávaně "velké peníze", stává se pro něj situace příliš zatěžující. Dospělý člověk, který například vyhraje ve sportce, je schopen s penězi zacházet zcela neadekvátně.⁷⁰

---

⁶⁷ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8, str. 73.

⁶⁸ SIMONOVÁ, Carmen. *Rodinná a sexuální výchova. Teorie sociálních potřeb*. [přednáška]. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, 23. 2. 2011.

⁶⁹ SVOBODA, Jan. *Základní sociální potřeby. Konspekt k celodennímu semináři „Malčik“*. [přednáška]. Teplíce: Poradenské centrum Ústí nad Labem, 6. 3. 2015.

⁷⁰ SVOBODA, Jan. *Základní sociální potřeby. Konspekt k celodennímu semináři „Malčik“*. [přednáška]. Teplíce: Poradenské centrum Ústí nad Labem, 6. 3. 2015.

Podle Svobody výsledky dnešních výzkumů naznačují, že škola by měla regulovat nabídku podnětů. Podle studie, z níž Svoboda vychází, se potvrdilo pravidlo, že čím je demonstrační pomůcka dokonalejší, tím je naopak nižší úroveň zapamatovaného, neboť žákům chybí dostatečný prostor pro jejich kreativitu a tvořivost. Souhlasím i s faktem, který Svoboda uvádí, že je velký rozdíl mezi tím, když si žák přečte knížku a interpretuje příběh na základě textu, než když pouze zhlédne příběh zfilmovaný, kde vizuální obraz nedává žákovi prostor pro rozvoj jeho fantazie. Pro porovnání uvádím, že zatímco při opěťované četbě totožného titulu objevuje čtenář pokaždé nové a nové konotace, tak při opakovaném zhlédnutí jednoho a toho samého filmu se divák nijak zvlášť nově neobohatí, protože vizualizace postav a prostředí limituje značně představivost diváka.

Přesycenost podněty může nastat i během hodiny, kdy učitel využije při výuce mnoho technického vybavení – interaktivní tabuli, DVD přehrávač, rádio, televizi, počítač apod., čímž žáky zaujme a získá tak jejich pozornost, ale cíl hodiny nebude naplněn. Výsledkem bude, že žáci budou dokonale umět vyjmenovat všechny druhy použité techniky, ale nebudou téměř vůbec znát obsah hodiny.

Podobná situace může nastat i při příliš podrobném výkladu. Zde přesycenost podněty může být způsobena tím, že učitel při výkladu zahltí žáky velkým množstvím nových informací. Přitom žáci na základní škole jsou si schopni z hodiny odnést přibližně šest smysluplných vět.⁷¹

Přesycenost podněty vede k apatii nebo k agresivitě. Naopak nedosycenost této potřeby vede k opožděnému vývoji, což se často vyskytuje u romské populace.

Učitelé základních, ale i středních škol mohou často řešit problémy související s přesyceností nebo naopak nedosyceností podněty. Nejčastějším problémem, a zároveň také nejzávažnějším, jsou krádeže. „Je velmi náročné vysvětlit žákovi zvyklému, "že vše může mít", nevhodnost této formy chování. A stejně tak složité je vysvětlit žákovi z méně podnětného prostředí, že opatřit si "podnět", který "mimo něj všichni mají" (například mobilní telefon), krádeží, je neetické.“⁷² Z tohoto pohledu je podle mě částečně vysvětlena také problematika krádeží u romské populace, kde děti

---

⁷¹ SIMONOVÁ, Carmen. *Rodinná a sexuální výchova. Teorie sociálních potřeb*. [přednáška]. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, 23. 2. 2011.

⁷² SVOBODA, Jan. *Základní sociální potřeby. Konspekt k celodennímu semináři „Malčik“*. [přednáška]. Teplice: Poradenské centrum Ústí nad Labem, 6. 3. 2015.

zpravidla vyrůstají v méně podnětném prostředí. Romové tak mají potřebu si prostřednictvím krádeže opatřovat nové podněty, které nemají k dispozici. Svoboda upozorňuje, že trest u dětí, které kradou cizí věci z důvodu přesycenosti či nedosycenosti této potřeby, není příliš účinný, protože má pouze krátkodobý charakter, po kterém následuje recidiva.

Obdobná záležitost nastává i při přesycenosti péče. Je důležité, aby rodič, učitel, vychovatel či trenér našel individuální hranici u každého dítěte tak, aby nedošlo k extrému navázání žáka na osobu dospělého. „Příkladem může být žákyně osmé třídy Markéta. Učitelka ji na svou osobu natolik navázala, že při jejím odchodu ze školy v rámci stěhování Markéta vyhodnotila svůj život bez kontaktu s ní jako zbytečný a pokusila se o sebevraždu. Najít hranici péče a závislosti je vždy individuální, pomůckou je umění komentování při dialogu a řád vložený do možných kontaktů. Mnohý učitel, zvláště druhého stupně, má však natolik chatrné povědomí o žácích, které vyučuje, že nelze o péči hovořit, spíše jde o spontánní projevy, které mají účinnost spíše nepravidelnou.“⁷³

Pokud žák nemá dostatečně sycenou potřebu péče, potom se snaží učiteli dokázat, že je ten nejlepší ve třídě, snaží se mu nadměrně vyhovět, neustále se hlásí, dobrovolně se připojuje k jakékoliv výzvě, kterou se učitel snaží aktivizovat i ostatní žáky ve třídě, plní všechny úkoly doslovně (Hujer, Mazánek, šplhoun). Když učitel jeho nadměrnou snahu přehlídí, potom žák začne vědomě, ale i nevědomě učitele citově vydírat, snaží se na sebe upoutat pozornost tím, že předstírá duševní či fyzickou újmu.⁷⁴ Svoboda upozorňuje i na možnost, kdy se daný žák bude snažit o vynikající výkon pouze v jednom předmětu, kvůli konkrétnímu učiteli, zatímco v ostatních předmětech bude zcela zaostávat.

Potřeba výživy není chápána pouze jako záležitost stravy, ale také informací. Efekt je však velmi podobný. Pokud je dítě doma stravováno nezdravě, rodiče mu poskytují nadměrné množství sladkého či tučného jídla a přitom vedle toho nemá ani dostatek pohybu, potom dochází k problémům s nadváhou. Obézní děti mají mnoho zdravotních problémů a rizik. Česká republika se řadí k zemím, ve kterých mnoho

---

⁷³ SVOBODA, Jan. *Základní sociální potřeby. Konспект k celodennímu semináři „Malčik“*. [přednáška]. Teplice: Poradenské centrum Ústí nad Labem, 6. 3. 2015.

⁷⁴ SVOBODA, Jan. *Základní sociální potřeby. Konспект k celodennímu semináři „Malčik“*. [přednáška]. Teplice: Poradenské centrum Ústí nad Labem, 6. 3. 2015.

děti bojuje s nadváhou. Opačným extrémem je situace, kdy jsou děti podvyživené. Zdaleka nejhorší situace je v chudinských oblastech Afriky, kde děti umírají často hladem.

Při výživě informacemi má nezastupitelné místo škola. Pedagog je profesionál, proto by měl umět pracovat s informacemi, měl by ve smyslu výchovně vzdělávacího vlivu znát mnohem více než rodič. „Slova učitele by měla plně korespondovat s jeho chováním a jednáním, neměla by obsahovat boj ani urážky.“⁷⁵

Podle Svobody při práci s informacemi během výuky je rentabilní zapojit do procesu žákovu představivost a kreativitu, protože obranný systém jeho organismu nedovoluje přestup informací z paměti krátkodobé do paměti dlouhodobé.

Mnoho žáků pochází z rodinného prostředí, kde informace od rodičů jsou protichůdné a neodpovídají chování rodiče. Dítě se tak často stává svědkem hádek, urážek, silných a velmi hrubých slov, doprovázených emocemi. „Příkladem je Honza, kterému v osmé třídě velmi opilý otec opakovaně sděloval, že „pokud se opije, tak jej zabije.“ Honza se otce zvláště v jeho opilosti bál, a tak je zcela logické, že se na konci osmé třídy velmi opil, jeho zdravotní stav bylo nutné řešit za asistence lékaře.“⁷⁶

Nejen u takového žáka, jakým byl Honza, lze demonstrovat podle Svobody, že slova mají na dítě velký vliv, vyvolávají silné emoce a s tím spojenou energii, čímž se stávají, stejně jako nadměrný přísun jídla, velmi nebezpečnou zbraní.

Svoboda upozorňuje na longitudinální výzkum žáků základních škol, který prokázal, že existují určitá věková období, ve kterých jsou žáci lehce zranitelní slovem. Konkrétně se dle Svobody jedná o sedmý a osmý ročník základní školy, tedy o období rané puberty.

Nedostatečně sycená potřeba informacemi vede žáky často k tzv. funkční hluchotě, která funguje jako obranný mechanismus. Dítě se doma naučilo v zátěži „toxických“ informací vypínat svůj sluch. Tuto obranu potom automaticky přenesl do školy.

---

⁷⁵ SVOBODA, Jan. *Základní sociální potřeby. Konспект k celodennímu semináři „Malčik“*. [přednáška]. Teplice: Poradenské centrum Ústí nad Labem, 6. 3. 2015.

⁷⁶ SVOBODA, Jan. *Základní sociální potřeby. Konспект k celodennímu semináři „Malčik“*. [přednáška]. Teplice: Poradenské centrum Ústí nad Labem, 6. 3. 2015.

Veškeré informace, které při hodině učitel žákovi sdělí, zůstanou pouze v krátkodobé paměti.

1.1.5 Sociální potřeba opory a podpory

V této kapitole se budu zabývat sociální potřebou opory a podpory, která úzce souvisí s emočním vývojem dítěte.

Svoboda uvádí, že „jeden z prvních projevů, který známe a souvisí právě s touto základní sociální potřebou, je komponován již v intuitivním rodičovství, kdy matka, případně jiná pečující osoba, po kojení (krmení) drží dítě v náručí, pohupuje s ním a zároveň dítě poplácává po hýždích.“⁷⁷

„Novorozenec dovede vnímat a rozlišovat doteky, teplotu a změny polohy. Taktilně kinestetická stimulace bývá spojena s prožitkem příjemnosti. Kromě toho doteky a změna polohy vybavují celou řadu různých reflexů (např. dotek do dlaně stimuluje úchopový reflex). Pro novorozence je emočně nejvýznamnější kožní kontakt, který je většinou spojen se sociální stimulací a s vnímáním změny polohy a pohybu (v této době převážně pasivního – např. když je matka zvedá a chová). Takové podněty je mohou aktivizovat, popřípadě mohou být spojeny s určitým očekáváním, které je výsledkem zkušenosti. Např. zvednutí do výšky může být signálem pro sledování okolí zrakem, krmení apod.“⁷⁸

Základním východiskem pro vývoj lidského jedince v kojeneckém období jsou jeho emoce, které stimulují nespočet dalších psychických funkcí. Emoce vývojově předcházejí rozvoji kognitivních schopností a slouží jako bazální regulační a hodnotící systém. Pro období raného dětství je důležité, že dítě přichází na svět s vrozenou schopností emočně reagovat, prožívat a vyjadřovat, zda jsou jeho pocity uspokojující či neuspokojující.⁷⁹ Zatímco úsměvem kojeneček signalizuje již od druhého měsíce života pocit pohody, tak během čtvrtého měsíce se tyto projevy značně diferencují a objevují se i zlostné reakce. Od pátého měsíce je dítě schopno vyjádřit mimo jiné i pocit strachu.

---

⁷⁷ SVOBODA, Jan. *Základní sociální potřeby. Konспект k celodennímu semináři „Malčik“*. [přednáška]. Teplice: Poradenské centrum Ústí nad Labem, 6. 3. 2015.

⁷⁸ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8, str. 69.

⁷⁹ tamtéž, str. 96.

„Nadstavbou ve vyšším věku jsou dětmi velmi oblíbené hry, kdy "oporu mají a nemají", například vyhazování do výšky, "skákání" s dopadem na tělo pečující osoby a pochopitelně podpora v době, kdy dítě objevuje svět a učí se chodit. Stejně důležité jsou nejrůznější cílené i spontánní doteky, včetně objetí, a v případě ohrožení dítěte možnost "schovat se" do bezpečí klína, náruče.“⁸⁰

U dětí do šesti let je nejdůležitější opora fyzického charakteru, která je jedinci poskytována formou tělesných dotyků. Při nedostatečném sycení této potřeby dochází u handicapovaného jedince ke zvýšené agresivitě. Tento problém nastává často v rodinách lékařů či právníků, kteří nemají na mazlení se svými dětmi dostatek času.⁸¹

Nejintenzivněji je potřeba opory u dítěte do deseti let sycena dotykem na hlavě, na zádech a na ploskách nohou. Děti si rády sedají tak, že si opřou záda o jednoho z rodičů a plosky nohou si položí na klín druhého.

Za dotek lze považovat i facku. Příkladem může být ve městě jdoucí maminka, jež v jedné ruce tlačí kočárek, zatímco v druhé nese těžkou tašku s nákupem. Vedle ní cupitá její druhé, starší dítě, které se touží maminky chytit alespoň za jednu ruku. Protože není žádná ruka volná, začne být agresivní. Plně vzteku kopne do maminky, neboť není uspokojena jeho sociální potřeba opory, konkrétně dotyku. Reakce matky je následovná – v okamžiku to dítěti vrátí v podobě facky. A přestože facka není ideální dotek, ale je to dotek, tak potřeba dítěte je na kratší dobu alespoň částečně uspokojena.⁸²

„V pozdějším, školním věku je fyzická podpora stále častěji doplňována, až nahrazována podporou verbální. Ta každého z nás provází až do konce života, jsme na ni svým způsobem závislí, protože tvoří podstatný prvek při našem sebehodnocení, chápání sebe jako bytosti integrované do celku světa.“⁸³

---

⁸⁰ SVOBODA, Jan. *Základní sociální potřeby. Konspekt k celodennímu semináři „Malčik“*. [přednáška]. Teplice: Poradenské centrum Ústí nad Labem, 6. 3. 2015.

⁸¹ SIMONOVÁ, Carmen. *Rodinná a sexuální výchova. Teorie sociálních potřeb*. [přednáška]. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, 23. 2. 2011.

⁸² SIMONOVÁ, Carmen. *Rodinná a sexuální výchova. Teorie sociálních potřeb*. [přednáška]. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, 23. 2. 2011.

⁸³ SVOBODA, Jan. *Základní sociální potřeby. Konspekt k celodennímu semináři „Malčik“*. [přednáška]. Teplice: Poradenské centrum Ústí nad Labem, 6. 3. 2015.

Pro dítě školního věku je velmi důležitá také emoční opora, kterou jedinec nachází ve vztahu s lidmi kolem sebe. Tato opora může být zdrojem nejen radosti, ale i strachu a smutku, což přispívá k rozvoji jedincovy osobnosti. „Pro mladší školáky představují emoční oporu především rodiče, u dětí středního školního věku jsou to stále častěji i vrstevníci (Rossman, 1992).“⁸⁴ Během adolescence a v průběhu dospělosti je zdrojem emoční opory zpravidla partnerský vztah.

Velký význam začíná mít u dětí starších šesti let mimo jiné i sociální opora, která je utvářena prostřednictvím empatie a emoční komunikace.

Potřeba podpory se uplatňuje také ve škole. Podle Svobody je na prvním stupni vítána podpora nejen verbální, ale i dotekem. Pro fyzický dotek učitele jsou vyhrazena žákova ramena a paže, nikoliv záda a hlava. Ta jsou vyhrazena pro rodiče. Existují však děti, které kvůli rodinnému fungování dotek od učitele zcela odmítají.

Svoboda varuje, že od šesté třídy, tedy zhruba od dvanácti let, je podpora formou doteku, jinak než „chlapským poklepáním na rameno“, spíše nevhodná. Učitel je tak odkázán, aby žákům nabízel podporu verbální. Podle průzkumů, ze kterých Svoboda vychází, postrádají současní žáci od rodičů i od učitelů dostatečné vyjádření úcty. Zatímco známka jako ohodnocení výkonu je žáky zpravidla chápána pouze jako „subjektivní tečka za výkonem“, tak slovní hodnocení, které bude nabízet především pozitivní zpětnou vazbu, uspokojí potřebu žáků daleko lépe. Svoboda jasně říká, že „učitel, který umí žáky chválit, vyjadřovat jim úctu, respektovat jejich osobnost, dosahuje mnohem vyšší motivace k přijímání učiva než ten, který především klasifikuje, a známky se stávají preferenčním prvkem jeho vztahu ke konkrétním jedincům.“⁸⁵

„Žák s nízkou úrovní sycení této potřeby se "emočně uzavírá". Demonstruje "tvrdé chování", aby překryl svou emoční přecitlivělost. Je více impulsivní, skrývá své dojetí, stydí se za své emotivní reakce. Často používá ironii, sarkasmus, zesměšňuje vše, co chápe jako oporu druhých a později i sebe. Učiteli jsou tyto žáci chápáni jako cyničtí, "bez srdce". Přetížení pedagogové jen zřídka za hrubou slupkou chování žáka dohlédnou velkou potřebu opory. Pokud ano, snaží se ji nabízet, ale brzy svou

---

⁸⁴ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8, str. 263.

⁸⁵ SVOBODA, Jan. *Základní sociální potřeby. Konспект k celodennímu semináři „Malčik“*. [přednáška]. Teplice: Poradenské centrum Ústí nad Labem, 6. 3. 2015.

snahu vzdávají, protože za ni nemohou získat žádnou satisfakci. A přece ji žák velmi dobře vnímá. Proto má velký smysl žáky chválit, opustit stále méně funkční vzorec, podle kterého "je třeba přitvrdit, na hrubý pytel hrubá záplata". Tento model je podle výzkumů v dnešní základní škole stále více dysfunkční.⁸⁶

Častou chybou učitelů je, když porovnávají normální žáky s dětmi, které trpí speciální poruchou učení.

1.2 Hierarchizace lidských potřeb podle A. Maslowa

V této kapitole nejprve představím teorii potřeb A. Maslowa, který se jako jeden z prvních psychologů zabýval touto problematikou. Poté se budu snažit Maslowovův hierarchický model lidských potřeb prostřednictvím komparace propojit s teorií sociálních potřeb podle Svobody a s teorií potřeb podle Matějčka, kteří tuto problematiku řeší do větší hloubky.

1.2.1 Vymezení základní terminologie

Nejprve připomenou základní terminologii týkající se teorie potřeb, kterou se zabývá především sociální psychologie. Vycházet budu z definic, které uvádí Nakonečný.

- **Lidské chování** – je vědomě či nevědomě zaměřeno na dosažení určitého cíle a jako takové se vymezuje určitou intenzitou a trváním v čase (pokud není dosaženo původního nebo náhradního cíle).
- **Potřeba** – vnitřní psychický stav, kdy jedinec pociťuje určitý nedostatek. Například v případě hladu pociťuje člověk nedostatek potravy, a proto má potřebu se najíst.
- **Motivace** – psychický proces, který výrazně ovlivňuje lidské chování. Typickým příkladem motivace může být fyziologická potřeba hladu, kdy vlivem poklesu hladiny glukózy v krvi je vyvolán stav nedostatku. Jedinec je

---

⁸⁶ SVOBODA, Jan. *Základní sociální potřeby. Konспект k celodennímu semináři „Malčik“*. [přednáška]. Teplice: Poradenské centrum Ústí nad Labem, 6. 3. 2015.

proto motivován k tomu, aby svým jednáním uspokojil svoji potřebu.⁸⁷ Obecnými principy motivace podle Nakonečného jsou maximalizace příjemného (minimalizace nepříjemného) a udržování či restaurace psychické rovnováhy.

- **Uspokojení** – vnitřní psychický stav, který pro jedince představuje duševní význam příjemného zážitku ve formě určité dovršující reakce (v našem případě je to **nasycení** konkrétní potřeby).

1.2.2 Maslowova pyramida lidských potřeb

Abraham Maslow (1908–1970), představitel humanistické psychologie⁸⁸, se zabýval lidskými potřebami z hlediska motivace lidského jednání. Jednotlivé potřeby sestavil do hierarchické pyramidy, v rámci níž provedl klasifikaci potřeb na vyšší a nižší.

Ačkoliv Maslow vymezuje lidského jedince jako integrovaný celek, nebrání se uznání existence specifických lidských potřeb, které motivují jeho chování. Za nižší potřeby jsou označeny fyziologické potřeby a potřeba bezpečí, které zajišťují jedincovo fyziologické přežití v přírodě, resp. ve společnosti. Vyššími potřebami jsou dle Maslowa potřeba lásky a potřeba úcty, které zajišťují lidskému jedinci duševní vyrovnanost a rozvoj jeho osobnosti.⁸⁹

Potřeba seberealizace je nikdy nekončícím procesem, který představuje přechod od vyšších potřeb k tzv. B-úrovni („B“ zde znamená „bytí“ ve svém nejhlubším významu, tj. vlastní existenci sjednocenou s veškerou vesmírnou skutečností).⁹⁰ Za B-úroveň Maslow chápe metapotřeby, jež jsou spjaty s nejvyššími vrcholy lidského potenciálu. Maslow je přesvědčen o tom, že čím výše jedinec dospěje, tím hlubšího štěstí, pokoje a bohatství ve vnitřním životě může dosáhnout.⁹¹

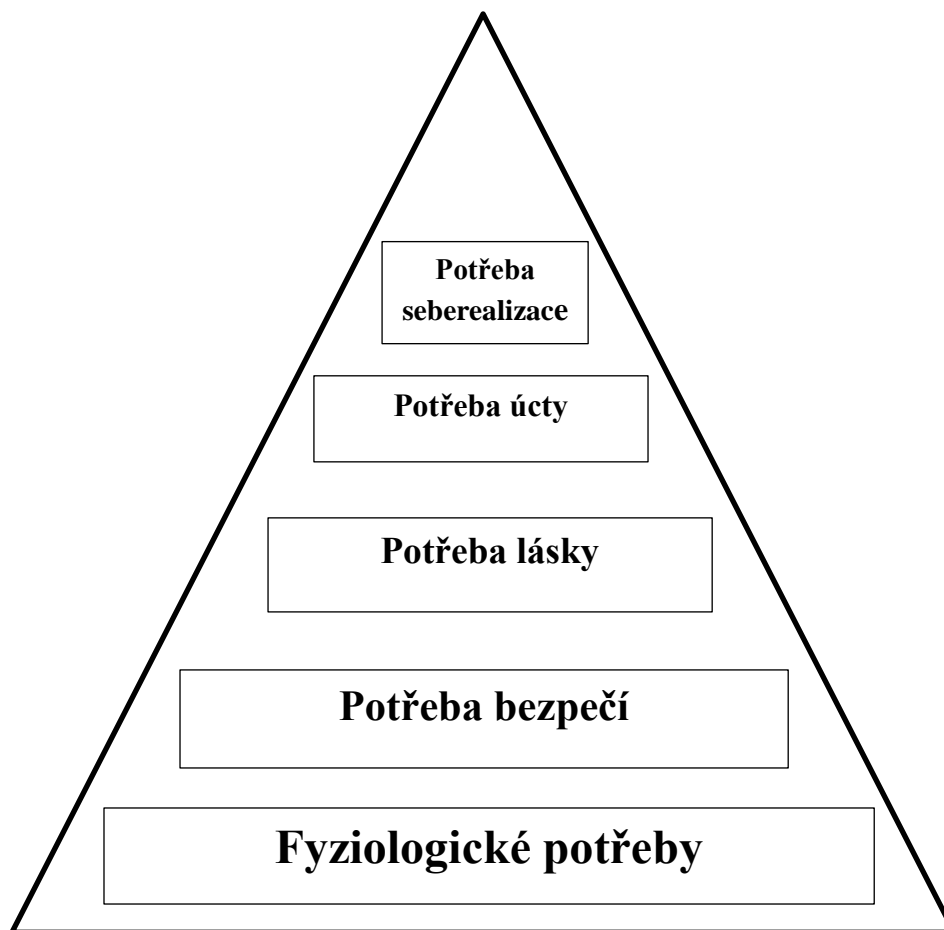
⁸⁷ V rovině sociálního chování se pojmem „potřeba“ rozumí totéž co pojmem „motivace“. Proto někteří psychologové, například Maslow, pojmy potřeby a motivu nerozlišují.

⁸⁸ Humanistická psychologie vychází metodologicky z klinické intuice, inspiruje se především existencialistickou filosofií a tematizuje introspekcionalisticky pojaté problémy lidského života.

⁸⁹ DRAPELA, Victor J. *Přehled teorií osobnosti*. 4. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-766-3, str. 138.

⁹⁰ Maslow se věnoval filosofickým, kulturním a náboženským tématům.

⁹¹ DRAPELA, Victor J. *Přehled teorií osobnosti*. 4. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-766-3, str. 138.

Obr. 1 Znárodnění motivační struktury podle Maslowa.

„Hierarchické uspořádnání potřeb znamená, že nižší potřeby musí být dostatečnou měrou uspokojeny, dříve než se uplatní potřeby vyšší. (...) Pokud nejsou potřeby určitého stupně v hierarchii v dostatečné míře uspokojeny, další vzestupný krok nenastane. To však neznáméná, že potřeby jedince musí být na každé úrovni hierarchie zcela naplněny. Maslow připomíná, že stížnosti (nazývá je „reptání“) člověka na nedostatečné uspokojení potřeb mohou ve skutečnosti být známkou přání postoupit dál na následující úroveň potřeb v hierarchii.“⁹²

Maslowov přichází s myšlenkou, že lidské potřeby jsou hierarchicky uspořádnány a člověk postupuje kontinuálně od jedné potřeby ke druhé. Svoboda naopak nerozlišuje potřeby na vyšší a nižší, stejně tak se nezaobírá problematikou, zda některé potřeby člověk uspokojuje primárně a jiné sekundárně. Podle Svobody jsou

⁹² DRAPELA, Victor J. *Přehled teorií osobnosti*. 4. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-766-3, str. 138.

všechny sociální potřeby, jež se snaží ve své teorii charakterizovat, uspokojovány současně. Přesto některým sociálním potřebám přisuzuje vyšší míru důležitosti. Za dvě nejdůležitější pokládá potřebu místa a potřebu limitů.

1.2.3 Komparace Maslowova modelu s teorií sociálních potřeb podle J. Svobody a s teorií potřeb podle Z. Matějčka

Fyziologické potřeby

Maslow: Fyziologickými potřebami jsou podle Maslowa základní potřeby, které má každá lidská bytost od narození – potřeba kyslíku, výživy, vyměšování, přiměřené teploty, pohybu, spánku a odpočinku, sexuálního uspokojení atd.

Svoboda: O těchto primárních potřebách se nezmiňuje, s výjimkou sociální potřeby výživy, kterou však chápe v daleko širším smyslu než Maslow (kromě potravin a tekutin sem Svoboda mimo jiné řadí také výživu informacemi).

Matějček: Hovoří o nasycení, které nechápe pouze jako stravu, neboť zmiňuje i péči o jedince. Důležitým výsledkem naplnění této potřeby je podle Matějčka vlastní identita.

Potřeba bezpečí

Maslow: Potřebu bezpečí chápe v širším měřítku než Svoboda, který ji vymezuje v daleko užším pojetí. Maslow tuto potřebu spojuje s potřebou stanovení limitů, které člověka ochraňují před chaosem.

Svoboda: Definiuje potřebu bezpečí pouze jako stabilní zázemí, které zajišťuje člověku jistotu a osvobození od strachu a úzkosti. Svoboda na rozdíl od Maslowa stanovení limitů vyčleňuje jako samostatnou sociální potřebu.

Matějček: Základním východiskem této potřeby jsou činnosti, které dělá člověk poprvé. Pokud je potřeba uspokojována, člověk prožívá sebeúctu. Naopak, pokud není uspokojována, tak člověk prožívá strach. Strachy: Bojím se, že budu odmítnutý, nebudou mě mít rádi... Bojím se, že

ztratím city druhého, že ho zraním... Bojím se, že budu trapný...
Bojím se, že ponesu zodpovědnost...

Potřeba lásky a sounáležitosti

Maslow: Tuto potřebu definuje jako jednu z vyšších potřeb, protože lidský jedinec po uspokojování této vyšší potřeby začne toužit v okamžiku, kdy jsou uspokojeny jeho nižší potřeby, tedy fyziologické potřeby a potřeba lásky. Maslow vymezuje tuto potřebu jako lásku, náklonnost, shodu, ztotožnění se s druhými a potřebu „někam“ patřit. „Být osamělý, cítit se vylučován nebo nemít nikde kořeny je bolestným zážitkem. Podle Maslowa cítí lidé, kteří žijí ve vysoce mobilní společnosti, velkou potřebu začlenění do skupin.“⁹³ Částečně se tato potřeba prolíná se Svobodovou sociální potřebou místa.

Svoboda: Tuto potřebu vymezuje jako místo člověka ve společnosti, v rodině (např. u matky, mezi sourozenci, u stolu), ve škole (např. ve třídě, v lavici, mezi spolužáky). Vedle toho sem Svoboda řadí i potřebu „něco“ vlastnit (např. mobilní telefon, počítač).

Matějček: Tuto potřebu vymezuje jako učení, kterým podporujeme sami sebe i druhé. Umíme zvládat své emoce, využívat své možnosti, dovednosti a zdroje. Umíme rozložit své síly. Vydržíme, i když se zrovna nedaří. Jedná se o akceptaci, naslouchání, respekt, empatii.

Potřeba úcty

Maslow: Tuto potřebu chápe na dvojí úrovni. Jednak jako potřebu související s vlastní zdatností a s vědomím zvládnání životních nároků (sebeúcta), jednak jako potřebu související s naší pověstí ve společnosti, s prestiží a uznáním (úcta druhých).

Jakoukoliv potřebu chápe Maslow jako prostředek k dosažení cílů, nikoli jako účel sám o sobě. Proto považuje potřebu „něco“ vlastnit za podmnožinu potřeby úcty. Například když člověk šetří peníze, aby si

---

⁹³ DRAPELA, Victor J. *Přehled teorií osobnosti*. 4. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-766-3, str. 140.

mohl koupit nové auto, tak to dělá spíše proto, aby se vyrovnal svým sousedům a zachoval si sebeúctu.⁹⁴

Svoboda: Potřebu úcty samostatně nedefinuje. Na místo toho vymezuje sociální potřebu opory a podpory, která se částečně s touto potřebou prolíná. Podle Svobody je dostatečná opora a podpora u lidského jedince základem pro nabytí pocitu úcty. Není-li sociální potřeba opory a podpory dostatečně sycena, potom je vyvolán u člověka pocit neúcty.

Potřebu „něco“ vlastnit považuje za součást potřeby místa.

Matějček: Tuto potřebu prezentuje jako prostor v srdci blízkých, který popisuje jako teritorium empatie. Na symbolické rovině jsme syceni emocionálně láskou, pozorností, oceněním a kognitivně informacemi, tedy podněty, které jsou zajímavé či krásné. Dospělí dítěti pojmenovávají svět, dávají věcem jména. Důležitou úlohu má vyprávění, učení. Rodiče učí děti, co je pro ně prospěšné a co ne.

Potřeba seberealizace

Maslow: Potřeba seberealizace představuje nejvyšší bod Maslowovy pyramidy. Každý lidský jedinec se podle Maslowa během svého života touží stát vším, čím se stát může. Tato potřeba je založena na principu, že se člověk snaží být stále dokonalejší bytostí.

Za základní tendenci této potřeby se pokládá snaha člověka o „růst“ své osobnosti. Proto se Maslowova teorie uplatnila mimo jiné i v psychologii práce.⁹⁵

Potřeba seberealizace vzniká u lidí zdravých a finančně zajištěných, kteří již nemusí usilovat o střechu nad hlavou, mají vysoké příjmy, dostatek jídla, zpravidla vykonávají v práci vysoké manažerské posty. Tato potřeba se projevuje snahou o růst osobního potenciálu, snahou

---

⁹⁴ NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie organizace*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2005. ISBN 80-247-0577-X, str. 62.

⁹⁵ NAKONEČNÝ, Milan. *Motivace pracovního jednání*. 1. vyd. Praha: Management Press, 1992. ISBN 80-85603-01-2, str. 94.

o získání určité kompetence a autonomie v zaměstnání a v životě vůbec.⁹⁶

Snaha o sebeuplatnění může být od osoby k osobě odlišná. Někdo se bude chtít profilovat jako ideální matka, zatímco někdo jiný bude chtít mít atletickou postavu, bude se chtít prezentovat jako malíř či vynálezce apod. Potřeba seberealizace vede člověka k tomu, aby aktualizoval to, co je v jeho možnostech. Takové chtění však nemusí být vždy v souladu s jedincovými schopnostmi, a proto může mít někdy katastrofální následky. V rámci seberealizace se uplatňuje obraz, který si člověk vytvořil o sobě samém, a proto představy o vlastní kompetenci nemusí být objektivní.⁹⁷

„V uspokojování prvních čtyř kategorií nižších potřeb se uplatňuje princip redukce daného deficitu, potřeba je odstraněna (není již motivačně naléhavá), když jsou odstraněny podmínky jejího vzniku (hlad je uspokojen nasycením, potřeba bezpečí dosažením životní stability, potřeba náležitosti získáním přátelství, životního partnera atd.). U potřeby seberealizace však princip redukce neplatí, neboť tato potřeba je tvořena celým komplexem tendencí, který Maslow označuje jako potřeby růstu (growth needs), ale které by bylo možné chápat spíše jako zájmy, protože sem patří potřeba poznávání, estetických dojmů a další, vedle tzv. metapotřeb, jako je například mateřství nebo oddanost nějakému ideálu či poslání.“⁹⁸

Tyto potřeby, chápané jako zájmy, nejsou uspokojitelné, neboť dosáhne-li člověk vytouženého cíle, potom tento cíl dané potřeby (zájmy) posiluje. Snaha o uspokojování naopak narůstá, proto na ně lze nahlížet jako na trvalé potřeby. Například pokud člověk uspokojuje potřebu poznávat nové evropské země tím, že je všechny osobně navštíví, potom má tendenci cestovat dále, po celém světě.

---

⁹⁶ NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie organizace*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2005. ISBN 80-247-0577-X, str. 131.

⁹⁷ NAKONEČNÝ, Milan. *Motivace pracovního jednání*. 1. vyd. Praha: Management Press, 1992. ISBN 80-85603-01-2, str. 96.

⁹⁸ NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie organizace*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2005. ISBN 80-247-0577-X, str. 130.

Svoboda: Zmiňuje potřebu limitů a potřebu podnětů. Limity jsou nutné, aby člověk věděl, kam až může zajít a co si může dovolit. Kdyby neexistovaly žádné limity, potom bychom žili v anarchii, v níž bychom se necítili bezpečně.

Podněty chápe Svoboda jako informace z okolí, které na nás nějakým způsobem působí. Je důležité, aby množství podnětů, které na jedince působí, bylo vyvážené. Je-li podnětů hodně, potom člověk přechází k povrchnosti, nemá zájem se něčím zabývat do hloubky. Člověk, který pochází z podnětově přesyceného prostředí, si nebude ničeho vážit, bude roztěkaný a u ničeho dlouho nevydrží. Současnou situaci negativně umocňuje reklama, která láká lidského jedince, aby si pořídil další a další věci.

Matějček: Potřebu seberealizace charakterizuje jako potřebu hranice, kdy člověk ví, co může. Jedná se o jakési hledání řešení. Uspokojením potřeby hranic získáváme správnou mez pro své potřeby, pro svoji energii a pro svoji sexualitu. Hranice nám pomáhají testovat svoji sílu a naše možnosti. Umožňují nám poznat, že nejsme všemocní, ale také že nejsme bezmocní. Potřebujeme poznat, že věci jsou odtud potud. Potřebujeme poznat, že druzí lidé mají také svoji míru. Poskytování hranic znamená, že druhého bereme, že přijímáme jeho emoci, avšak pevným a laskavým přístupem zastavujeme neadekvátní formy chování této emoce a umožňujeme projevit takové podoby chování, kterými neohrožujeme ani sebe ani druhé.

Ačkoliv každý z těchto tří psychologů vychází ve své teorii potřeb z odlišných východisek, v mnohém se shodují a vzájemně doplňují. Každý lidský jedinec jakožto bytost přírodně-sociální potřebuje zajistit jednak základní potřeby vycházející z přírodních podmínek (strava, kyslík, střecha nad hlavou, resp. úkryt před nebezpečím, rozmnožování), jednak potřebuje dostatečně uspokojit základní potřeby, jež jsou spjaté s životem ve společnosti (uznání druhých a místo mezi nimi, pocit lásky, znát hranice, které jsou ve společnosti nastaveny, vědět, které limity nemohu překročit, abych přežil).

1.3 Problematika sociálních potřeb v období adolescence

V této kapitole nejprve stručně připomenu základní charakteristiku období adolescence. Následně se budu zabírat problematikou a vývojem sociálních potřeb v návaznosti na toto období. Terminologicky budu vycházet především z pojetí Marie Vágnerové.

1.3.1 Vymezení adolescence podle M. Vágnerové

Vágnerová definuje adolescenci jako přechodné období mezi dětstvím a dospělostí, které zahrnuje dekádu života od 10 do 20 let. Jde tedy o období dospívání, které je funkčně členěno na dvě etapy:

- I. Raná adolescence, někdy označována jako starší školní věk či jako pubescence. Časově je ohraničena zhruba mezi 10. až 15. rokem života, s určitou individuální variabilitou, kdy dívky zpravidla dospívají o dva roky dříve než chlapci. Během této etapy je nejnápadnější změnou dospívání tělesné, které je spojeno s pohlavním dozráváním, tj. pubertou. V návaznosti na tělesné změny se mění i zevnějšek dospívajícího, což se stává impulsem pro změnu sebepojetí i chování okolí. Tento proces zrání má své psychosociální důsledky: jednak dochází v rámci celkového vývoje ke změně způsobu myšlení, kdy pubescent je schopen uvažovat abstraktně, jednak dochází ke značným hormonálním změnám, které jsou příčinou, že emoční prožívání pubescenta se projevuje značnými výkyvy.
- II. Pozdní adolescence je lokalizována v rozmezí 15 až 20 let. Vágnerová vstup do této etapy vymezuje pohlavním dozráváním. V souvislosti s tím často dochází k prvnímu pohlavnímu styku. V období pozdní adolescence dochází ke komplexní psychosociální proměně, kdy se mění nejen osobnost dospívajícího, ale i jeho společenské pozice. Základním sociálním mezníkem je ukončení profesní přípravy, následované nástupem do zaměstnání, případně pokračováním ve studiu. V našich sociokulturních podmínkách se za jeden z hlavních důkazů dospělosti považuje získání ekonomické nezávislosti na rodičích. Proto ekonomické

samostatnosti nejdříve dosahují lidé v dělnických profesích, naopak nejpozději vysokoškoláci.⁹⁹

1.3.2 Vymezení adolescence podle S. Freuda

Sigmund Freud se zaměřil na význam pohlavního dozrávání, a proto období adolescence definoval jako genitální fázi. Charakteristiku tohoto období spatřoval v uspokojování sexuálních potřeb, které určují směřování jedincovy osobnosti. Stěžejním bodem je překonání incestního zaměření, kdy objektem potencionálního uspokojení už není jeden z rodičů. Freud hovoří o tzv. oidipovské fázi, kdy si adolescent hledá náhradní objekt, dívku či chlapce. Cílem této etapy je z hlediska psychoanalýzy překonat závislost na rodičích. Tuto závislost však Freud nespatořoval ve vazbě ekonomické, nýbrž sexuální.¹⁰⁰

1.3.3 Vymezení adolescence podle E. H. Eriksona

E. H. Erikson definoval období dospívání jako hledání vlastní identity, kdy adolescent pochybuje o sobě samém i o své pozici ve společnosti. Cílem tohoto období je podle Eriksona získat sebejistotu a pozitivní přesvědčení o vlastních schopnostech. Základním zdrojem pro účinné potvrzení vlastní osobnosti je velká ochota experimentovat.¹⁰¹ Bohužel mnoho dospívajících lidí sklouzne během této životní etapy mimo jiné i k experimentu s alkoholem, nikotinem, drogami či s nezávazným sexem.

1.3.4 Vymezení adolescence podle J. Svobody

Svoboda přichází se zajímavou koncepcí adolescence, již chápe jako období, ve kterém je lidský tvor společensky zatížen velmi významnými úkoly (separace od rodičů, orientace na vzhled podle přijímaného životního stylu konkrétní subkultury, experimentace s partnerstvím, reálné zahájení kariéry, společenské etablování). Období dospívání diferencuje do jednotlivých roků a ty charakterizuje prostřednictvím základních atributů, jež jsou pro ně typické. Každý věk podle něj přináší své vývojové úkoly a z nich následně vyplývají motivace k činnostem.

---

⁹⁹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8, str. 370.

¹⁰⁰ tamtéž, str. 368.

¹⁰¹ tamtéž, str. 368.

10. rok charakterizuje Svoboda jako věk dítěte, kdy vrcholí jeho orientace na odečítání emocí autority, resp. klíčové osoby, jež mu je nablízku. Dítě reaguje nejprve na projevenou emoci, teprve poté na vyřčená slova. Velkou roli hraje podle Svobody emoční atmosféra, tj. prostředí, ve kterém jsou dítěti sdělovány informace. Pokud rodiče dítěte procházejí partnerskou krizí, potom je toto napětí přenášeno i na dítě, které se snaží na sebe upoutávat pozornost, nebo se uzavírá do sebe a sděluje jen minimum svých pocitů a potřeb, aby situaci v rodině ještě více nezhoršilo. Obdobná situace nastává i ve škole, kde je zcela evidentní, co způsobí nálada paní učitelky s celou třídou.¹⁰²

11. rok přirovnává Svoboda k cyklu dýchání, kdy vývoj dítěte osciluje ve dvou rovinách – psychické (duševní) a fyzické (tělesné). Ačkoliv se obě tyto roviny vyvíjejí současně, má vždy jedna z nich navrch. Podle Svobody v 11 letech vrcholí psychický vývoj, který dítě připravuje na pubertu, tj. na tělesné změny. V návaznosti na tuto situaci jsou dítětem kladeny nejrůznější otázky, prostřednictvím nichž si snaží ověřit, že svět skutečně bude reagovat na jeho potřeby. Některé otázky mohou být natolik komplikované, že na ně nebudou dospělí schopni reagovat. Jiné zase naopak budou natolik spontánní, že mohou vyvolat u dospělých pocit familiárnosti. I proto se může dítě setkat s reakcí ze strany dospělého, kterou neočekávalo. Pokud nejsou dospělí dostatečně trpěliví a jednají podrážděně, potom může nastat situace, kdy se dítě ze studu přestane tázat a začne se uzavírat do sebe. Takové dítě si začne shánět informační zdroje jinde, například na internetu, což sebou přináší mnoho negativních důsledků. Zcela bez ochrany začne dítě na sociálních sítích otevírat své nitro a bude zde hledat odpovědi na osobní otázky. Svoboda proto varuje před rizikem, že důvěru dítěte v tomto věku lze jednoduše zneužít.¹⁰³

12. rok je pro dítě dle Svobody v mnoha oblastech psychického i fyzického vývoje zásadní. Dítě v tomto věku má tři nutkové tendence, které potřebuje naplnit – experimentace, parta a umělé instituce.¹⁰⁴

U chlapců je základním předpokladem podle Svobody jejich vztah k bolesti. Ve 12 letech potřebuje mužský jedinec zjistit, „co jeho tělo snese“. Proto hoši v tomto věku

---

¹⁰² SVOBODA, Jan. *Agrese a agresivita v předškolním a mladším školním věku*. 1. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0603-3, str. 16.

¹⁰³ tamtéž, str. 17.

¹⁰⁴ tamtéž, str. 18.

často vyhledávají extrémní situace. Svoboda to dokazuje na faktu, že v šesté třídě základní školy se chlapci často a rádi fyzicky napadají. Pokud vyjdou z rvačky se šrámem, potom je to pro ně důkaz jejich výdrže. Dívky tělesné experimentace situují k úpravám zevnějšku, k úpravám „tvaru těla“, především vlasů a líčení obličeje.

Velkou roli hraje podle Svobody potřeba patřit do skupiny. Vliv vrstevnické party může být u dvanáctiletých natolik intenzivní, že může trumfovat názory dospělých. Výhodou je, když dítě navštěvuje nějaký zájmový kroužek (např. skauta, kurzy plavání, aikido, spolek dobrovolných hasičů apod.), kde skloubí tělesnou aktivitu a kontakt s vrstevníky. Chybí-li organizovaná skupina, potom je prostor otevřený. Dítě se tak může dostat do styku s pouličními partami.

Třetí významnou roli u dvanáctiletých zastupuje potřeba „pochopit smysl umělé instituce“. Podle Svobody je velmi důležité, aby byli žáci šestých tříd důkladně seznámeni s fungováním státních institucí, s politickými stranami, s funkcemi parlamentu a s rolí prezidenta, resp. s hierarchickým uspořádáním samosprávných celků (stát – kraj – město – škola). Negativní vliv na dítě mají současná masmédiá, která v rámci bulvarizace nejsou příliš objektivní a mají tendenci poukazovat pouze na kauzy, v rámci nichž ten či onen politik či jiná veřejně známá osobnost selhala. Práce kvalitních osobností je pak často záměrně opomíjena. Důsledkem toho nám vyrůstá generace, jež má averzi k politikům, úředníkům, volbám a k zásadám fungování demokratické společnosti. Extrémem potom může být rostoucí obliba anarchistických hnutí.¹⁰⁵

13. rok přináší zklidnění snahy o fyzickou experimentaci. Zájem třináctiletých se obrací na teoretickou rovinu komunikace, tj. na slova. Svoboda říká, že „třináct let je věk, u kterého nedokážeme neslyšet“. Proto dochází k vytváření obranných mechanismů. Nejběžnější formou bývá ignorace na slyšené. Třináctiletý sice slyší, ale nereaguje. Je-li opětovaně vyzýván k reakci, potom dochází k prudkému, často agresivnímu sdělení z jeho strany. Dalšími obrannými mechanismy se mohou stát vulgarismy či novotvary a netradiční slovní obraty.¹⁰⁶

---

¹⁰⁵ SVOBODA, Jan. *Agrese a agresivita v předškolním a mladším školním věku*. 1. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0603-3, str. 19.

¹⁰⁶ tamtéž, str. 23.

Tyto obranné principy jsou u dětí v tomto věku velmi důležité. Pokud chybí, potom může docházet k tragickým důsledkům – dětské sebevraždy, kyberšikana, mentální anorexie apod. Svoboda varuje, že prostřednictvím internetu lze napsat kdykoliv komukoliv cokoliv a to bez osobní zodpovědnosti. Dopad slov potom umocňuje velká nejistota, jež má základ i ve změnách tělesných. Není nic jednoduššího, než se někomu posmívat za to, jak vypadá.¹⁰⁷

14. rok přináší vrchol puberty, tj. zásadní změny nejen tělesné, ale i psychické. Typické jsou v tomto věku prudké zvraty nálad, sebeobrazu i chápání okolí. Vedle toho vrcholí také proces individualizace, kdy si čtrnáctiletí snaží vydobýt co nejvyšší míru autonomie. Svoboda vyzdvihuje pozitivní přínos vzorů, ke kterým mladí lidé vzhlíží. Těmito ikonami jsou často úspěšní sportovci, populární zpěváci, případně i cestovatelé a bohatí podnikatelé, protože v rámci jejich osobnosti mohou čtrnáctiletí spatřovat své touhy.¹⁰⁸

15. rok je charakterizován tím, že se pubescent zajímá o svá práva a o své povinnosti. Klíčovými slovy jsou „smím“ a „nesmím“. Zvýšená potřeba limitů vede patnáctileté ke zkoumání školního řádu, v němž dospívající hledají mezery, prostřednictvím nichž by získali nějaký ten benefit. V rodině se snaží patnáctiletí získat co nejvíce svobody, především v oblasti využívání svého volného času.¹⁰⁹ Proto mnoho patnáctiletých nadějných sportovců končí svoji kariéru právě v tomto věku.

Pro 16. rok je klíčovým slovem „tělo“, neboť se lidský organismus v rámci procesu zrání připravuje na další vývojově významnou etapu. Snahou šestnáctiletých je modelovat své tělo podle určitého životního stylu, který je pro ně identifikační. Proto mnoho mladých lidí v tomto věku obrací svoji pozornost k nejrůznějším životním paradigmatům (např. Snickers, Emo, Skinheads apod.). Na úkor těchto potřeb se výrazně snižuje motivace ke vzdělávání. Výjimkou zůstávají zpravidla pouze studenti některých výběrových středních škol.¹¹⁰

17. rok přináší první zkušenosti s partnerstvím. Podle Svobody nejde pouze o potřebu zažít sex, ale jde o potřebu zažít partnerské soužití se vším všudy, tj.

---

¹⁰⁷ SVOBODA, Jan. *Agrese a agresivita v předškolním a mladším školním věku*. 1. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0603-3, str. 23.

¹⁰⁸ tamtéž, str. 23.

¹⁰⁹ tamtéž, str. 24.

¹¹⁰ tamtéž, str. 25.

včetně zamilovanosti i zklamání. Svoboda mimo jiné poukazuje na dlouhodobé výzkumy, které naznačují, že to, co mladí lidé nevyzkoušeli do sedmnáctého roku života, již velmi pravděpodobně nebude jejich hlavní doménou. Pokud tedy jedinec neexperimentoval do tohoto věku například s alkoholem či s cigaretami, potom je zde velká pravděpodobnost, že v dospělosti neupadne do závislosti na těchto látkách.¹¹¹

18. rokem vrcholí v souvislosti s dosáhnutím plnoletosti snaha dokázat sobě i okolí vlastní ekonomickou samostatnost. Klíčovým slovem podle Svobody se v tomto období stává „zahájení kariéry.“ Proto většina osmnáctiletých nastupuje v tomto věku na brigádu, aby legálně získali peníze. Pokud nenabízí pracovní trh dostatek brigádnických míst, potom je zde riziko, že budou mladí lidé hledat alternativy v podobě „on-line“ sázek či burzovního systému.¹¹²

1.3.5 Proměna sociální potřeby místa

Základní vymezení této potřeby v období adolescence spočívá ve dvou základních rovinách. Jednak je to doba, kdy si dospívající začínají budovat vlastní postavení ve společnosti, které nebude nijak závislé na rodičích, jednak je to doba, ve které je zvýrazněno sociální vnímání. V důsledku psychického vývoje právě v tomto období dozrává sociální citění, které si jedinec naplno uvědomuje. Již nikdy v životě nebude člověk schopen tak ostře a přesně vnímat sociální vztahy jako během této životní etapy.

Adolescentovo místo se nachází na trase mezi dětstvím a dospělostí. Postupná emancipace spočívá v tom, že se dospívající jedinec z původní závislosti na rodičích snaží vymanit a získat si samostatnost. Tento psychosociální proces je často doprovázen bouřlivými a radikálními projevy v chování.

Podle Vágnerové současní dospívající chápou dětství jako dobu, kterou je třeba co nejrychleji přežít a získat svobodu. Problémem je, že zatímco adolescenti usilují o co

---

¹¹¹ SVOBODA, Jan. *Agrese a agresivita v předškolním a mladším školním věku*. 1. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0603-3, str. 25.

¹¹² tamtéž, str. 26.

nejranější získání větších práv a svobody rozhodování, tak povinnosti a zodpovědnost dospělosti přijímají jen velmi neochotně.¹¹³

Životní prostor adolescenta se výrazně mění a rozšiřuje. Sociální role dětství postupně zanikají či mění svůj obsah, namísto nich přicházejí sociální role spjaté s dospělostí. Teorie sociálního učení v souvislosti s tím zdůrazňuje, že každá společnost má určitá očekávání, a proto na dospívající vytváří tlak, aby se chovali v souladu s nimi.¹¹⁴

Období dospívání je vymezeno nejen sociálně, ale také biologicky. Důležitým biologickým mezníkem, který přináší každému lidskému jedinci nové místo ve společnosti, je, že se dítě mění v člověka schopného reprodukce.¹¹⁵ Proto se můžeme setkat se zakládáním vlastní rodiny již v období adolescence. Dívky s nižším vzděláním se zpravidla stávají matkami v dřívějším věku než například vysokoškolačky.

Pubescenti mají potřebu odlišit se jak od dětí, tak od dospělých. Tuto potřebu signalizují specifickou mluvou (slangem), úpravou zevnějšku (např. nazeleno obarvené vlasy, vyholená lebka apod.), specifickým životním stylem (např. metalisté, punkeři, skinheadi atd.) či změnou zájmů a hodnot, kterými na sebe upoutají pozornost, nebo prostřednictvím kterých by mohli alespoň provokovat.

Důležitým sociálním mezníkem je ukončení povinné školní docházky v 15 letech a diferenciací dalšího profesního směřování, které determinuje budoucí sociální postavení dospívajícího.¹¹⁶ Potřeba místa se tak značně mění – z dítěte se stává nejprve středoškolák, později se z něj po maturitě stává vysokoškolák, resp. nastupuje do zaměstnání. Podobné je to u studentů učilišť, kteří po absolvování a získání výučního listu začínají vykonávat svoji profesi.

---

¹¹³ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8, str. 368.

¹¹⁴ tamtéž, str. 369.

¹¹⁵ tamtéž, str. 373.

¹¹⁶ tamtéž, str. 370.

1.3.6 Proměna sociální potřeby limitů

Přechodnost období dospívání se projevuje i v tom, že není jasné, jaké limity pro dospívajícího platí. Proto mají pubescenti tendenci zkoušet pružnost veškerých limitů, a to jak doma, tak ve škole a celkově i ve společnosti. Dospívající sami usilují o různé změny a snaží se je prosazovat. S tím souvisí i dočasná radikalizace, například v názorech. Pubescent nechce nad dospělým vítězit, ale chce s ním soupeřit. I proto jsou adolescenti ochotni vést s dospělými nekonečné debaty o všem možném.

Na rozdíl od mladších dětí neakceptují zcela bezvýhradně limity, které jim nastavili rodiče, resp. učitelé. Vzhledem k tomu, že dospívající umí přemýšlet i o alternativních možnostech, tak hledají jiné limity, zpravidla takové, které by se od názorů autorit odlišovaly.¹¹⁷ Pro dospělé nemá příliš velkou cenu se s nimi hádat, ale spíše s nimi navázat dialog, kdy přenesete odpovědnost na ně samotné. Např. *„Dneska jsi neudělal domácí úkol, jakou zodpovědnost z toho vyvodíš?“* *„Při hodině jsi neustále vyrušoval můj výklad. Mně to vadí. Proto se tě ptám, co s tím uděláš?“* *„Dokaž mi, že se to nejde naučit.“* *„Najdi důkazy a argumenty, proč je zbytečné se učit to, co říkám.“*

Pokud adolescent dokáže dospělému úspěšně oponovat a dokáže si před ním obhájit vlastní argumenty, potom dosáhne potřebného uspokojení. Vágnerová považuje diskuse pubescentů s autoritami za trénink jejich vlastních schopností, v rámci něhož mohou adolescenti předvést své kvality.

Experimentace s limity v období adolescence přináší i různé varianty chování, které dospívajícímu umožňují vlastní sebevymezení. Toto experimentování s limity může být na jedné straně užitečné, ale na druhé straně i velmi riskantní. „Adolescenti zkoušejí různé alternativy hledající hranice svých možností, a proto někdy jednají i hodně extrémně.“¹¹⁸

Experimentování je typickým projevem radikalismu. Vzhledem ke zvýšenému blahobytu se po roce 1989 vyskytuje ve vyšší míře než v období socialismu. Prostřednictvím experimentování adolescent zjišťuje, co snese a co snese jeho okolí.

---

¹¹⁷ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8, str. 395.

¹¹⁸ tamtéž, str. 371.

Patologickými jevy v období adolescence spojenými s nedostatečně uspokojenou potřebou limitů jsou nadměrné užívání alkoholických nápojů, experimentování s drogami, promiskuitní sexuální chování, adrenalinové chování (např. nebezpečně rychlá jízda autem, řízení motorových vozidel bez řidičského oprávnění, pod vlivem alkoholu či drog).

Podle výzkumů Jiřího Šimonka experimentuje s alkoholem velká část adolescentů. Do 17 let dospívající zpravidla zjišťují limit, jak velkou dávku alkoholu jejich organismus zvládne. Prostřednictvím vlastní zkušenosti dospívající jedinec po 17. roku života ví, kdy to s alkoholem přehnal, jak jeho organismus alkohol rychle odbourává, po kterém alkoholu se mu dělá špatně, resp. které pití mu nejvíce sedí. Naopak experimentování s drogami se dle Šimonka netýká více než 10 % adolescentů.¹¹⁹

K adolescentnímu experimentování patří i navozování partnerských kontaktů. Dospívající prožívají milostné vztahy se vším všudy. Nejde přitom pouze o zvědavost, která je vede k potřebě zjistit, jak jejich pohlavní orgány fungují. Především jde o to, aby lidský jedinec právě v tomto věku zažil opravdový stav zamilovanosti, stejně tak stav bezmocnosti, když se vztah rozpadne. Naše libido v adolescenci způsobuje, že zamilovanost prožíváme v tomto období nejvíce, což souvisí s dokončením vývoje hormonální soustavy a s vývojem emocí. Jinými slovy: v žádném jiném věku již vrcholné zážitky zamilovanosti nezažijeme.

Tyto psychické stavy (zamilovanost, zklamání) si naše emoční inteligence vtiskne velmi silně do paměti, a proto v pozdějším věku vybíráme svého budoucího partnera podle modelu, který jsme si vytvořili na základě partnerského experimentování. Radikalizace se v partnerských vztazích projevuje v podobě vyhraněných názorů typu „můj partner je nejlepší na světě“.

Radikalizace v experimentování spočívá i ve vysokém prahu bolesti. Dospívající jedinec podle psychologů Šimonka a Svobody snáší fyzickou bolest mnohem lépe než psychickou. V tomto směru se dospívání stává velmi specifickým vývojovým obdobím. Pro adolescenta je tak snesitelnější dostat přes ústa, než sáhodlouhé vysvětlování a moralizování.

---

¹¹⁹ Výzkumy DAP-services, dostupné na: www.dap-services.cz [2015-06-08].

Pozdní adolescence bývá označována jako období volnosti, kdy má jedinec dostatek svobody, avšak minimální zodpovědnost. „Smyslem pozdní adolescence je poskytnout jedinci čas a možnost, aby porozuměl sám sobě, zvolil si, čeho chce v budoucnosti dosáhnout a osamostatnil se ve všech oblastech, v nichž to současná společnost vyžaduje.“¹²⁰

Z hlediska kognitivních procesů mají adolescenti potřebu, aby pravidla platila za všech okolností. Odmítají výjimky a kompromisy, jsou schopni pochopit obecnější pravidla a ty potom aplikovat na nejrůznější situace. Pokud pravidla nemají trvalý charakter a bezvýhradnou platnost, potom jim neposkytují uspokojivý zdroj jistoty.¹²¹

Adolescenti bývají k dospělým kritičtí a netolerantní, což souvisí s tím, že lpí na absolutní spravedlnosti, která jim přináší pocit jistoty. Dospívající vyžadují rovnoprávnost, již spatřují v tom, že stejná pravidla budou platit i pro dospělé.

Vedle toho mají adolescenti potřebu si stanovovat limity sami. Schopnost uvažovat o několika různých variantách je vede k tomu, aby si vytvořili vlastní normy, které by jim potvrzovaly jejich autonomii. Potřebu stanovit si pravidla samostatně jim nejlépe uspokojuje vrstevnická skupina.¹²²

1.3.7 Proměna sociální potřeby bezpečí

Adolescence je spojena se ztrátou starých jistot, které zajišťovaly potřebu bezpečí v období dětství. Vznikají zde tak nové potřeby, které je třeba uspokojit. Jednak je to potřeba orientace v nových situacích, jednak potřeba nové stabilizace. Tyto nově vzniklé potřeby představují pro adolescenta určitou zátěž, která vyzývá jedince k osobnímu rozvoji.¹²³

Zatímco v dětství uspokojovala plně potřebu bezpečí rodina, tak v adolescenci se její uspokojení výrazně mění. Infantilní forma, kdy rodiče dítě ochraňují a rozhodují za něho, již potřebu bezpečí neuspokojuje, naopak by v období adolescence dalšímu

---

¹²⁰ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8, str. 372.

¹²¹ tamtéž, str. 388.

¹²² tamtéž, str. 428.

¹²³ tamtéž, str. 370.

osobnostnímu rozvoji spíše překážela. Pro dospívajícího je důležité, aby postupně získával stále větší svobodu v rozhodování.

„Emancipace umožňuje a podporuje rozvoj kompetencí, jimiž dospívající, sobě samým i ostatním, postupně dokazují, že už tak vysokou míru závislosti nepotřebují. Potvrzení vlastní kompetentnosti slouží jako obrana proti nejistotě.“¹²⁴

Na potřebu bezpečí mají v období adolescence vliv změny uvažování, které souvisí s vývojem myšlení. Adolescenti jsou schopni abstraktního myšlení, a proto mají tendenci uvažovat nad čímkoli. Tento nový způsob myšlení se může stát zdrojem nejistoty, neboť dospívající již nemá jistotu, že vše bude probíhat tak, jak má. Napadají ho nejrůznější varianty, které by mohly očekávaný výsledek zhatit. Z toho vyplývá i nadměrná kritičnost, která způsobuje, že adolescent je schopen nad vším polemizovat.

Přehnaná kritičnost se projevuje i ve vztahu k dospělým. Adolescent chápe svůj názor jako jedinečný a jako jediný správný. Dogmaticky na něm lpí, a proto jiný názor považuje za projev neochoty či omezenosti.¹²⁵

Vlivem psychického zrání se u dospívajících vyskytují i výkyvy v sebepojetí a kolísání sebedůvěry. Bývají přecitlivělí, emočně labilní a vztahovační. „Elkind (1985) tento stav označil jako „iluzi imaginárního publika“, kdy je dospívající přesvědčen, že je neustále centrem něčí pozornosti a kritiky.“¹²⁶

Pojetí sociální potřeby bezpečí zahrnuje i oblast výkonu a sociální akceptace. V době dospívání je již velmi vzácné, aby byl někdo pozitivně akceptován bez ohledu na své chování. Svou pozici si musí jedinec vydobýt a něčím si ji zasloužit. V této době dochází k mnoha změnám, které snižují pocit bezpečí a zpochybňují představu, že svět je bezvýhradně dobrý a bezpečný a že je v něm člověk automaticky vítán a ceněn. Pokud však byla potřeba bezpečí dostatečně sycena v prvních letech života, potom změny spojené s dospíváním způsobují pouze dočasný problém. Pokud

---

¹²⁴ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8, str. 370.

¹²⁵ tamtéž, str. 388.

¹²⁶ tamtéž, str. 388.

adolescent dosáhne nové přijatelné pozice, potom si potřebu bezpečí dostatečně nasytí.¹²⁷

V krajním případě může pocit ohrožení u dospívajících vyvolat i tělesná proměna, která je významným signálem adolescence. „Tělesné dospívání se projevuje viditelnými i pocíťovanými důsledky (růst postavy, proměna proporcí, sekundární pohlavní znaky, funkce pohlavních orgánů, sexuální prožitky atd.), jejichž subjektivní zpracování může být pro pubescenta náročné. (...) Vzhledem k tomu, že je zevnějšek součástí identity, bývá taková změna intenzivně prožívána. Zásadní a zjevná proměna těla může dokonce (...) vyvolat pocit ohrožení integrity vlastní osobnosti a vést ke ztrátě sebejistoty.“¹²⁸

Na jedné straně může být pubescent na své dospívání pyšný, na druhé straně se však může za své tělo i stydět, vždy záleží na okolnostech. Tělesná změna spouští proces, v rámci něhož se musí dospívající vyrovnat s přijetím nové identity. Tento proces určitou dobu trvá.¹²⁹ Někteří jedinci mohou pocíťovat v období rané adolescence pocit úzkosti z toho, jak vypadají. Přílišná tělesná odlišnost může přinášet i deprivaci¹³⁰.

„Zevnějšek je první informací, kterou o daném jedinci kterýkoliv jiný člověk získává. Změna dětského těla je tudíž doprovázena i změnou chování lidí, s nimiž je pubescent v kontaktu. Reakce dospělých i vrstevníků mohou být velmi rozmanité podle toho, jaký význam pro ně jeho proměna má a jaké asociace navozuje. Sociální reakce na tělesné změny podmíněné dospíváním ovlivňují sebepojetí pubescenta. Jestliže z chování lidí, s nimiž se setkává, vyplývá, že tato proměna má spíše negativní dopad, zvýší se jeho nejistota a zhorší se sebehodnocení.“¹³¹

Sociální potřeba bezpečí je z hlediska tělesných změn velmi rozdílná genderově. Chlapci dospívají průměrně o dva roky později než dívky a jejich sekundární pohlavní znaky nejsou na první pohled tak nápadné a zneklidňující. Ze sociálního

---

¹²⁷ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8, str. 370.

¹²⁸ tamtéž, str. 373.

¹²⁹ tamtéž, str. 374.

¹³⁰ Deprivace je definována jako dlouhodobá frustrace, která vzniká psychickým strádáním, resp. dlouhodobě neuspokojenou potřebou.

¹³¹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8, str. 374.

hlediska je u nich významný především růst a posléze rozvoj svalů, který je sociálně akceptovatelný i dospělými. Vyšší postava je u chlapců ve vrstevnických skupinách vysloveně výhodná, protože jim zajišťuje získání lepšího sociálního statusu, neboť prestiž je v tomto věku ještě hodně závislá na fyzickém hábitu a síle. Tudiž mohou vyspělejší chlapci pociťovat vyšší míru bezpečí, než jejich slabší vrstevníci.¹³²

„Brzy dospívající chlapci bývají populární, sebejistí a částečně zaujímají vedoucí roli. Malý, slabý a tělesně nevypělý hoch naopak mívá nízký sociální status a častěji se stává objektem agrese silnějších a vyspělejších vrstevníků. Jeho role je méně atraktivní a tento fakt posiluje potřebu obrany, která může mít různý charakter. Může jít např. o kompenzaci úspěšnosti v jiné oblasti, pokud pro ni má předpoklady, či hledání úniku z ponižující pozice, např. vazbou na silnějšího vrstevníka či přijetím role šaška.“¹³³

Sekundární pohlavní znaky dívek jsou nápadnější a bývají dospělými chápány jako signál významnější kvalitativní změny.¹³⁴ U fyzicky vyspělejších děvčat jsou tak pravděpodobnější předčasné sexuální aktivity. Z toho mají strach především jejich rodiče. Vágnerová upozorňuje, že nepříjemné mohou být i eroticky zaměřené reakce starších vrstevníků. Tělesně vyspělé třináctileté dívky vadí, když na ni starší kluci „blbě čumí a pokřikují sprostě.“¹³⁵

Tělesný vzhled, který naplňuje znaky fyzické atraktivity, podporuje jedincovy pocity jistoty, že bude sociálně akceptován. Pokud je jedinec v této oblasti nějak znevýhodněn, bude se cítit méně sebejistý, bude mít nižší sebedůvěru a bude pociťovat nedostatek bezpečí mezi svými vrstevníky.¹³⁶

„Adolescent, jehož zevnějšek neodpovídá normě, bude tento rozpor vesměs prožívat jako nespravedlnost. Bude pociťovat zklamání, úzkost a napětí v situacích, kde má zevnějšek nějaký význam, popřípadě vztek a zlost, kterou si může různým způsobem ventilovat, někdy i autoagresí.“¹³⁷

---

¹³² VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8, str. 374.

¹³³ tamtéž, str. 375.

¹³⁴ tamtéž, str. 374.

¹³⁵ tamtéž, str. 375.

¹³⁶ tamtéž, str. 376.

¹³⁷ tamtéž, str. 376.

Pro chlapce se stává prostředkem sebepotvrzení výška jejich postavy. Adolescenti mají potřebu stát se rovnocennými partnery pro dospělé. Pokud je výška dospívajícího chlapce srovnatelná s výškou dospělého (např. s výškou učitele), potom adolescent vizuálně nepůsobí jako podřízený. „Tělesná výška posiluje sebevědomí dospívajících, symbolizuje vyrovnání pozic a potvrzuje jim, že jsou alespoň v něčem rovnocenní autoritě. Důležitou kompetencí je fyzická síla, která posiluje sebejistotu. Vědomí fyzické zdatnosti přispívá k rozvoji uspokojivého sebepojetí, protože ji lze považovat za důležitý předpoklad soběstačnosti a nezávislosti.“¹³⁸

Sociální potřeba bezpečí v období adolescence souvisí s rozvojem uspokojivého sebepojetí. Jedincové sebepojetí v období dospívání se váže na potřebu „zažít úspěch“. Prostřednictvím úspěchu totiž mohou dospívající dosáhnout vysoké prestiže. Jednou z oblastí, ve které adolescenti mnohdy předčí dospělé, je sport. Podle Vágnerové je role sportovce v našem sociokulturním prostředí pozitivně hodnocena, a to zejména ve skupině mladých lidí. Příčin je nepochybně víc. Jednak je to relativně raný vrchol, kdy se sportovec může za své úsilí poměrně brzy dočkat úspěchu, jednak je to i jednoznačnost a nezpochybnitelnost výkonu, který se dá nějak změřit.¹³⁹

1.3.8 Proměna sociální potřeby podnětů, péče a výživy

V období dospívání je mnoho podnětů spojeno s tělesným vzhledem, který je důležitou součástí jedincovy identity. „Subjektivní význam zevnějšku v době dospívání vzrůstá. Projevuje se větší zaměřeností na vlastní tělo, jehož viditelná proměna pozornost dospívajícího přitahuje. Mnoho dospívajících, zejména dívky, se svým zevnějškem zabývá více než čímkoliv jiným, alespoň po určitou dobu.“¹⁴⁰

Většina adolescentů má potřebu vypadat co nejatraktivněji, aby mohli co nejlépe zaujmout své okolí. Proto se dospívající svým vzhledem zabývají v nadměrné míře, někdy lze podle Vágnerové hovořit až o narcistním zaměření.

---

¹³⁸ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8, str. 378.

¹³⁹ tamtéž, str. 378.

¹⁴⁰ tamtéž, str. 375.

Adolescenti neberou své tělo jako danost, protože již vědí, že mohou vypadat jinak a lépe. Ke srovnávání jim slouží vrstevnický standard atraktivity, jenž zahrnuje i úpravu zevnějšku. Zatímco účes a oblečení lze přizpůsobit skupinovým požadavkům relativně jednoduše, vlastní tělo již tak snadno změnit nejde.¹⁴¹ I proto mnoho dívek zaměří svoji pozornost během dospívání na podněty z oblasti kosmetiky a módních trendů, pro vylepšení své postavy drží nejrůznější diety, přesto, že některé z nich mohou i vážně poškodit jejich zdraví. Stejně tak chlapci začínají pracovat na své vzhledové stránce, například prostřednictvím pravidelných návštěv fitnesscentra či posilovny.

V adolescentním věku dochází v mozku k dozrávání synapsí, což jsou nervové spoje, prostřednictvím nichž se informace přenáší z jedné nervové buňky do další, respektive ji dále synapse nepropustí. Podle některých psychologů (Šimonek, Svoboda) se do 25 let může v hlavě doslova propojit cokoliv s čímkoliv, čímž jsou utvářeny názory. Proto je velmi důležité, aby si rodiče a učitelé uvědomili, co adolescentům sdělují a jakým způsobem jim to sdělují. Jednotlivá slova mají v období dospívání pro jedince daleko větší váhu než v kterékoliv jiné etapě lidského vývoje. Tento fakt byl často zneužíván v militantních skupinách (např. Hitler-Jugend), stejně tak v totalitních režimech (Svaz socialistické mládeže).

1.3.9 Proměna sociální potřeby opory a podpory

Pubescent se začíná emancipovat z vázanosti na rodiče a daleko větší oporou se mu stávají vrstevníci, s nimiž se ztotožňuje. Pro období rané adolescence je důležité přátelství, ale i první lásky a počáteční experimentace se sexuálními aktivitami.

Potřeba přátelství je v tomto věku velmi silná, především na úrovni dyadického vztahu. Podle Vágnerové vzniká touha po důvěrném vztahu s blízkým přítelem již na počátku puberty, tj. v 11–12 letech. Důvěrný přátelský vztah představuje nejen zdroj opory při řešení různých problémů, ale také důležitou emoční vazbu, která napomáhá k sebepoznání.

Přátelství představuje pro dospívajícího jedince emoční oporu, pozitivní zpětnou vazbu a zdroj podpory v zátěžových situacích. Důležitou roli hraje intimita zahrnující důvěru v přítele a vědomí toho, že se mu může svěřit či ho požádat o pomoc.

---

¹⁴¹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8, str. 375.

K viditelnému nárůstu důvěrnosti v přátelském vztahu dochází mezi 13. a 16. rokem.¹⁴²

Jedním z hlavních předpokladů úspěšného přátelství mezi dvěma adolescenty je, že budou schopni nalézt vzájemné porozumění, budou se názorově shodovat v mnoha oblastech a budou je spojovat vzájemné hodnoty, resp. společné zájmy.

Rodina poskytuje dospívajícím především symbolickou oporu. Nejvíce adolescenti ocení u svých rodičů upřímnost a spolehlivost. Naopak nemají rádi, když jim rodiče nadměrně narušují jejich osobní intimitu a když chtějí slyšet důvěrnosti.

„Mezi matkou a dcerou se obvykle vytváří společenství vzájemné opory, s důrazem na udržení mezilidských vztahů a na péči o druhé. V období dospívání může být tento vztah ohrožen vzájemnou rivalitou, vyplývající z potřeby dívky zdůraznit své vlastní kvality v oblasti ženské role a z potřeby matky tuto tendenci potlačit. (...) Dcera od matky potřebuje podporu při zvládání a naplňování ženské role. Dceři příliš nepomůže, když ji matka bude držet v postavení dítěte, ani když k ní bude příliš kritická a bude její vzhled i chování hodnotit přezíravě.“¹⁴³

Naopak „vztah matky k dospívajícímu synovi bývá tolerantnější a méně kritický, syn snáze dosáhne větší svobody. Matky na syna kladou menší požadavky než na dcery, zejména pokud jde o domácí práce. Pro chlapce je matka modelem ženské role, a vzhledem k tomu se ve vztahu k ní zkoušejí prosazovat, experimentují s rozvíjející se mužskou dominancí. (...) Dospívající syn se potřebuje od matky odpoutat, aby si potvrdil svou mužskou identitu, proto se neuvědoměle chová tak, aby matku odpudil. Překračuje veškerá pravidla, která mu vštěpovala, nestojí o její péči a dává jí to až demonstrativně najevo. Odmítá matku respektovat a na její výčitky a požadavky reaguje negativisticky. Takto se chová jen po určitou dobu, pak se obvykle uklidní a jeho vztah s matkou se stabilizuje na nové úrovni.“¹⁴⁴

Vágnerová upozorňuje, že pokud při výchově v rodině adekvátním způsobem nefunguje otec, může mít vztah matky s dcerou i synem extrémnější podobu.

---

¹⁴² VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8, str. 432.

¹⁴³ tamtéž, str. 405.

¹⁴⁴ tamtéž, str. 405.

„Vztah otce a dcery obvykle nebývá příliš dramatický, v této době mívají otcové k dcerám větší odstup. Pro otce je obtížnější zacházet s dcerou než se synem, její dospívání je může uvést do rozpaků, nevědí, jak by s ní měli nyní jednat, když už není dítě. Můžou se bránit pocitu, že jim dcera připadá atraktivní, takový pocit je pro ně vnitřně nepřijatelný, a proto se bližšímu kontaktu raději vyhýbají. Zachování odstupů lze chápat jako projev sociálně dané tabuizace incestní erotické přitažlivosti.“¹⁴⁵

Otec je zpravidla důležitější oporou pro chlapce než pro dívky. „Vztah otce a syna bývá charakteristický důrazem na mužskou identitu, na sdílení společné příslušnosti k mužskému společenství s jeho typickými vztahy a loajalitou. (...) Syn potřebuje, aby jej otec podpořil v rozvoji mužské role. Měl by mu poskytnout takovou zpětnou vazbu, která by podpořila jeho sebevědomí a zároveň fungovala korektivně. To znamená, že by ho informovala o míře přijatelnosti jeho chování. Dospívající syn se osamostatňuje a o společnost otce už nestojí tolik jako dřív. Dává přednost vrstevníkům, i když pro něj otec neztrácí význam (jak si může zklamaný táta myslet). Dospívajícímu synovi stačí pouhé vědomí, že se na otce může spolehnout, kdyby to potřeboval.“¹⁴⁶

V období pozdní adolescence vrcholí vztahy s vrstevníky prostřednictvím přijetí specifické adolescentní kultury a stylu života. „Sdílení stejných zážitků a hodnot slouží jako potvrzení příslušnosti k věkově vymezené skupině, k potvrzení určité sociální identity. V období pozdní adolescence získávají dospívající mnohé nové role, spojené s vyšší prestiží, než jakou měly role dětské. Emancipace z infantilní vázanosti na rodinu je obvykle dokončena, vztahy s rodiči se stabilizují a zklidňují.“¹⁴⁷

Zatímco v období rané adolescence zajišťovaly potřebu opory a podpory převážně vrstevnické skupiny, tak v období pozdní adolescence tuto potřebu uspokojují především vztahy v oblasti partnerství. Potřeba partnera opačného pohlaví má v období pozdní adolescence několik aspektů: psychický, sociální a sexuální. Heterosexuální vztahy v tomto věku již nabývají zpravidla dlouhodobějšího

---

¹⁴⁵ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8, str. 406.

¹⁴⁶ tamtéž, str. 406.

¹⁴⁷ tamtéž, str. 371.

charakteru, než tomu bylo v rané adolescenci, kde partnerský vztah zajišťoval spíše potřebu experimentovat.

Významnou oporou sebevědomí se v období adolescence může stát fyzická atraktivita, která odpovídá aktuálnímu ideálu krásy. Pokud jedinec disponuje fyzickou krásou, již budou jeho vrstevníci obdivovat, má vyšší šanci dosáhnout uspokojivé prestiže, a to zejména v navozování vztahu k druhému pohlaví.¹⁴⁸

1.4 Vliv sourozenecké konstelace na sociální potřeby

V této kapitole se budu zabývat některými rozdíly v pojetí sociálních potřeb mezi sourozenci. Významným faktorem je pořadí, v němž se narodili. Následně připomenu i některá specifika sociálních potřeb u jedináčků.

1.4.1 Sociální potřeby prvorozeného

Sociální potřeba místa: Tím, že je mezi sourozenci nejstarší, má zpravidla v rodině více povinností než ostatní. Důležité je, aby mu rodiče vyjádřili v rodině zvláštní místo tím, že mu poskytnou určité výsady, které kompenzují vyšší očekávání na něj kladená.¹⁴⁹ Častou chybou rodičů je, když nejstaršího považují za „hlídače“ svých mladších dětí.

Sociální potřeba bezpečí: Dojde-li ke ztrátě jednoho z rodičů, nejstarší sourozenec musí zákonitě převzít alespoň část jeho role.¹⁵⁰ S odchodem jednoho z rodičů není potřeba bezpečí dostatečně sycena. Proto po rozvodu rodičů často dochází k vyhroceným vztahům mezi prvorozeným a jeho mladšími sourozenci.

---

¹⁴⁸ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8, str. 376.

¹⁴⁹ LEMAN, Kevin. *Prvorozený. Výhoda, či handicap*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2011. ISBN 978-80-7255-250-4, str. 125.

¹⁵⁰ NOVÁK, Tomáš. *Sourozenecké vztahy*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-2057-3, str. 27.

Sociální potřeba limitů: Má smysl pro pořádek. Jeho osobnost vyžaduje, aby mu byla důkladně vysvětlena všechna pravidla od A do Z. Potřebuje co nejpřesněji vědět, která pravidla v dané situaci platí.¹⁵¹

Sociální potřeba opory: Má sklon k perfekcionalismu. Proto není nutné, aby mu rodiče, resp. učitelé zajišťovali potřebu opory tím, že ho budou opravovat a kritizovat. Prvorozený je na kritiku velmi citlivý a těžko snáší, když ho někdo opravuje. Stejně tak nemá rád, když mu někdo jiný říká, co by „měl“, protože on sám sobě to říká dostatečně. Dostatečnou oporou pro prvorozeného je, když jeho okolí přijme to, co udělá, a nesnaží se to vylepšit.¹⁵²

Nejlépe mu okolí vyjádří podporu tím, že mu věří a že za ním stojí. Prvorozený očekává, že druzí vyčkají do okamžiku, kdy on sám je požádá o radu či o pomoc.¹⁵³

1.4.2 Sociální potřeby prostředního

Sociální potřeba místa: Protože zaujímá své postavení v rodině mezi nejstarším, který je nejambicióznější, a nejmladším, který je nejzábavnější, tak má daleko menší šanci se uplatnit. Proto je u něj nejnižší pravděpodobnost, že ostatním členům rodiny řekne, co si myslí nebo co cítí.¹⁵⁴

Sociální potřeba bezpečí: Protože se narodil mezi nejstarším a nejmladším sourozencem, tak si plně uvědomuje, že svět není vždycky spravedlivý.¹⁵⁵

---

¹⁵¹ LEMAN, Kevin. *Prvorozený. Výhoda, či handicap*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2011. ISBN 978-80-7255-250-4, str. 124.

¹⁵² tamtéž, str. 125.

¹⁵³ tamtéž, str. 125.

¹⁵⁴ tamtéž, str. 126.

¹⁵⁵ LEMAN, Kevin. *Prvorozený. Výhoda, či handicap*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2011. ISBN 978-80-7255-250-4, str. 126.

Mantrou prostředního dítěte je, aby se za každou cenu vyhýbalo konfliktu s ostatními. Proto jsou zpravidla nejméně konfliktní.

Zatímco staršímu sourozenci se od rodičů dostává nejvíce autonomie, tak mladšímu zase nejvíce pozornosti. Prostřední však žádnou podobnou výsadou nedisponuje.

Protože nemá od života žádná přehnaná očekávání, tak dokáže jednat jako diplomat, umí hledat kompromisy a usmiřovat tak své sourozence.¹⁵⁶ Stejně vlastnosti od něj lze očekávat i ve školním prostředí.

Sociální potřeba opory:

Prostřední potřebuje vědět, že jeho zájmy jsou stejně důležité jako zájmy ostatních. Proto vyžaduje od rodičů i od okolí ujištění, že na jeho názoru záleží. Dostatečnou oporu mu rodiče často vyjádří tím, že ho nechají o některých věcech rozhodovat, například kam pojedou rodina o víkendu na výlet.¹⁵⁷

Největší oporou prostředního jsou jeho vztahy s vrstevníky. Nerad hledá oporu u sourozenců, neboť nejstarší bývá panovačný a nejmladší je ještě dítě.

On sám poskytuje oporu svému okolí, protože dokáže udržet tajemství. Proto mívá daleko více přátel než nejstarší.

1.4.3 Sociální potřeby nejmladšího

Sociální potřeba místa:

Protože je posledním dítětem v rodině, mají již unavení rodiče často tendenci přenechávat jeho výchovu částečně na ostatních sourozencích.

---

¹⁵⁶ tamtéž, str. 126.

¹⁵⁷ tamtéž, str. 126.

Jeho orientace je zaměřena výhradně na vztahy s ostatními. Stejně jako prostřední bude mít i nejmladší dítě více přátel než nejstarší. Jeho přirozenou pozicí nejen v rodině, ale i ve škole je být za hvězdu. Je zvyklý, že je mu věnována soustavná pozornost. Přijde-li návštěva, tak právě on je ten, kdo obstarává zábavu.¹⁵⁸

Sociální potřeba limitů:

Tím, že je v rodině nejmladším členem, tak je často rozmazlován. Všem přináší pouze radosti, proto jsou mu často promíjeny věci, které jiní musí plnit.

Nejmladší má předpoklad k tomu, že se z něj stane vynikající manipulátor. Proto je potřeba, aby rodiče i při jeho výchově byli důslední a aby trvali na tom, že si i on musí plnit své povinnosti. Pokud k němu budou rodiče benevolentnější než k ostatním, potom hrozí, že si nejmladší bude stanovovat limity sám.

Nejmladší děti v rodině mají plně rozvinuté schopnosti, jak docílit toho, aby bylo po jejich. Proto se z nich v dospělosti stávají výteční obchodníci.¹⁵⁹

Sociální potřeba opory:

Nejmladší musí pochopit, že se svět netočí pouze kolem něj. Proto je důležité mu poskytnout oporu v přiměřeném měřítku, v rámci níž si bude schopno uvědomovat následky svého chování. Úkolem rodičů by mělo být, aby nejmladší dítě vědělo, že ne vše je v životě zadarmo. Čím dříve na to nejmladší dítě přijde, tím lépe pro něj.¹⁶⁰

---

¹⁵⁸ LEMAN, Kevin. *Prvorozený. Výhoda, či handicap*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2011. ISBN 978-80-7255-250-4, str. 126.

¹⁵⁹ tamtéž, str. 127.

¹⁶⁰ LEMAN, Kevin. *Prvorozený. Výhoda, či handicap*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2011. ISBN 978-80-7255-250-4, str. 127.

Rodiče musí své nejmladší dítě naučit, aby i ono dokázalo své uspokojení oddálit. Střídmá opora naučí nejmladší dítě trpělivosti.

1.4.4 Sociální potřeby jedináčka

Sociální potřeba místa: Protože vyrůstá sám, bez sourozenců, tak je zde velký předpoklad, že se může stát sebestředným egoistou.¹⁶¹ V adolescenci má tendenci projevovat se jako sólista, který věří výhradně jen sám sobě.

Často se jedináček může stát rukojmím svých rodičů, kteří ho během dětství vážali příliš na sebe. Proto zde někdy chybí dostatečný kontakt s vrstevníky.¹⁶²

Sociální potřeba bezpečí: Jedináček je středem pozornosti svých rodičů, kteří se nemusí starat o nikoho dalšího. Pokud rodina plní základní funkce, potom si je dítě vyrůstající bez sourozenců plně vědomo toho, jak je mu doma dobře. V období adolescence může nastat problém s osamostatněním se od rodičů. Jedináček není zvyklý starat se sám o sebe, stejně tak není zvyklý se starat o někoho druhého. Proto pro něj ztráta rodinného zázemí představuje i ztrátu jistoty a bezpečí.

Sociální potřeba limitů: Jedináček má rád řád a pořádek. Zatímco někteří rodiče jsou na svého jediného potomka příliš přísní, jiní mají tendenci ho rozmazlovat. Proto se můžeme setkat u jedináčků s oběma extrémy. Na jedné straně mohou být limity příliš tvrdé, na straně druhé mohou být zcela bezbřehé.

Sociální potřeba opory: Oporu mu poskytují především rodiče, kteří svého potomka na jedné straně ochraňují a hýčkají, ale na

---

¹⁶¹ NOVÁK, Tomáš. *Sourozenecké vztahy*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-2057-3, str. 37.

¹⁶² tamtéž, str. 37.

straně druhé na něj často kladou nepřiměřené nároky. Vazba na dospělé členy rodiny je tak velmi vysoká.¹⁶³

1.4.5 Vliv sourozenecké konstelace na partnerské vztahy

Pro období adolescence je typické, že mladí lidé začínají hledat své životní partnery. Ač to na první pohled nevypadá, tak sourozenecká konstelace má značný vliv i na budoucí partnerský život. Odlišné představy o manželství bude mít ten, kdo je zvyklý starat se a rozhodovat za druhé, než ten, kdo je zvyklý být objektem péče a ochranného zájmu.¹⁶⁴

1.5 Patologické jevy

V této kapitole stručně představím vybrané sociálně patologické jevy, které mohou mít kořeny v neuspokojenosti sociálních potřeb.

Obecně za patologické jevy považujeme takové druhy chování, které jsou z hlediska společenského hodnocení nežádoucí, nechtěné nebo nepřijatelné. Každý sociálně patologický jev se vyznačuje určitou mírou společenské nebezpečnosti.

Patologickými jevy jsou nejen nejrůznější druhy závislostí (např. alkoholismus, workoholismus, gamblerství, toxikomanie), ale také delikventní (násilné) chování, krádeže, organizovaný zločin, sebepoškozování, suicidiální jednání apod.

Problematikou patologických jevů se zabývá celá řada světových i českých psychologů. Pro potřeby svojí diplomové práce budu vycházet z terminologie, kterou uvádí ve svých odborných pracích Slavomil Fischer a Jiří Škoda.

Pro přehlednost uvedu základní pojmy participující na problematice patologických jevů tak, jak je v rámci této kapitoly budu užívat.

- **Sociální patologie** je souhrnné označení těchto nežádoucích společenských jevů. Studium, popisem, rozbořením příčin a faktorů těchto typů abnormálního

---

¹⁶³ NOVÁK, Tomáš. *Sourozenecké vztahy*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-2057-3, str. 88.

¹⁶⁴ tamtéž, str. 27.

chování se zabývají různé vědní disciplíny, zejména psychologie, sociologie, medicína, speciální pedagogika, etopedie a další.¹⁶⁵

- **Sociální deviace** je definována jako způsob jednání, které není konformní vůči společenské normě, jež je akceptována majoritní populací. Jevy, které jsou označovány jako deviantní, nemusí být vždy patologické. Existují i takové druhy deviantního chování, které nejsou pro společnost nebezpečné.¹⁶⁶
- **Deviace** je obecně definována jako jakákoliv odchylka od normy. Tato odchylka může být negativní (např. alkoholismus) i pozitivní (prohibice).
- **Toleranční limit** je označení pro míru tolerance, se kterou určitá skupina přistupuje k dodržování norem druhými jednotlivci.¹⁶⁷ Flexibilitu tolerančního limitu nejvíce testují adolescenti, kteří si potřebují ověřit, v jakém rozsahu jsou určité druhy abnormálního chování pro danou společnost, resp. skupinu lidí přijatelné.
- **Normalita** je pojem, jehož definice je značně problematická, neboť to, co je považované za „normální“ závisí na mnoha faktorech.
  - a. Faktor vývojový, tedy dosažená úroveň mentálního vývoje hodnotitele, kdy jiná hodnocení můžeme očekávat u dětí, jiná u adolescentů a jiná u dospělých.¹⁶⁸
  - b. Faktor časový, který určuje stupeň vývoje lidské společnosti. Mnohé vzorce chování mohou být považovány za nenormální (deviantní) jen proto, že společnost nemá s daným vzorcem jednání dostatek zkušeností. Vlivem dynamiky a řady vnitřních a vnějších faktorů dochází ke změnám v oblasti společenských hodnot a z nich vyplývajících postojů.¹⁶⁹
  - c. Faktor kulturní, jenž způsobuje značné rozdíly v hodnocení normality v nejrůznějších kulturách a národech. Například konzumace vepřového masa v arabském světě, který je převážně muslimský, může být považována za abnormální chování.

---

¹⁶⁵ FISCHER, Slavomil. ŠKODA, Jiří: *Sociální patologie*. 2. rozšířené a aktualizované vyd. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0, str. 15.

¹⁶⁶ tamtéž, str. 16.

¹⁶⁷ tamtéž, str. 16.

¹⁶⁸ tamtéž, str. 22.

¹⁶⁹ tamtéž, str. 22.

Hranice normality je tedy značně pohyblivá a její vymezení je závislé na základě užitého teoretického východiska.

- a. Statistické pojetí normality je závislé na četnosti nebo intenzitě posuzovaných projevů. Předností tohoto pojetí je jeho relativní objektivita a exaktnost. Základním ukazatelem tohoto pojetí je aritmetický průměr, který představuje pásmo s největší četností sledovaného jevu. Čím širší toto pásmo je, tím vyšší je tolerance.¹⁷⁰
- b. Sociokulturní pojetí normality je podmíněno tradicemi, zvyky a obyčejí, které jsou pro danou kulturu obvyklé. Míra tolerance společnosti k určitým odchylkám od normy může být různá, stejně tak se může v průběhu času měnit.¹⁷¹
- c. Norma skupiny představuje pojetí, které je vázáno na konkrétní sociální kontext. Své normy si jednotlivé sociální skupiny vymezují generačně, profesně, etnicky, nábožensky apod.¹⁷²
- d. Mediální norma představuje pojetí, které je utvářeno působením sdělovacích prostředků. Vlivem bulvarizace však často dochází ke zkreslování reality, kdy určitý vzor může být proklamován jako standard přesto, že se jedná o extremitu. Za normálního bývá považován krásný, štíhlý, zdravý, bohatý a šťastný jedinec, kterému se ve skutečnosti nelze vyrovnat. Na tomto principu je založena například reklama. Podobným způsobem mohou některé zpravodajské relace nežádoucím způsobem ovlivňovat postoj veřejnosti k násilí tím, že takové chování často prezentují jako něco běžného, a tudíž i normálního. Zpravodajství o společenských událostech s převahou různých neštěstí je publikováno jako senzace, což zvyšuje tendence k agresivnímu chování, zejména u dětí a mládeže.¹⁷³

---

¹⁷⁰ FISCHER, Slavomil. ŠKODA, Jiří: *Sociální patologie*. 2. rozšířené a aktualizované vyd. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0, str. 23.

¹⁷¹ tamtéž, str. 24.

¹⁷² tamtéž, str. 25.

¹⁷³ tamtéž, str. 26.

1.5.1 Agresivita a násilí

Problematika agresivity a lidského násilí je otázkou psychologickou, sociální a zároveň i politickou. Agresivita je patologickým jevem, který prostupuje lidskou společnost v podobě nejrůznějších forem násilí, válek, kriminality či terorismu. Zkoumání příčin agresivity a možností eliminace agresivních forem chování se v rámci psychologie a sociologie dostalo do popředí zájmu, neboť takové jevy jako terorismus souvisejí dokonce až s otázkou přežití.¹⁷⁴

Vzhledem k tomu, že pro termín „agresivita“ neexistuje žádná obecně přijatá definice, budu ho považovat za synonymní k pojmu „agrese“, kterou lze definovat jako opak prosociálního chování.

- **Prosociální chování** lze označit termínem altruismus, neboť se jedná o takové podoby lidského jednání, které poskytují pomoc. Povaha lidského jedince je od narození v podstatě egoistická, proto je nutné, aby byl člověk prostřednictvím socializace veden k altruismu.

Nakonečný uvádí rysy altruistické osobnosti podle D. Clarkea:¹⁷⁵

Charakteristika těch, kteří pomohli:	Charakteristika těch, kteří nepomohli:
Měli <i>silnou</i> vnitřní kontrolu.	Měli <i>slabou</i> vnitřní kontrolu.
Věřili ve spravedlivý svět.	Jejich víra ve spravedlivý svět byla slabší.
Měli pocit sociální odpovědnosti.	Měli slabší pocit sociální odpovědnosti.
Projevili schopnost empatie.	Schopnost empatie u nich byla méně vyvinutá.
Byli založeni <i>méně</i> egocentricky.	Byli založeni <i>více</i> egocentricky.

- **Agrese** je protikladem prosociálního jednání a představuje manifestní, pozorovatelné chování, vedené úmyslem poškodit jiný organismus (zvíře či

¹⁷⁴ FISCHER, Slavomil. ŠKODA, Jiří: *Sociální patologie*. 2. rozšířené a aktualizované vyd. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0, str. 47.

¹⁷⁵ NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. 2. rozšíření a přepracované vyd. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1679-9, str. 222.

člověka) nebo předmět neživotný.¹⁷⁶ Existuje agrese vrozená i získaná. Vrozená agrese vychází z vrozeného pudu k agresi, který je aktivován určitými podnětovými schémata (např. schématem nepřítele).¹⁷⁷ Získaná agrese je naučené agresivní chování, které si jedinec generalizuje od útlého dětství prostřednictvím imitace, případně tím, že je za agresivní chování odměňován ze strany rodičů (např. „*To děláš dobře, nedej se!*“). Pokud dítě zjistí, že daná reakce funguje, potom ji bude uplatňovat ve všech podobných situacích. Agrese bývá typickou reakcí na frustraci.

Lidské chování osciluje mezi těmito dvěma formami. Pokud by ve společnosti převažovala agresivní forma chování, potom by lidská společnost byla dysfunkční a nestabilní. Proto každý lidský jedinec potřebuje limity, které ho budou chránit před nebezpečím vyplývajícím z lidské agrese.

„Agresivní chování je u člověka kulturními normami omezováno a usměrňováno, například v různých druzích sportu. Tato kontrola agrese kulturními vzorci vede k jejímu zjemňování, a tak se původní fyzická (brachiální) forma agrese u člověka sublimuje do takových forem, jako je nadávání, osočování, nevěcné kritizování, animozita, ale také dobírání si někoho, ironie a intrikování – všude se zde projevuje intence poškodit druhého“¹⁷⁸

Jak prosociální chování, tak agrese úzce souvisejí s morálkou. Můžeme totiž vyčlenit i tzv. prosociální agresi, která vychází z hlubokého osobního morálního přesvědčení, např. u revolucionářů typu Che Guevary či u některých (irských či palestinských) separatistů mohou být psychologické aspekty morálního jednání složité.¹⁷⁹ Podobně bychom mohli u některých podnikatelů či politiků hledat motivaci jejich altruistického chování (např. při charitativním příspěvku na děti v dětském domově apod.) v pouhé snaze zlepšit vlastní image v očích veřejnosti, nikoliv v potřebě konat dobro pro druhé.

Agresi je velmi blízká také asertivita, která je chápána jako slušné sebeprosazování se. Málo asertivní jedinci v sebeprosazování selhávají a nejsou schopni oponovat

---

¹⁷⁶ FISCHER, Slavomil. ŠKODA, Jiří: *Sociální patologie*. 2. rozšířené a aktualizované vyd. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0, str. 47.

¹⁷⁷ NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. 2. rozšířené a přepracované vyd. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1679-9, str. 233.

¹⁷⁸ tamtéž, str. 235.

¹⁷⁹ tamtéž, str. 227.

tomu, s čím nesouhlasí (neumí vyjadřovat své emoce, postoje apod.). Tito jedinci mohou být psychicky deptáni, mohou pociťovat stavy méněcennosti a mohou dokonce upadat do stavů deprese.

„A. Storr (1968) zdůraznil nutnost agrese v životě člověka, neboť jsou situace, kdy agrese je nutná, například jako boj o svá práva nebo za spravedlnost vůbec. Agrese však zajišťuje také samostatnost a nezávislost. Dítě rodičů, kteří jsou neagresivní, se cítí nejistě. Jak je mohou v potenciálně nebezpečném světě ochránit, když nedovedou bojovat?“¹⁸⁰ Zde vidíme, že určitá míra agrese je potřebná, aby člověk mohl v rámci společnosti plnohodnotně fungovat.

Svoboda definuje agresi jako projev vitální síly každého organismu, z čehož vyplývá, že každý lidský jedinec je potenciálně agresivní, stejně jako každý jiný živý tvor. Snaha vymýtit agresi je dle Svobody absurdní, neboť by to znamenalo zlikvidovat i onu vitální sílu. Smysl má pokusit se tuto vitální sílu směřovat tak, aby svými důsledky nepůsobila destruktivně. Cílem podle Svobody je, abychom agresi regulovali k zajištění pokroku lidské společnosti, tedy k soustavnému posunování hranic k lepšímu.¹⁸¹

Svoboda rozlišuje agresivní chování na čtyři základní typy, podle nichž lidský jedinec reaguje na hněv druhých:¹⁸²

- a. Typ oběti, tj. vyhýbání se konfliktu. Člověk jednající tímto způsobem obhájí agresora a za viníka konfliktu považuje sám sebe. Nejčastěji se tento způsob projevu agrese vyskytuje v období dětství, ve kterém je dítě vždy připraveno přizpůsobit se druhým na úkor vlastních potřeb. Přetrvává-li tento způsob neasertivního chování i v dospělosti, potom může vést u dospělého člověka k depresím.
- b. Typ útočníka představuje vznětlivého, sebestředného jedince, jenž je schopen podléhat dojmu, že „svět se proti němu spikl“. Člověk jednající tímto způsobem agresivního chování nabývá představy, že je mu neustále ubližováno. Je připraven vždy ke konfrontaci, soustavně se s druhými hádá

---

¹⁸⁰ NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. 2. rozšíření a přepracované vyd. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1679-9, str. 237.

¹⁸¹ SVOBODA, Jan. *Agrese a agresivita v předškolním a mladším školním věku*. 1. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0603-3, str. 39.

¹⁸² tamtéž, str. 44.

a sám sebe přesvědčuje o vlastní pravdě. Typickým projevem tohoto způsobu agrese bývá rychlý nástup slovního útoku, užívání sarkasmu, ironie a cynismu.

- c. Typ střední pozice je jakýmsi fungujícím ideálem. Jedinec má v tomto případě náhled na hněv druhého, chápe jej a respektuje. Plně si uvědomuje, že se jedná o časově omezenou reakci, kterou není třeba brát příliš vážně. Typ střední pozice se vyskytuje jen zřídka, neboť vychází z hluboké vnitřní moudrosti.
- d. Pasivně agresivní typ funguje tak, že svou agresi a hněv umí delegovat na ostatní. Důsledkem je, že původně klidní jedinci se stávají agresivními a původní agresor vyznívá jako neagresivní jedinec či jako oběť agresorů.

Svoboda se přiklání k letitému rčení, že „zlo plodí zase jenom zlo“. Pokud totiž lidský jedinec řeší projevy agrese agresivně, potom vytváří podnět pro další agresi. Tímto způsobem je dle Svobody vytvářena jakási spirála, která končí destrukcí jedné ze stran, která se interakce, respektive konfliktu zúčastnila.

Svoboda přehledně popisuje, jak funguje model lidského jedince, v rámci něhož vzniká na základě neurobiologického procesu agrese. Nejprve lidské tělo prostřednictvím smyslových receptorů (oko, ucho, nos, jazyk, kůže atd.) přijme podnět z vnějšího světa, kterému je následně přiřazena nějaká emoce. Tato emoce je buď příjemná, nebo nepříjemná. Poté se podnět dostává do prostoru rozumu, kde je racionálně vyhodnocen. Tato racionální analýza spočívá v tom, že získané informace (podněty) jsou srovnány s již prožitými zkušenostmi, které byly uloženy v paměťových stopách. V rámci této rozumové analýzy dochází k tzv. vztahové korekci, která rozhodne o tom, jak bude podnět nakonec zpracován.¹⁸³

Vztahovou korekci Svoboda charakterizuje jako síto uložené v lidském mozku, které rozhoduje o tom, jaká reakce na daný podnět je či není v určitý okamžik vhodná. Informaci zpět do světa můžeme vypustit v mnoha podobách. Vztahovou korekci proto lze chápat jako schopnost člověka zvládat agresi, na jejíž kapacitě se podílí

---

¹⁸³ SVOBODA, Jan. *Agrese a agresivita v předškolním a mladším školním věku*. 1. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0603-3, str. 51.

nejen vrozené dispozice, ale také prožitá traumata, získané zkušenosti a úspěšná socializace.¹⁸⁴

Vzniklá energie v lidském organismu, původně určená k expresivnímu vyjádření, se neztrácí. Není-li vypuštěna vně člověka, potom se městná uvnitř těla a může být základem pro mnohé psychosomatické nemoci. Podle Svobody platí i pro lidskou agresi zákon o zachování energie.¹⁸⁵

1.5.1.1 Vandalismus

Vandalismus představuje specifický druh agresivního chování, které je zároveň trestné. Proto ho můžeme hodnotit i jako delikventní. „Termín je odvozen od germánského kmene Vandalů. Ten se zapsal do historie mimořádně krutým zpusťšením Říma.“¹⁸⁶

Vandalismus jako sociálně patologický jev můžeme definovat jako logicky nezdůvodnitelné poškozování a ničení veřejného i soukromého majetku či věcných hodnot, přičemž toto jednání nepřináší pachateli žádný materiální zisk.¹⁸⁷

Jedná se o akt zvěle. Většinou se takového jednání dopouští adolescentní mládež pouze pro vlastní potěšení či pro potřebu odreagovat se. Často k němu dochází pod vlivem drog či alkoholu. U dospělých k takovému jednání dochází zřídka.¹⁸⁸

Předmětem poškozování a ničení se stávají veřejně dostupné předměty a objekty (parky a jejich zařízení, telefonní budky, zastávky dopravních prostředků, hřbitovni náhrobky, lavičky a jiné městské mobiliáře).¹⁸⁹

Za projevy vandalismu je považováno také sprejerství a různé nápisy na zdech domů, veřejných plochách či na dopravních prostředcích (na vagónech, na tramvajích apod.). Fischer a Škoda řadí k vandalismu také vytváření a úmyslné šíření počítačových virů.

---

¹⁸⁴ SVOBODA, Jan. *Agrese a agresivita v předškolním a mladším školním věku*. 1. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0603-3, str. 54.

¹⁸⁵ tamtéž, str. 58.

¹⁸⁶ FISCHER, Slavomil. ŠKODA, Jiří: *Sociální patologie*. 2. rozšířené a aktualizované vyd. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0, str. 56.

¹⁸⁷ tamtéž, str. 56.

¹⁸⁸ tamtéž, str. 56.

¹⁸⁹ tamtéž, str. 56.

Příčiny vandalismu mohou mít kořeny v nedosycenosti sociální potřeby místa. Jedinci si mohou prostřednictvím poškozování cizích věcí vytvářet vlastní teritorium, které z nějakého důvodu postrádají. Adolescenti, kteří iracionálně ničí materiální i duchovní hodnoty mají potřebu na sebe nějak upozornovat či provokovat okolí. Mohou se snažit tímto způsobem získat místo v partě či přízeň vrstevníků.

1.5.2 Autoagrese

Zmíním se o dvou formách autoagrese. První formou bude suicidiální (sebevražedné) jednání, druhou formou bude sebepoškozování neboli automutilace.

1.5.2.1 Suicidiální jednání

„Suicidium (z lat. *suicidium* – sebevražda) představuje vědomé a úmyslné ukončení vlastního života. Širším pojmem je suicidiální chování, zahrnující vedle dokonalých suicidií i suicidiální pokusy, záměry, myšlenky a fantazije. Suicidiální jednání pak zahrnuje behaviorální projevy, které aktivně směřují k sebevražednému činu.“¹⁹⁰

Mnoho lidí, kteří se pokusí o sebevraždu, má k životu ambivalentní postoj. Chtějí zároveň žít i zemřít. Přání zemřít může v dětském a adolescentním věku být spojeno s různými fantaziemi, které mohou být depresivního či agresivního charakteru.¹⁹¹

Rozlišujeme mezi sebevraždou biickou, u níž vychází motiv z reality (nemusí být spojen s psychickou poruchou), a patickou, u níž je motiv psychopatologického charakteru. Jednou z forem biické sebevraždy je tzv. bilanční sebevražda, se kterou se setkáváme spíše u starší generace. Patická sebevražda bývá spojena s depresí, s pocitem beznaděje, s negativním očekáváním do budoucna, se schizofrenií, se závislostí na drogách či alkoholu.¹⁹²

„Sebevražedné jednání je nejčastěji motivováno únikem ze zátěžové situace, kterou není dotyčný jedinec schopen zvládnout jiným způsobem. Zátěž, ve které se jedinec aktuálně nachází, se mu zdá bezvýchodná, bez další perspektivy. Dotyčný ztrácí

---

¹⁹⁰ FISCHER, Slavomil. ŠKODA, Jiří: *Sociální patologie*. 2. rozšířené a aktualizované vyd. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0, str. 59.

¹⁹¹ tamtéž, str. 59.

¹⁹² tamtéž, str. 60.

mysl života a tuto situaci řeší afektogenním způsobem, spočívajícím v potlačení pudu sebezáchovy a zničení vlastního života.¹⁹³

1.5.2.2 Sebepoškozování

„Sebepoškozování představuje chování bez vědomého a cíleného záměru zemřít, jehož důsledkem je poškození tělesné integrity, znamená závažnou patologii zvláště ve věku adolescence, kdy se nejčastěji objevuje.“¹⁹⁴

Sebepoškozování mívá sociální souvislosti. Vyšší výskyt tohoto patologického jevu bývá pozorován u dívek. Nejčastějšími druhy sebepoškozování jsou řezná poranění kůže, zápěstí, předloktí či hřbetů rukou, popálení cigaretou nebo zapalovačem. Přechodná, respektive jednorázová automutilace se vyskytuje v souvislosti s iniciačními obřady, například pokud chce být jedinec přijat do sekty či do gangu, musí se poranit. Po přijetí referenční skupinou už k dalšímu sebepoškození nedochází.¹⁹⁵

Podle Fischera a Škody bývají rizikovými skupinami osoby pohlavně zneužité, sexuálně či tělesně týrané, které mají obvykle problematický vztah k vlastnímu tělu, jež je vnímáno jako nečisté, poskvrněné. Takovýto druh sebepoškozování bývá zvláště krutý a je soustředěn na místa, která mají s původním traumatem spojitost, např. prsa, stehna či genitálie.¹⁹⁶

1.5.3 Zneužívání psychoaktivních látek

Zneužívání psychoaktivních látek a závislost na těchto látkách představuje značnou zátěž nejen pro jedince, ale i pro společnost. Fischer a Škoda uvádějí, že 9 % všech onemocnění vzniká v důsledku zneužívání psychoaktivních látek. K tomu se váže i široké spektrum dalších zdravotních a sociálních problémů, včetně doprovodné kriminality.¹⁹⁷

Fischer a Škoda považují za psychoaktivní látku každou látku, která ovlivňuje psychickou činnost. Mezi psychoaktivní látky řadí látky návykové (takové chemické

---

¹⁹³ FISCHER, Slavomil. ŠKODA, Jiří: *Sociální patologie*. 2. rozšířené a aktualizované vyd. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0, str. 60.

¹⁹⁴ tamtéž, str. 77.

¹⁹⁵ tamtéž, str. 77.

¹⁹⁶ tamtéž, str. 78.

¹⁹⁷ tamtéž, str. 81.

látky, které vyvolávají u uživatelů závislost), látky psychotropní, různé přírodní látky nebo léky, které mohou být zneužívány.¹⁹⁸

Dělení těchto látek na legální a nelegální vychází z daného sociokulturního a právního prostředí. V České republice mezi legálně používané psychoaktivní látky patří alkoholické nápoje (pivo, víno, lihoviny), nikotin (tabákové výrobky), ale také kofein a s ním související stimulantia (thein, theobromin, theofylin) běžně užívané ve formě kávy, čaje či energetických nápojů. Za nelegální psychoaktivní látky jsou považovány opiáty, hašiš, halucinogeny, kokain a jeho deriváty, konopí, velké množství stimulantů, mnoho hypnotik a sedativ. Mnoho z psychoaktivních látek se používá v lékařství a ve farmacii jako medikamenty, respektive jejich součást.¹⁹⁹

1.5.3.1 Alkoholismus

„Alkohol je nejrozšířenější, nejčastěji užívanou a v našem (tj. evropském a anglosaském) sociokulturním prostředí značně akceptovanou psychoaktivní látkou.“²⁰⁰

Hlavní psychoaktivní složkou alkoholických nápojů je etanol (spiritus), který se vyrábí kvašením rostlinných produktů s obsahem sacharidů a případně následnou destilací. Fyziologické změny nezpůsobuje etanol, ale acetaldehyd, který v organismu vzniká při oxidaci etanolu. Zvýšené množství acetaldehydu může vést k následujícím symptomům: rozšíření cév, zvýšení teploty kůže, pocit horka, zčervenání v obličeji, zrychlení srdeční činnosti a dýchání, pokles krevního tlaku v důsledku vazodilatace, zúžení průdušek, nauzea, zvracení, bolesti hlavy, euforie nebo averzivní reakce.²⁰¹

Závislost na alkoholu bychom mohli definovat jako nadměrnou konzumaci alkoholu, která zasahuje do běžných činností jednotlivce i jeho rodiny. Proces rozvoje závislosti na alkoholu Fischer a Škoda popisují podle amerického psychologa E. M. Jellineka:²⁰²

---

¹⁹⁸ FISCHER, Slavomil. ŠKODA, Jiří: *Sociální patologie*. 2. rozšířené a aktualizované vyd. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0, str. 82.

¹⁹⁹ tamtéž, str. 83.

²⁰⁰ tamtéž, str. 91.

²⁰¹ tamtéž, str. 92.

²⁰² tamtéž, str. 93.

1. Stadium (počáteční, prealkoholické), ve kterém si jedinec (píják, konzument) uvědomuje, že pije odlišně než ostatní a že mu alkohol přináší úlevu od jeho problémů. Množství a četnost pití se postupně zvyšuje.
2. Stadium (prodromální, varovné) je charakteristické zvyšující se tolerancí k alkoholu, stoupající spotřebou, narušenou kontrolou nad množstvím a pitím. Alkoholik se za svoji závislost začíná stydět, dochází k výčitkám a k racionalizacím.
3. Stadium (rozhodné, kruciální) spočívá v tom, že tolerance stále stoupá, v důsledku konzumace alkoholu narůstají konflikty (i se zákonnými normami) a nad pitím již chybí jakákoliv kontrola.
4. Stadium (terminální, konečné) odpovídá nejen syndromu závislosti, ale tolerance se začíná snižovat, alkoholik se rychle opije, zároveň ale není schopen bez alkoholu vydržet.

Český psychiatr Jiří Profous rozlišuje závislost na alkoholu na tři skupiny podle toho, jaká zdravotní rizika konzumentům primárně způsobují:

- a. Destiláty, které svým působením na mozek způsobují alkoholické psychózy (deliria, halucinace, epileptické záchvaty).
- b. Víno ohrožuje játra cirhózou, slinivku břišní záněty až nekrózami.
- c. Pivo způsobuje alkoholickou demenci (zblbělost).²⁰³

Diagnostická kritéria závislosti Profous stanovuje takto – *Pokud v posledním roce došlo k minimálně ke třem nebo více z následujících jevů:*

- a. *silné touze po alkoholu;*
- b. *potížím v kontrole jeho užívání a pokračování v něm navzdory z toho plynoucím negativním následkům;*
- c. *odvykacím příznakům při jeho vysazení a k dalšímu užívání alkoholu ve snaze příznaky potlačit;*
- d. *zvyšování dávek alkoholu ve snaze dojít ke stejnému efektu jako při dřívějším menším dávkování;*
- e. *postupnému zanedbávání zájmů a zvyšování času potřebného k užívání alkoholu nebo k zotavení z jeho účinku;*

---

²⁰³ PROFOUS, Jiří. *Průvodce alkoholovou závislostí. Především pro ženy pijících partnerů*. 1. vyd. Praha: Galén, 2011. ISBN 978-80-7262-820-9, str. 42.

f. pokračování v užívání přes zjevně škodlivé tělesné nebo duševní následky nadměrného pití.²⁰⁴

Alkoholovou závislost lze nazvat nemocí popírání či vylhávání. S tím souvisí fakt, že alkoholik svému nejbližšímu okolí přestane přiznávat, kolik toho vypil. Adolescent bude mít naopak tendenci se před druhými vytahovat, co všechno stačil za jeden večer v baru vypít, aby se vůbec opil.²⁰⁵

Kořeny alkoholové závislosti spatřuje Svoboda v nedostatečné vztahové korekci, respektive v nedosycené vztahové (partnerské i přátelské) potřebě. Člověk je teritoriální bytost, jak už vyplývá ze sociální potřeby místa. Součástí psychického teritoria jsou lidé, mezi nimiž se jedinec stabilně pohybuje (především jde o rodinné, pracovní a volnočasové vztahy). Pokud má jedinec tyto vztahy konfliktní či rozvrácené, potom ho jejich kvalita může vést k hledání alternativy, kterým je alkohol, neboť podobně jako láska či přátelství hřeje na duši. Nahrazuje mu tedy tento příjemně hřejivý pocit, jehož pociťuje nedostatek.²⁰⁶

V současné době se zvyšuje výskyt žen-alkoholiček v satelitních městečkách, což může být způsobeno tím, že sousedé se v satelitu rodinných domů příliš nenavštěvují. Chybí zde tak potřeba přátelských vztahů se sousedy.²⁰⁷

Vypozorovat se dají rozdíly mezi mužskou a ženskou závislostí na alkoholu. Zatímco muži pijí veřejně (v hospodách, s přáteli), tak ženy pijí tajně (doma, samy), neboť bývají více citlivé na soudy svého okolí. Ženy si navíc po bytě schovávají více láhví najednou na různá, nejnedostupnější místa, snaží se využít každého okamžiku, kdy je jejich partner nevidí, aby mohly neprodleně utišit žízeň a spěšně se zbavit prázdných láhví dřív, než je najde.²⁰⁸

To, že má žena po bytě poschováváno vícero láhví s alkoholem, není náhoda. Souvisí to opět s nedostatečně sycenou potřebou vřelých přátelských vztahů. Láhve

---

²⁰⁴ PROFOUS, Jiří. *Průvodce alkoholovou závislostí. Především pro ženy pijících partnerů*. 1. vyd. Praha: Galén, 2011. ISBN 978-80-7262-820-9, str. 50.

²⁰⁵ SIMONOVÁ, Carmen. *Rodinná a sexuální výchova. Patosociální jevy*. [přednáška]. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, 2. 3. 2011.

²⁰⁶ SVOBODA, Jan. *Agrese a agresivita v předškolním a mladším školním věku*. 1. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0603-3, str. 142.

²⁰⁷ SIMONOVÁ, Carmen. *Rodinná a sexuální výchova. Patosociální jevy*. [přednáška]. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, 2. 3. 2011.

²⁰⁸ ÜHLINGER, Claude. MARLYSE, Tschui. *Když někdo blízký pije. Rady pro rodiny osob závislých na alkoholu*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-807367-610-0, str. 41.

symbolizují kamarádky, kdy žena-alkoholička jednou pije s Mařkou, jednou s Jarkou a jednou s Božkou.²⁰⁹

1.5.3.2 Závislost na nikotinu (kouření)

Kouření je velmi častý patologický jev, se kterým se můžeme setkat již u dětí mladšího školního věku, na rozdíl od závislosti na alkoholu, neboť ta zpravidla přichází až po 17. roce života.²¹⁰

„Tabák obsahuje více než tisíc různých chemických sloučenin, z nichž právě nikotin má nejvýraznější psychoaktivní účinky. Působí změny nálad, redukuje stres a zvyšuje výkon jedince. Nejpopulárnějším způsobem intoxikace je kouření cigaret. Intoxikace nikotinem se v takovém případě projeví excitací, zvýšenou pozorností a koncentrací, zlepšením paměti, redukcí úzkostných stavů a potlačením chuti k jídlu.“²¹¹

Svoboda uvádí, že závislost na nikotinu mívá kořeny v nedostatečně sycené potřebě sounáležitosti, tedy v nedostatečné komunikaci. Pokud jedinec pocítuje nedostatek emoční vřelosti v podobě komunikace, potom začíná hledat alternativy, kterými by si tuto potřebu lépe uspokojil.

V lepším případě se může jednat o chuť na něco dobrého, což spočívá v tom, že například během sledování filmu, kdy jsme sami doma, nám budou chybět slova někoho druhého, a tak jdeme do kuchyně a otevřeme ledničku, případně prostor, kde máme uloženy sladkosti, a onen díl příjemného doplníme pocitem z dobrého jídla. Tento jev nejčastěji vede k obezitě. Jinou alternativou může být nakupování. Tato forma dosycování emoční vřelosti se statisticky častěji vyskytuje u žen než u mužů.²¹²

V horším případě se jedná o daleko nebezpečnější formu dosycování emoční vřelosti, které postihuje jak muže, tak ženy, a tou je kouření, respektive závislost na nikotinu.

---

²⁰⁹ SIMONOVÁ, Carmen. *Rodinná a sexuální výchova. Patosociální jevy*. [přednáška]. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, 2. 3. 2011.

²¹⁰ SIMONOVÁ, Carmen. *Rodinná a sexuální výchova. Patosociální jevy*. [přednáška]. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, 2. 3. 2011.

²¹¹ FISCHER, Slavomil. ŠKODA, Jiří: *Sociální patologie*. 2. rozšířené a aktualizované vyd. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0, str. 96.

²¹² SVOBODA, Jan. *Agrese a agresivita v předškolním a mladším školním věku*. 1. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0603-3, str. 130.

„Existuje několik teorií potvrzených více či méně věrohodnými studii o tom, proč lidé kouří. Teorie jsou různé, ale v jednom se shodují: že kouření je svou podstatou komunikace. Komunikace mezi kuřákem a kuřivem, kterým je cigareta či doutník, případně dýmka.“²¹³

Komunikace v podobě kouření spočívá v tom, že pokud kuřák potáhne z cigarety, tak se na jejím konci rozhoří tabák (oheň jako věčný symbol tepla, tedy sounáležitosti). Světýlko na konci cigarety symbolizuje druhé člověka, dým, který do sebe kuřák vtahuje, představuje informaci, kterou mu druzí lidé sdělují. Pokud kuřák dým vyfoukne z úst, šíří jej kolem sebe podobně jako slova, která zajišťují pozornost ostatních. Stejně jako komunikaci je možné v polovině přerušit, může i kuřák tihnout cigaretu uprostřed.²¹⁴ Komunikace v podobě kouření tímto způsobem více či méně nahrazuje člověku pocit emoční vřelosti.

1.5.3.3 Závislost na kanabinoidech

Hlavní psychotropní složkou konopí (*Cannabis sativa*) je látka označovaná jako THC. Z rostlinek konopí se získává hašiš a marihuana. Jsou to nejčastěji užívané nelegální drogy na světě, po jejichž užití dochází ke stavu euforie a k psychickému uvolnění.²¹⁵

Kouření marihuany je nadstavbou nad kouřením cigaret. „Česká republika již standardně dosahuje nejvyšších příček ve spotřebě této drogy a lze očekávat, že vyšší cena cigaret situaci nezlepší. Pro mládež bude mnohem jednodušší vypěstovat si konopí než ušetřit peníze na cigarety. Účinek kouření marihuany je navíc dvojnásobný. Přináší všechny efekty z kouření cigaret a doplňuje prožitek posunutím vnímání – často do stavů spíše příjemných.“²¹⁶

Svoboda upozorňuje na fakt, že kouření marihuany je záležitost především dospívající mládeže, která má potřebu experimentovat a prožít první zkušenost s partnerskou komunikací. Vzhledem k tomu, že adolescentům chybí „trénink“ přímé

---

²¹³ SVOBODA, Jan. *Agrese a agresivita v předškolním a mladším školním věku*. 1. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0603-3, str. 131.

²¹⁴ tamtéž, str. 131.

²¹⁵ FISCHER, Slavomil. ŠKODA, Jiří: *Sociální patologie*. 2. rozšířené a aktualizované vyd. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0, str. 100.

²¹⁶ SVOBODA, Jan. *Agrese a agresivita v předškolním a mladším školním věku*. 1. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0603-3, str. 132.

komunikace v nižším věku, tak potřebují v období dospívání pomocníky v podobě nikotinu či marihuany.²¹⁷

Z výzkumů Jiřího Šimonka vyplývá, že závislostí na marihuaně trpí také velké množství programátorů. Práce se pro ně stává zároveň i milenkou, a tak si nahrazují komunikaci s partnerkou prostřednictvím konopí.²¹⁸

1.5.3.4 Závislost na opiátech

Opiáty (opioidy) jsou chemické sloučeniny extrahované z máku setého a jejich deriváty. „K zneužívaným látkám této skupiny patří opium a morfin, dále jejich deriváty heroin, braun, ale i Dolsin, metadon apod. Uvedené látky a přípravky vyvolávají velmi rychlou a silnou závislost, a to jak psychickou, tak biologickou.“²¹⁹

Opiáty vyvolávají u konzumentů stav a pocity uvolnění, útlumu, po požití dochází k omezení funkcí paměti, myšlení, pozornosti, kognitivní funkce jsou zpomaleny. Opiáty mají euforický, analgetický a uklidňující efekt. Euforická nálada obvykle přechází do celkové otupělosti.

Vysoká míra dlouhodobě nedosycené potřeby emoční vřelosti může podle výzkumů Jiřího Šimonka vést k závislosti na heroinu.

1.5.3.5 Závislost na sedativech a hypnotikách

„Užívání celé řady preparátů, které mezi tyto látky patří, je v současnosti velmi rozšířené. Jedná se zejména o anxiolytika (Diazepam, Rohypnol), aprazol (Neurol, Xanax) a barbituráty. Při mírné intoxikaci sedativy a hypnotiky je jedinec spavý, projevuje mírnou motorickou nekoordinovanost a zhoršení kognitivních funkcí. S vyššími dávkami se příznaky prohlubují, zhoršení kognitivních funkcí a paměti je už velmi výrazné.“²²⁰

---

²¹⁷ SVOBODA, Jan. *Agrese a agresivita v předškolním a mladším školním věku*. 1. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0603-3, str. 132.

²¹⁸ SIMONOVÁ, Carmen. *Rodinná a sexuální výchova. Patosociální jevy*. [přednáška]. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, 2. 3. 2011.

²¹⁹ FISCHER, Slavomil. ŠKODA, Jiří: *Sociální patologie*. 2. rozšířené a aktualizované vyd. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0, str. 97.

²²⁰ tamtéž, str. 101.

1.5.3.6 Závislost na stimulantech

„Mezi stimulanty patří amfetamin (Psychoton), fenmetrazin a dexfenmetrazin, v ČR patří mezi zvláště závažné závislosti zneužívání metamfetaminu (pervitin, vyráběný z efedrinu). Můžeme mezi ně zařadit i kofein, přestože jeho psychoaktivní účinky jsou diskutabilní. Stimulanty zvyšují vigilitu, zrychlují metabolismus a tepovou frekvenci, zvyšují pozornost a výkonnost, rozšiřují období bělosti, objevuje se veselí, euforie, myšlenkový trysk. Proto jsou často zneužívána jako doping.“²²¹

Podle Fischera a Škody je ohroženou skupinou zejména mládež, která sáhne po stimulantech v době požadavků na vysoký výkon, například při učení se na zkoušky, v časovém stresu, při sportovních a tanečních akcích. Proto jsou některé druhy stimulantů označovány jako tzv. taneční drogy.²²²

1.5.3.7 Závislost na organických rozpouštědlech

„U organických rozpouštědel bývá zneužíván zejména toluen, méně pak další látky (acetón, chloroform, trichloreten, tetrachloreten, etylacetát atd.). Jedná se o velmi nebezpečnou skupinu látek. Tyto látky jsou levné a snadno dostupné, jejich užívání má závažné somatické a psychické důsledky. Právě jejich dostupnost je důvodem, proč jsou rozpouštědla často zneužívána dětmi a mládeží.“²²³

Účinky intoxikace těkavými rozpouštědly v mnohém připomínají účinky alkoholických nápojů (vždyť samotný etanol je vlastně také těkavým organickým rozpouštědlem). Kromě zlepšené nálady se mohou vyskytovat halucinace, nebezpečné bludy jako schopnost létat a zpomaluje se vnímání času.²²⁴

1.5.3.8 Závislost na halucinogenech

„Halucinogeny jsou chemicky různorodá skupina látek, pro které je charakteristická schopnost vyvolat deformaci vnímání a změnit myšlenkové procesy. (...) Účinné látky těchto rostlin povzbuzují centrální nervovou soustavu člověka. Díky této vlastnosti hrály významnou úlohu i v minulosti jako božské rostliny. (...) Velmi zlou

---

²²¹ FISCHER, Slavomil. ŠKODA, Jiří: *Sociální patologie*. 2. rozšířené a aktualizované vyd. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0, str. 102.

²²² tamtéž, str. 102.

²²³ tamtéž, str. 104.

²²⁴ tamtéž, str. 104.

pověst měly tzv. drogy nočních stínů jako kořen mandragory, semena blínu a durmanu či bobule rulíku.²²⁵

Halucinogeny způsobují halucinace, zvyšují srdeční tep, krevní tlak a tělesnou teplotu, způsobují motorický neklid, nekoordinovanost pohybů. Nejznámějším halucinogenem je LSD, látka vyskytující se v různých druzích lysohlávek.²²⁶

1.5.4 Návykové a impulsivní poruchy

Smyslem těchto patologických jevů je snaha odolat impulzu, který vyvolává u závislého jedince nejprve napětí a následně uvolnění a uspokojení. Všechny návykové a impulsivní poruchy způsobují, že jedinec, který nějakou z těchto poruch trpí, není schopen vzdorovat impulzivním činům nebo chování, které poškozuje nejen jeho samotného, ale i jeho okolí.

1.5.4.1 Gamblerství

Gamblerství (gambling) je patologické hráčství, které se vyznačuje častými, opakujícími se epizodami, které nejsou pro jedince výnosné, vyvolávají v něm tíseň a narušují jeho každodenní život. Jedinec trpí silným puzením k hraní, je zcela zaujat myšlenkami na hru a není schopen hráčství zastavit vlastní vůlí.²²⁷

Postupně se začínají objevovat potíže vyplývající z nedostatku financí, dochází k nejrůznějším půjčkám, které jedinec není schopen vracet, následuje lež a výmluvy. Snaha získat potřebné finanční prostředky může vést ke krádežím, defraudaci, podvodům atd.²²⁸

Diagnostická kritéria patologického hráčství podle psychiatra Davida Bayera:

- a. *Jedinec je zcela pohlcen a zaměstnán hrou.*
- b. *Aby docílil žádoucího vzrušení, musí zvyšovat množství peněz vkládaných do hazardní hry.*
- c. *Opakovaně a neúspěšně se pokouší hazardní hru ovládat, redukovat či s ní přestat.*

---

²²⁵ FISCHER, Slavomil. ŠKODA, Jiří: *Sociální patologie*. 2. rozšířené a aktualizované vyd. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0, str. 105.

²²⁶ tamtéž, str. 106.

²²⁷ tamtéž, str. 116.

²²⁸ tamtéž, str. 116.

- d. *Když se pokusí s hazardní hrou přestat, cítí neklid, napětí a podrážděnost.*
- e. *Hazardní hra je pro něho prostředkem, jak uniknout vlastním problémům.*
- f. *Po ztrátě peněz se k hazardní hře vrací, aby je vyhrál nazpět.*
- g. *Lže příbuzným, terapeutovi i ostatním lidem, aby tak zakryl rozsah svého zaujetí hazardní hrou.*
- h. *Kvůli hazardní hře se dopustil ilegálních činů.*
- i. *Kvůli hazardní hře ohrozil nebo ztratil rodinné i přátelské vztahy, zaměstnání a vlastní kariéru.*
- j. *Spoléhá na druhé, aby mu poskytovali finanční prostředky a mírnili tak jeho finanční situaci, do které se dostal kvůli hazardní hře.²²⁹*

„Patologické hráčství se může projevit v různém spektru hráčských aktivit, jako jsou např. hrací automaty, karetní hry, ruleta, hry provozované v kasinech apod. Mnohé z těchto her jsou v současnosti dostupné i online na internetu. Jediný rozdíl spočívá v tom, že patologický hráč (gambler) používá kreditní kartu místo hotovosti.“²³⁰

Za gambling nepovažujeme sázkařství, tj. pokus vyhrát peníze, neboť hráč nebude pravděpodobně dále hrát, bude-li stabilně prohrávat.

Rizika patologického hráčství podle Bayera:²³¹

- a. psychické problémy – stresové poruchy, poruchy spánku, depresivní stavy, zvýšený konzum alkoholu, cigaret a jiných drog;
- b. tělesné problémy – onemocnění kardiovaskulárního systému, jaterní onemocnění, zvýšená potřeba zdravotní péče;
- c. sociální problémy – trestná činnost, homosexuální prostituce;
- d. riziko rodiny hráče – obecně finanční strádání, sociální izolace, vyšší míra domácího násilí, až třikrát vyšší rozvodovost;
- e. děti hráčů – citové a materiální zanedbávání, duševní potíže, úzkostně-depresivní stavy, vyšší riziko ohrožení návykovými látkami a hráčstvím;
- f. riziko pro společnost jako celek – vyšší nemocnost, selhávání v zaměstnání a s tím spojená vyšší nezaměstnanost, vyšší kriminalita.

²²⁹ BAYER, David. *Gambling*. [přednáška]. Pardubice: Koalice pro Pardubice, 10. 9. 2014.

²³⁰ FISCHER, Slavomil. ŠKODA, Jiří: *Sociální patologie*. 2. rozšířené a aktualizované vyd. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0, str. 116.

²³¹ BAYER, David. *Gambling*. [přednáška]. Pardubice: Koalice pro Pardubice, 10. 9. 2014.

Ohroženými skupinami jsou především muži, mladí lidé (rychlejší vznik závislosti), profesionální hráči a sportovci (potřeba žít v prostředí hraní), hyperaktivní děti a děti s poruchami pozornosti, nezaměstnaní, číšníci, barmani a zaměstnanci heren, kteří jsou v každodenním kontaktu s hracími automaty.²³²

Svoboda spatřuje kořeny závislosti na hazardních hrách v nedostatečně sycené potřebě vlastního vítězství. Jedinec, který v období dětství nezažil vlastní úspěch, bude mít tendenci v adolescenci či v dospělosti neustále zvyšovat svůj výkon. Patologické hráčství se zdánlivě jeví jako snadná cesta k vytouženému cíli, neboť dokáže sytit potřebu prožitku rizika, jistotu práva na odměnu a ocenění dovedností. Koneckonců není náhodné, že patologickému hráčství propadají často vrcholoví sportovci z kolektivních sportů, kde úspěšnost týmu závisí na souhře, nikoliv na individuálním výkonu.²³³

1.5.4.2 Pyromanie

Pyromanie neboli patologické zakládání požárů je psychická porucha, která spočívá v opakovaném zakládání požárů objektů různé formy vlastnictví bez zřetelného motivu, jako jsou např. finanční zisk, pomsta či politický extremismus.²³⁴

Chování pyromanů je spojeno s pocitu vzrůstajícího napětí před činem a intenzivního vzrušení po něm. Za pyromanii nepovažujeme žhářství, teroristické činy či dětskou experimentaci s ohněm ve věku 5–10 let, jejíž motiv spočívá v pouhé zvědavosti.²³⁵

Rozlišujeme pyromanii v dospělosti a dětskou pyromanii, kterou dále lze diferencovat do pěti kategorií.²³⁶

- a. Pyromanie jako volání o pomoc, která může být projevem deprese nebo odloučením od rodičů, reakcí na rozvod rodičů, reakcí na sexuální zneužívání apod.

---

²³² BAYER, David. *Gambling*. [přednáška]. Pardubice: Koalice pro Pardubice, 10. 9. 2014.

²³³ SVOBODA, Jan. *Agrese a agresivita v předškolním a mladším školním věku*. 1. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0603-3, str. 136.

²³⁴ FISCHER, Slavomil. ŠKODA, Jiří: *Sociální patologie*. 2. rozšířené a aktualizované vyd. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0, str. 117.

²³⁵ tamtéž, str. 117.

²³⁶ tamtéž, str. 117.

- b. Delikventní pyromanie, jež zahrnuje nejčastěji děti v pubertálním období, tj. ve věku 11–15 let. Jedná se o projevy vandalství či o různé nenávistné činy spojené s pomstou.
- c. Těžce narušená pyromanie, která se týká zpravidla jedinců postižených paranoidními či psychotickými stavy. Někteří z takto narušených jedinců zakládají ohně jako součást suicidiálního jednání.
- d. Pyromanie vzniklá v důsledku zhoršených poznávacích funkcí způsobených neurobiologickým či somatickým stavem, např. fetálním alkoholovým syndromem.
- e. Sociokulturně podmíněná pyromanie, která se vyskytuje u dětí, jež jsou ovlivněny antisociálním chováním určité skupiny dospělých. Tyto děti zapalují oheň proto, aby si získaly obdiv dospělých, případně aby dosáhly přijetí do jejich komunity.

„Dětská pyromanie může mít epizodický charakter, kdy dítě vidí v zapálení cestu k uvolnění momentálního napětí, ale může být i chronická během období déletrvajícího stresu v jejich životě (např. hádky rodičů, rozvodové řízení, šikana atd.). V dospělosti se vedle stresu přidružují i další symptomy, jako je depresivní nálada, myšlenky na sebevraždu, opakované konflikty v mezilidských vztazích, nízká adaptabilita vůči stresu.“²³⁷

Vzhledem k tomu, že pyromanie dospělých nebyla zatím dostatečně prozkoumána, tak ani neznáme přesné příčiny těchto činů. Z událostí, které se v České republice občas vyskytují, můžeme usuzovat, že jedním z motivů může být i touha hasit požár. Existuje nemalé procento objasněných případů, kdy požár založil např. příslušník dobrovolných hasičů, aby následně mohl jeho sbor vyjet k případu. Dobrovolní hasiči mají v České republice významnou tradici a i v současnosti se toto hobby stává velmi oblíbeným druhem trávení volného času.

---

²³⁷ FISCHER, Slavomil. ŠKODA, Jiří: *Sociální patologie*. 2. rozšířené a aktualizované vyd. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0, str. 119.

1.5.4.3 Kleptomanie

Kleptomanií neboli patologické kradení lze definovat jako opakovanou neschopnost odolat impulzům k ukradení věcí, přičemž tyto věci postižený ke svému obohacení a společenskému fungování nepotřebuje.²³⁸

Fischer a Škoda uvádí, že vyšší výskyt kleptomanie je rozšířen u žen, přičemž vykazuje vysokou komorbiditu s bulimií (65 %). Příčiny kleptomanie jsou málo specifické a nejasné. V anamnéze kleptomanií se často objevuje nízká emocionální podpora ze strany rodičů v dětství, konflikty v mezilidských vztazích či aktuální stresové faktory.²³⁹

Svoboda hovoří o tzv. substitučních krádežích, které bývají spojené s nedostatečně sycenou potřebou emočního přijetí. Vyskytují se u malých dětí, které si snaží prostřednictvím tohoto činu doplňovat počet prožitků emoční vřelosti, tedy pocitu, že směrem k nim někdo vysílá příjemné emoce.

Substituční krádeže se od běžných krádeží liší svým cílem. Zatímco smyslem běžné krádeže je, aby dotyčný obohatil sám sebe na úkor druhých či aby prostřednictvím krádeže dokázal sám sobě, případně druhým, že má odvahu, nebojácnost, statečnost apod., tak cílem substituční krádeže je, že si dítě chce získat od druhých přijetí v podobě pozitivních emocí.²⁴⁰

Příkladem substituční krádeže může být předškolní dítě či dítě mladšího školního věku, které doma rodičům zcizí bankovku, za níž nakoupí sladkosti, a ty pak rozdává svým vrstevníkům, čímž si kupuje jejich poděkování, které mu přináší onu pozitivní emoci.

Substituční krádeže se podle Svobody mohou objevovat pouze situačně, například po narození mladšího sourozence, kdy je matka zcela pochopitelně zahlcena péčí o mladšího potomka a starší dítě emočně strádá. Pokud rodiče tento jev u svého dítěte zjistí, je na místě, aby ihned řešili tuto problematiku společně s odborníkem,

---

²³⁸ FISCHER, Slavomil. ŠKODA, Jiří: *Sociální patologie*. 2. rozšířené a aktualizované vyd. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0, str. 119.

²³⁹ tamtéž, str. 119.

²⁴⁰ SVOBODA, Jan. *Agrese a agresivita v předškolním a mladším školním věku*. 1. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0603-3, str. 133.

neboť jak Svoboda uvádí, tak hrozí, že se substituční chování může stát návykem, který může daného jedince fyzicky zcela vyčerpat.

Naopak běžné krádeže mohou mít podle Svobody své kořeny v nedostatečném ocenění vlastních dovedností. Pokud dítě či adolescent jsou dlouhodobě frustrováni tím, že okolí dostatečně neoceňuje jejich kvality, potom se může obohacování cizím majetkem stát náhražkou za ocenění autoritou, tedy snahou dokázat si, že také něco umím.²⁴¹

1.5.4.4 Workoholismus

Workoholismus neboli závislost na práci je jedním ze zástupců novodobých nelátkových závislostí. Všeobecně panuje názor, že závislost na práci je v podstatě pozitivní sociální jev. Pro své nositele však může přinášet velmi negativní důsledky.²⁴²

Novák definuje workoholika jako jedince, který zcela propadl své práci a který nezná odpočinku, byť by si odpočinout mohl a měl. Postiženými bývají častěji muži, ovšem ne výlučně.²⁴³

Z výzkumů Jiřího Šimonka vyplývá, že příčiny workoholismu souvisejí s dlouhodobě nenasycenou potřebou vítězství. Pokud jedinec v období dětství a dospívání v žádné činnosti nevyčníká (např. ve sportu, v umění, ve škole atd.), potom má v dospělosti tendenci neustále zvyšovat svůj výkon, čímž potenciálně spadá do rizikové skupiny, která je ohrožena závislostí na práci.

1.5.4.5 Závislost na počítačových hrách

Závislost na počítačových hrách bychom mohli definovat jako opakovanou neschopnost odolat impulsům, které jedince motivují k hraní her na počítači. Jedinec, který je závislý na virtuálním světě, je plně pohlcen hraním her, není schopen plnit si své školní či pracovní povinnosti, zaostává v sociálním vývoji, prostřednictvím

---

²⁴¹ SVOBODA, Jan. *Agrese a agresivita v předškolním a mladším školním věku*. 1. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0603-3, str. 140.

²⁴² FISCHER, Slavomil. ŠKODA, Jiří: *Sociální patologie*. 2. rozšířené a aktualizované vyd. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0, str. 137.

²⁴³ NOVÁK, Tomáš. *Práce jako droga*. 1. vyd. Brno: Albatros Media, 2012. ISBN 978-80-265-0016-2, str. 13.

virtuálního světa utíká od reality. Takový jedinec tráví veškerý svůj čas u počítače, v extrémních podobách i na úkor fyziologických potřeb.

Svoboda příčinu této závislosti spatřuje v nedostatečném ocenění jedincových dovedností. Počítačová hra nabízí velké ocenění, které nepřichází od „živé“ autority, především od některého z rodičů.²⁴⁴

1.5.4.6 Závislost na internetu

Závislost na internetu (netholismus) představuje nejen dlouhodobé zanedbávání pracovních povinností, sociálních a rodinných kontaktů, ale i různé somatopsychické poruchy, např. poruchy chování, pozornosti, soustředění, bolesti zad, očí atd. Celou situaci umocňuje fakt, že současná mládež vyrůstá v obklopení IT techniky a ve využívání virtuálních technologií je obvykle mnohem rychleji pokročilejší než jejich rodiče a učitelé.²⁴⁵

Internet nabízí vše, včetně komunikace s vrstevníky (chat, skype, facebook, twitter). Neexistuje médium, které by jedinci umožnilo tak rychle a levně získat veškeré informace, po kterých dotyčný zrovna touží. Žít ve virtuálním světě je daleko jednodušší, než řešit neustále problémy světa reálného, což souvisí s dalším faktem, že lidský mozek funguje cestou nejmenšího odporu a se zaměřením na zisk cíle. I to je jednou z příčin, proč je stále vyšší procento dětí závislých na počítačích.²⁴⁶

Vlivem internetu a počítačů se zvyšuje individualizace a s ní související agresivní projevy a sobectví. Závislost na internetu, resp. na počítači snižuje toleranci k ostatním lidem, k vrstevníkům, spolužákům, narušuje kooperaci.²⁴⁷

Diagnostika závislosti na internetu podle Youngové:²⁴⁸

a. Při práci na internetu je dotyčná osoba roztržitá a zamyšlená.

---

²⁴⁴ SVOBODA, Jan. *Agrese a agresivita v předškolním a mladším školním věku*. 1. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0603-3, str. 138.

²⁴⁵ FISCHER, Slavomil. ŠKODA, Jiří: *Sociální patologie*. 2. rozšířené a aktualizované vyd. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0, str. 127.

²⁴⁶ SVOBODA, Jan. *Agrese a agresivita v předškolním a mladším školním věku*. 1. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0603-3, str. 138.

²⁴⁷ tamtéž, str. 138.

²⁴⁸ FISCHER, Slavomil. ŠKODA, Jiří: *Sociální patologie*. 2. rozšířené a aktualizované vyd. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0, str. 127.

- b. *Za účelem uspokojení musí jedinec trávit na internetu zvyšující se množství času.*
- c. *Snaha ovládnout, zkrátit nebo zastavit užívání internetu opakovaně selhává.*
- d. *Pokud se jedinec pokouší omezit užívání internetu, cítí nesoustředěnost, vznětlivost, mrzutost a deprimovanost.*
- e. *Jedinec zůstává k internetu připojený déle, než původně zamýšlel.*
- f. *Jedince kvůli užívání internetu ohrožuje ztráta důležitého vztahu nebo pracovní pozice, případně ukončení studia atd.*
- g. *Postižený jedinec poskytuje členům rodiny nebo terapeutovi klamné informace týkající se rozsahu svých aktivit souvisejících s užíváním internetu.*
- h. *Internet je postiženým jedincem využíváný jako způsob úniku od problémů nebo jako úleva od pocitů bezmocnosti, viny, úzkosti či depreseí.*

Pakliže jedinec splňuje alespoň pět těchto charakteristik, lze jej podle Youngové považovat za závislého na internetu (Young, S. K. Internet Addiction: Symptoms, Evaluation, And Treatment. In Innovations in Clinical Practice. Professional Resource Exchange, 1999).

Závislost na internetu může sloužit jako vstupní brána do světa hazardních her. Fenomémem současného světa jsou hazardní hry na internetu, které mohou jedince nasměrovat k patologickému hráčství.

Jednou z podob netholismu je závislost na internetové pornografii. Právě pornografické stránky bývají uživateli internetu nejvíce vyhledávány a navštěvovány. Závislost na internetové pornografii bývá definována jako patologický vztah k sexualitě, který poškozuje jak postiženou osobu, tak její okolí. Běžným projevem této závislosti je nadměrné množství času, které zejména muži tráví sledováním obrazových materiálů a videomateriálů se sexuálním obsahem.²⁴⁹

---

²⁴⁹ FISCHER, Slavomil. ŠKODA, Jiří: *Sociální patologie*. 2. rozšířené a aktualizované vyd. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0, str. 129.

1.5.4.7 Závislost na nakupování

Závislost na nakupování (oniomanii) lze definovat jako chorobné kompulzivní nakupování, kterým trpí zejména ženy. Pro tuto poruchu je typická neovladatelná touha nakupovat nové a nové věci, v důsledku čehož jedinec nakupuje více, než potřebuje nebo než si může vůbec dovolit. Nakoupené nepotřebné věci potom skladuje doma, pouze zřídka je používá.²⁵⁰

Zvláštní druh oniomanie postihuje i důchodce, kteří, ačkoliv mají nižší příjmy, neváhají utrácet peníze za zcela zbytečné a nepotřebné věci například jen proto, že jsou aktuálně v hypermarketu zrovna ve slevě či v akci.²⁵¹

---

²⁵⁰ FISCHER, Slavomil. ŠKODA, Jiří: *Sociální patologie*. 2. rozšířené a aktualizované vyd. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0, str. 131.

²⁵¹ tamtéž, str. 131.

2. EMPIRICKÁ ČÁST

2.1 Hodnotová orientace z hlediska filosofie

2.1.1 Cíle empirického šetření

2.1.1.1 Primární cíl

Primárním cílem empirického šetření bylo zjistit, v jakém rozsahu mají adolescenti ve věku 15–21 let uspokojovány vybrané sociální potřeby.

2.1.1.2 Sekundární cíl

Sekundárním cílem empirického šetření bylo zjistit, zda uspokojenost, resp. neuspokojenost vybraných sociálních potřeb může mít pozitivní, resp. negativní vliv na výskyt patologických jevů u současné adolescentní mládeže.

2.1.2 Metodologie

2.1.2.1 Dotazníkové šetření

Při výzkumu byla použita kvantitativní metoda anonymního dotazníkového šetření. Pro výzkum jsem použil dotazník vlastní konstrukce (viz Příloha), při jehož sestavování jsem vycházel jednak z charakteristik jednotlivých sociálních potřeb, jednak ze stanovených kvalifikovaných předpokladů.

V jeho úvodu byli respondenti seznámeni s tématem výzkumu a poučení o způsobu vyplnění tohoto dotazníku. Dotazník obsahoval úvodní otázky týkající se pohlaví a věku respondentů. Dále následovalo 27 výzkumných otázek týkajících se problematiky neuspokojenosti sociálních potřeb a případného vlivu této neuspokojenosti na patologické jevy současné adolescentní mládeže.

U každé otázky bylo možné zakroužkovat pouze jednu z nabízených možností, kromě otázky č. 24, kde mohl respondent zakroužkovat více možností, případně mohl i dopsat svoji vlastní odpověď, která nebyla v repertoáru nabízených možností.

Dotazníkové šetření probíhalo v květnu a v červnu 2015 na Královéhradecku a Pardubicku.

2.1.2.2 Analýza získaných dat

Získaná data byla následně zpracována a vyhodnocena programem Microsoft Excel. Nejprve proběhlo vyhodnocení jednotlivých otázek, následně poté proběhlo vyhodnocení kvalifikovaných předpokladů prostřednictvím vyhledávání možných souvislostí mezi různými odpověďmi.

2.2 Formulace kvalifikovaných předpokladů

Pro výzkumné šetření jsem stanovil následující kvalifikované předpoklady.

KP1

Můžeme předpokládat, že pokud nebude rodina plně zajišťovat dítěti sociální potřebu bezpečí, bude potom pravděpodobně dítě mít poruchy a problémy s chováním i ve škole.

Zdůvodnění:

Sociální potřeba bezpečí je přímo vázána na harmonicky fungující rodinu. Pokud jsou v rodině často neshody mezi rodiči a dítětem, případně se objevují často konflikty rodičů mezi sebou, potom nebude sociální potřeba bezpečí zcela nasycena.

Dítě se naučí v tomto prostředí žít a bude mít tendenci si takovýto destruktivní model bezpečí vytvářet i ve škole, neboť na něj bude zvyklé z rodiny.

KP2

Předpokládejme, že děti, které kouří od raného věku, si tím nahrazují patologickou komunikaci s druhým člověkem (s rodičem).

Zdůvodnění:

Nedosycenost emočního přijetí v podobě komunikace vede u dětí ke kouření již v raném věku mezi 6–10 rokem života (Matějček, Svoboda).

KP3

Předpokládáme, že agresivita dětí má přímou souvislost s nedostatkem tělesných dotyků v dětství ze strany rodičů.

Zdůvodnění:

Nedosycenost sociální potřeby opory a podpory může vést u řady dětí k emoční přecitlivělosti. Dítě, které není dostatečně syceno tělesnými doteky, je deprimováno a projevuje se agresivním chováním (Matějček).

KP4

Nedosycenost vlastního úspěchu a vítězství může vést řadu adolescentů k závislosti na počítačových hrách.

Zdůvodnění:

Ve virtuálním prostředí se jim podaří nasycit potřebu vítězství snáz než v reálném světě. Nedosycenost vlastního vítězství během staršího školního věku může vést adolescenty k potřebě neustále zvyšovat svůj výkon a „něco“ si dokazovat. Předpokládejme tedy, že pokud žák na základní škole nezažije nějaký úspěch, potom ho bude chtít zažít během studia na střední škole.

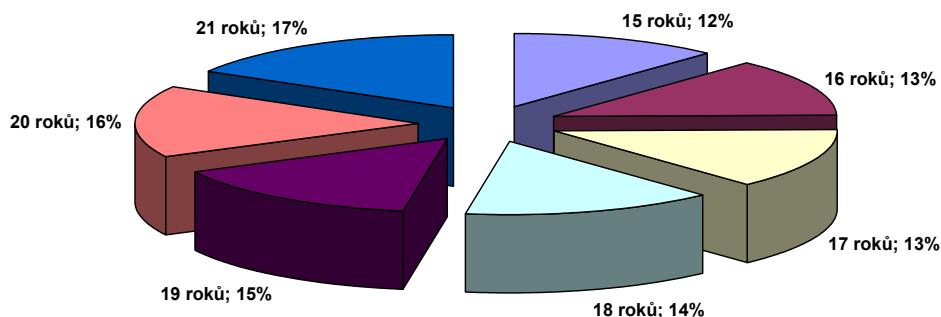
2.3 Charakteristika zkoumaného vzorku

Výzkum probíhal na vybraném vzorku respondentů ve věku 15–21 let na Královéhradecku a Pardubicku v květnu a v červnu 2015. Konkrétně na Odborném učilišti Hradec Králové, na Střední průmyslové škole elektrotechnické a Vyšší odborné škole Pardubice, na Střední odborné škole cestovního ruchu v Pardubicích, na Obchodní akademii a Jazykové škole Pardubice, na Základní škole Pardubice – Polabiny, Prodloužená 283, v Plaveckém klubu Pardubice, v Klubu vodních sportů Pardubice a v Klubu potápěčů Pardubice.

Celkem se dotazníkového šetření zúčastnilo 260 respondentů, návratnost dotazníků byla 100%. Genderové rozvrstvení zkoumaného vzorku bylo následující: 52 % muži (135 respondentů) a 48 % ženy (125 respondentů).

Průměrný věk všech respondentů byl 17,04 (průměrný věk mužů 17,18 a průměrný věk žen 16,88). Následující graf představuje věkové rozvrstvení zkoumaného vzorku.

Věkové rozvržení respondentů

2.4 Vyhodnocení empirické části

2.4.1 Vyhodnocení jednotlivých otázek dotazníku

Všechny otázky jsou zpracovány a vyhodnoceny prostřednictvím tabulek. Každá tabulka obsahuje v prvním sloupečku možnosti odpovědí, druhý sloupeček znázorňuje odpovědi mužů, třetí sloupeček odpovědi žen, čtvrtý sloupeček celkový součet všech odpovědí. Druhý, třetí a čtvrtý sloupeček je rozdělen na dva menší, kdy první obsahuje číselný počet odpovědí, druhý procentuální vyjádření.

Procentuální vyjádření je vždy zaokrouhleno na celá čísla, proto se může stát, že výsledný součet bude u některých otázek 99 %. Uvádět i desetinné hodnoty by mohlo být při nízkém počtu respondentů zavádějící. Vzhledem k malému počtu respondentů se toto zaokrouhlení ztratí ve statistické odchylce.

Pod každou tabulku je následně přiřazen krátký komentář, který shrnuje informace poskytnuté prostřednictvím tabulky.

Otázka č. 1: V jakém rodinném prostředí jsi vyrůstal do svých 6 let?

- a) v úplné rodině (matka i otec)
- b) bez matky (pouze s otcem)
- c) bez vlastního otce (pouze s matkou, případně i s jejím partnerem)
- d) střídavě u matky i u otce
- e) v náhradní rodinné péči*

*v dětském domově, v pěstounské péči, u prarodičů (rodiče např. zemřeli) apod.

Tab. č. 1

Odpověď	Muži		Ženy		Celkem	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%
a	110	81	98	78	208	80
b	0	0	3	2	3	1
c	16	12	17	14	33	13
d	6	4	3	2	9	3
e	3	2	4	3	7	3

Z tabulky č. 1 vyplývá, že většina respondentů (80 %) vyrůstala v raném dětství v úplných rodinách, tj. společně s matkou i s otcem v jedné domácnosti. Pouze s matkou vyrůstalo 13 % respondentů, ve střídavé péči, resp. v náhradní rodinné péči žila 3 % respondentů. Pouze s otcem vyrůstalo pouze 1 % respondentů.

Otázka č. 2: Jak fungovalo tvé rodinné prostředí, ve kterém jsi vyrůstal do svých 6 let?

- a) harmonicky (oba rodiče se mi plně věnovali, hráli si se mnou, četli mi pohádky)
- b) rodiče se mi věnovali, ale měli na mě málo času (např. měli hodně pracovních aktivit)
- c) dusná atmosféra (rodiče se často hádali, často na mě křičeli, málo si mě všímali)
- d) žil jsem pouze s jedním rodičem, ten se mi plně věnoval
- e) žil jsem pouze s jedním rodičem, ale ten se mi příliš nevěnoval
- f) žil jsem bez rodičů

Tab. č. 2

Odpověď	Muži		Ženy		Celkem	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%
a	86	64	80	64	166	64
b	28	21	18	14	46	18
c	6	4	9	7	15	6
d	8	6	9	7	17	7
e	4	3	5	4	9	3
f	3	2	4	3	7	3

Podle odpovědí respondentů vyrůstalo v harmonickém rodinném prostředí 64 % dotazovaných. U 18 % respondentů byla zvolena odpověď, že se jim sice rodiče věnovali, ale z nějakých důvodů (např. pracovních) na ně měli méně času, než pravděpodobně vyžadovali. S jedním rodičem vyrůstalo 10 %, z toho 7 % zvolilo možnost, že se jim tento rodič plně věnoval, zatímco 3 % zvolila možnost, že se jim tento rodič dostatečně nevěnoval. V nepříznivé, dusné rodinné atmosféře vyrůstalo 6 % respondentů, bez rodičů potom žila 3 %.

Otázka č. 3: Jaké dětství jsi prožil jako předškolák (do 6 let)?

- a) klidné, harmonické, šťastné, rád na něj vzpomínám
- b) neklidné, disharmonické, nešťastné, nerad na něj vzpomínám
- c) smíšené pocity – na něco vzpomínám rád, na něco naopak nerad

Tab. č. 3

Odpověď	Muži		Ženy		Celkem	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%
a	90	67	75	60	165	63
b	7	5	8	6	15	6
c	38	28	42	34	80	31

Zcela klidné a harmonické dětství prožilo celkem 63 % dotazovaných. Smíšené pocity z raného dětství si s sebou nese 31 % dospívajících. Pouhých 6 % respondentů prožilo neklidné a disharmonické dětství.

Otázka č. 4: Jak ses cítil ve své rodině, ve které jsi vyrůstal do svých 6 let?

- a) bezpečně (rodina mi poskytovala stabilní zázemí)
- b) nejistě (rodina sice fungovala, ale neposkytovala mi příliš stabilní zázemí)
- c) v ohrožení (měl jsem z rodičů strach, nadávali mi, bili mě, hádali se spolu)
- d) měl jsem strach pouze z otce (byl na mě tvrdý, pil alkohol, bil mě apod.)
- e) měl jsem strach pouze z matky (byla na mě zlá, pila alkohol, bila mě apod.)
- f) žil jsem v dětském domově (v náhradní rodině) a tam jsem se cítil bezpečně
- g) žil jsem v dětském domově (v náhradní rodině) a tam jsem se cítil v ohrožení

Tab. č. 4

Odpověď	Muži		Ženy		Celkem	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%
a	113	84	98	78	211	81
b	10	7	10	8	20	8
c	5	4	8	6	13	5
d	4	3	4	3	8	3
e	0	0	1	1	1	0
f	3	2	4	3	7	3
g	0	0	0	0	0	0

Z tabulky č. 4 vyplývá, že velká část respondentů (81 %) se ve své rodině cítila v bezpečí. Nejistě se cítilo 8 % respondentů, 5 % respondentů se cítilo v ohrožení, strach z otce zažívala 3 % respondentů. Z odpovědí na otázku č. 1 již víme, že v náhradní rodině vyrůstala do 6 let 3 % respondentů, z odpovědí na tuto otázku zjišťujeme, že se všichni v tomto rodinném prostředí cítili bezpečně.

Otázka č. 5: V jakém rodinném prostředí jsi vyrůstal od svých 6 let?

- a) ve stejném jako do svých 6 let
- b) rodiče se rozvedli, žil jsem pouze s jedním
- c) rodiče se rozvedli, žil jsem střídavě u obou
- d) v náhradní rodinné péči (rodiče mi zemřeli, zřekli se mě, opustili mě apod.)

Tab. č. 5

Odpověď	Muži		Ženy		Celkem	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%
a	113	84	94	75	207	80
b	12	9	20	16	32	12
c	6	4	5	4	11	4
d	4	3	6	5	10	4

Většina respondentů žila po 6. roce života ve stejném rodinném prostředí, do něž se narodila.

Úplná rodina se po 6. roce života rozpadla 16 % respondentů, z nichž 74 % žilo po rozvodu pouze s jedním rodičem, zatímco ve střídavé péči po rozvodu žilo 26 %. 4 % respondentů se z nějakých důvodů po 6. roce života octila v náhradní rodinné péči.

Otázka č. 6: Jak fungovalo tvé rodinné prostředí, ve kterém jsi vyrůstal od svých 6 let?

- a) harmonicky (oba rodiče se mi plně věnovali)*
- b) rodiče se mi věnovali, ale měli na mě málo času (např. měli hodně pracovních aktivit)
- c) dusná atmosféra (rodiče se často hádali, často na mě křičeli, málo si mě všímali)
- d) žil jsem pouze s jedním rodičem, ten se mi plně věnoval
- e) žil jsem pouze s jedním rodičem, ale ten se mi příliš nevěnoval
- f) žil jsem bez rodičů

*přestože se rodiče rozvedli, tak se mi i přes to nadále oba plně věnovali

Tab. č. 6

Odpověď	Muži		Ženy		Celkem	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%
a	70	52	68	54	138	53
b	31	23	13	10	44	17
c	14	10	13	10	27	10
d	13	10	16	13	29	11
e	1	1	8	6	9	3
f	6	4	7	6	13	5

V rámci porovnání školního rodinného prostředí respondentů od 6 let s předškolním rodinným prostředím respondentů do 6 let došlo k patrnému zhoršení. Zatímco do 6 let bylo pro 64 % respondentů rodinné prostředí harmonické, tak od 6 let je harmonické již pouze pro 53 % respondentů. Došlo k relativně značnému nárůstu neklidné, dusné atmosféry rodinného prostředí, konkrétně z 6 % na 10 %. Vlivem rozvodů rodičů se nám značně navýšilo i rodinné prostředí, kde dítě vyrůstalo pouze s jedním rodičem, který se mu plně věnoval, konkrétně ze 7 % na 11 %. Rodinné prostředí s jedním rodičem, který se dítěti příliš nevěnoval, zůstalo na 3 %. Mírně se, v závislosti s vyhodnocením otázky č. 6, navýšilo i rodinné prostředí bez rodičů, konkrétně z 3 % na 5 %.

Můžeme tedy konstatovat, že atmosféra rodinného prostředí se v některých případech s rostoucím věkem dítěte spíše zhoršuje.

Otázka č. 7: Jaké dětství jsi prožil jako školák (od 6 let)?

- a) klidné, harmonické, šťastné, rád na něj vzpomínám
- b) neklidné, disharmonické, nešťastné, nerad na něj vzpomínám
- c) smíšené pocity – na něco vzpomínám rád, na něco nerad

Tab. č. 7

Odpověď	Muži		Ženy		Celkem	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%
a	79	59	67	54	146	56
b	17	13	13	10	30	12
c	39	29	45	36	84	32

Klidné a harmonické dětství prožilo po 6. roce života 56 % respondentů, přičemž do 6 let prožilo klidné a harmonické dětství 63 %, tudíž došlo k mírnému zhoršení. Smíšené pocity po 6. roce života prožívalo 32 % respondentů, což je téměř stejný počet jako do 6 let. Zvýšil se počet neklidných a disharmonických prožitků dětství od 6 let, konkrétně z 6 % na 12 %, tedy o polovinu než tomu bylo do 6 let věku.

Otázka č. 8: Jak ses cítil ve své rodině, ve které jsi vyrůstal od svých 6 let?

- a) bezpečně (rodina mi poskytovala stabilní zázemí)
- b) nejistě (rodina sice fungovala, ale neposkytovala mi příliš stabilní zázemí)
- c) v ohrožení (měl jsem z rodičů strach, nadávali mi, bili mě, hádali se spolu)
- d) měl jsem strach pouze z otce (byl na mě tvrdý, pil alkohol, bil mě apod.)
- e) měl jsem strach pouze z matky (byla na mě zlá, pila alkohol, bila mě apod.)
- f) žil jsem v dětském domově (v náhradní rodině) a tam jsem se cítil bezpečně
- g) žil jsem v dětském domově (v náhradní rodině) a tam jsem se cítil v ohrožení

Tab. č. 8

Odpověď	Muži		Ženy		Celkem	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%
a	107	79	93	74	200	77
b	16	12	13	10	29	11
c	4	3	5	4	9	3
d	1	1	6	5	7	3
e	1	1	1	1	2	1
f	4	3	4	3	8	3
g	2	1	3	2	5	2

Budeme-li porovnávat pocity bezpečí respondentů v rodině před 6. rokem života a po 6. roku života, potom se nám pocit bezpečného rodinného zázemí zmenšil z 81 % na 77 %, naopak se nám mírně zvýšil pocit nejistoty rodinného zázemí z 8 % na 11 %.

Dále se nám mírně snížil pocit ohrožení v rodinném zázemí z 5 % na 3 %, strach pouze z otce zůstal stejný (3 %), strach pouze z matky se i nadále téměř nevyskytuje (1 %).

Pocit bezpečí v náhradní rodinné péči zůstal stejný (3 %). Vedle toho pocit ohrožení v náhradní rodinné péči se po 6. roce objevuje ve 2 %, zatímco před 6. rokem se nevyskytoval vůbec. Z těchto výsledků můžeme usuzovat, že ty děti, které vyrůstaly v náhradní rodinné péči od narození, se v ní cítí bezpečně, zatímco některé děti, které přejdou do náhradní rodinné péče v průběhu dětství, se v tomto prostředí cítí ohrožené.

Otázka č. 9: Máš nějaké sourozence, se kterými si vyrůstal ve stejné domácnosti?

- a) vyrůstal jsem jako jedináček
- b) vyrůstal jsem s jedním mladším sourozencem
- c) vyrůstal jsem s jedním starším sourozencem
- d) vyrůstal jsem s více sourozenci, jsem nejstarší
- e) vyrůstal jsem s více sourozenci, jsem prostřední
- f) vyrůstal jsem s více sourozenci, jsem nejmladší
- g) narodili jsme se jako dvojčata (trojčata), nemáme další sourozence
- h) narodili jsme se jako dvojčata (trojčata), máme ještě sourozence

Tab. č. 9

Odpověď	Muži		Ženy		Celkem	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%
a	26	19	29	23	55	21
b	40	30	33	26	73	28
c	39	29	31	25	70	27
d	6	4	9	7	15	6
e	9	7	9	7	18	7
f	12	9	9	7	21	8
g	2	1	3	2	5	2
h	1	1	2	2	3	1

Z tabulky č. 9 je patrné, že nejvíce dětí vyrůstalo s jedním sourozencem, konkrétně 55 % respondentů. Jedináčků je v našem vzorku celkem 21 %. V prostředí s více než jedním sourozencem vyrůstalo 13 % respondentů. Raritou jsou potom d, konkrétně 3 % dotázaných.

Z výsledků můžeme usuzovat, že nejvíce adolescentů v české společnosti v současné době vyrůstalo s jedním sourozencem.

Otázka č. 10: Kdo ti v rodině poskytoval největší oporu? (Komu ses nejvíce svěřoval, komu jsi nejvíce důvěřoval, u koho ses cítil v bezpečí?)

- a) matka
- b) otec
- c) matka i otec
- d) sourozenec (sourozenci)
- e) prarodiče (babička či dědeček)
- f) vzdálenější příbuzní (např. bratranec, sestřenice, teta, strýc)
- g) nikdo ☹
- h) vrstevníci, přátelé

Tab. č. 10

Odpověď	Muži		Ženy		Celkem	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%
a	43	32	50	40	93	36
b	11	8	10	8	21	8
c	40	30	23	18	63	24
d	9	7	8	6	17	7
e	10	7	11	9	21	8
f	4	3	2	2	6	2
g	8	6	5	4	13	5
h	10	7	16	13	26	10

Podle tabulky č. 10 poskytovala současným českým adolescentům nejčastěji oporu v rodině jejich matka (36 %), případně matka s otcem zároveň (24 %). 8 % respondentů nacházelo největší oporu u svého otce, 7 % respondentů mělo největší oporu ze strany sourozence, resp. sourozenců.

10 % respondentů nacházelo největší oporu v širší rodině, konkrétně 8 % u prarodičů a 2 % u vzdálenějších příbuzných.

Ve vrstevnických skupinách nacházelo svoji největší oporu 10 % respondentů. Bohužel relativně vysoká byla i absence opory, 5 % respondentů uvedlo, že jim největší oporou nebyl nikdo.

Pro zajímavost přikládám následující tabulku, která zpracovává, kdo tvoří největší oporu u dvojčat, resp. víceročat.

Tab. č. 11

Počet dvojčat	Matka	Matka i otec	Sourozenec	Prarodiče	Nikdo
8	2	1	3	1	1

Otázka č. 11: Jakým žákem jsi byl na základní škole z hlediska chování?

- a) bezproblémový (učitelé mě měli rádi, měl jsem pochvaly, nedostával jsem poznámky)
- b) problémový (učitelé si na mě stěžovali, dostával jsem často poznámky, měl jsem i snížený stupeň z chování)
- c) občas jsem dostal nějakou tu poznámku, ale nikdy jsem nedostal snížený stupeň z chování

Tab. č. 12

Odpověď	Muži		Ženy		Celkem	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%
a	54	40	82	66	136	52
b	17	13	10	8	27	10
c	64	47	33	26	97	37

Z tabulky č. 12 vyplývá, že více jak polovina dotazovaných byla na základní škole zcela bezproblémovými žáky.

37 % respondentů potom uvedlo, že občas nějaký problém s jejich chováním ve škole nastal, ale nikdy nepatřili do skupiny problémových žáků.

V našem vzorku se vyskytuje pouze 10 % problémových žáků, tj. těch, kteří měli na základní škole výrazné problémy s chováním.

Otázka č. 12: Jakým žákem jsi byl na základní škole z hlediska prospěchu?

- a) známky jsem měl nadprůměrné (vysvědčení s vyznamenáním)
- b) známky jsem měl nadprůměrné pouze v těch předmětech, které mě bavily
- c) známky jsem měl průměrné (v žádném předmětu jsem nevyňikal, ani nepropadal)
- d) známky jsem měl podprůměrné (z některých předmětů jsem propadal)

Tab. č. 13

Odpověď	Muži		Ženy		Celkem	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%
a	54	40	53	42	107	41
b	33	24	28	22	61	23
c	43	32	34	27	77	30
d	5	4	10	8	15	6

Tabulka č. 13 zpracovává přehled, jak si vedli respondenti našeho výzkumného vzorku na základní škole z hlediska prospěchu. Výrazná většina z nich uvádí, že měla nadprůměrné známky (41 %). Průměrného prospěchu dosahovalo 30 % respondentů, 23 % respondentů uvádí, že nadprůměrné známky mělo jen v předmětech, které je bavily. U 6 % dotázaných se potom vyskytovaly značné problémy s prospěchem.

Otázka č. 13: Byl jsi na základní škole oblíben mezi spolužáky?

- a) ano (ve třídě jsem měl hodně kamarádů)
- b) příliš ne (ve třídě jsem měl pouze pár kamarádů)
- c) ne (ve třídě jsem neměl žádného kamaráda)

Tab. č. 14

Odpověď	Muži		Ženy		Celkem	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%
a	93	69	69	55	162	62
b	40	30	49	39	89	34
c	2	1	7	6	9	3

Většina respondentů měla dle tabulky č. 14 na základní škole mnoho kamarádů a ve třídě byli oblíbení (62 %). 34 % respondentů mělo ve třídě pouze pár kamarádů a příliš oblíbenými ve školním kolektivu nebyli. Relativně pozitivním výsledkem je, že pouhá 3 % respondentů nemělo ve třídě žádného kamaráda.

Otázka č. 14: Jak ses cítil na základní škole jako žák?

- a) velmi dobře (rád na to vzpomínám)
- b) dobře (nijak zvlášť na to ale nevzpomínám)
- c) špatně (nerad na to vzpomínám)
- d) velmi špatně (dodnes na to nerad vzpomínám)

Tab. č. 15

Odpověď	Muži		Ženy		Celkem	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%
a	51	38	49	39	100	38
b	63	47	59	47	122	47
c	16	12	11	9	27	10
d	5	4	6	5	11	4

Tabulka č. 15 znázorňuje, jak se účastníci našeho výzkumu cítili na základní škole jako žáci. Výrazná většina (85 %) se na základní škole cítila dobře, z toho 38 % velmi dobře. Pouze 14 % se na základní škole cítilo špatně, z toho 4 % velmi špatně.

Otázka č. 15: Setkal ses na základní škole se šikanou?

- a) ne, neseťkal
- b) ano, setkal, jako oběť – byl jsem šikanován
- c) ano, setkal, jako pachatel – šikanoval jsem spolužáka/spolužáky
- d) ano, setkal, pouze jako divák (přihlížel jsem)
- e) ano, setkal, byl jsem oběť i pachatel

Tab. č. 16

Odpověď	Muži		Ženy		Celkem	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%
a	46	34	63	50	109	42
b	21	16	25	20	46	18
c	15	11	3	2	18	7
d	44	33	29	23	73	28
e	9	7	5	4	14	5

Zajímavé hodnoty udává tabulka č. 16, která zpracovává počet respondentů, kteří se na základní škole setkali se šikanou v jakékoliv podobě (fyzické i psychické).

Z výsledků je patrné, že se šikanou se více setkávají muži (67 %), zatímco ženy méně (49 %). Oběťmi šikany se stávají téměř ve stejné míře jak muži (23 %), tak ženy (24 %). Pachateli jsou výhradně muži, 18 % respondentů mužského pohlaví uvedlo, že páchali šikanu na druhých, což je způsobeno pravděpodobně vlivem vyšší tvorby testosteronu. Pouze 6 % žen přiznalo, že byly pachatelkami šikany.

Celkem se se šikanou setkalo (ať už jako oběť, pachatel, nebo jako divák) 58 % respondentů, což je majorita našeho výzkumného vzorku.

Otázka č. 16: Jak probíhala během tvého dětství komunikace ve tvé rodině?

- a) oba rodiče si se mnou často povídali, svěřoval jsem se jim, věřil jsem jim
- b) nejvíce si se mnou povídala matka, té jsem se nejvíce svěřoval
- c) nejvíce si se mnou povídal otec, tomu jsem se nejvíce svěřoval
- d) nejvíce jsem si povídal se sourozencem, tomu jsem se svěřoval
- e) komunikace v naší rodině vážla, byla skřípnutá, neměl jsem se komu svěřovat, musel jsem hledat „někoho“ třetího (kamarády, babičku atd.)

Tab. č. 17

Odpověď	Muži		Ženy		Celkem	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%
a	56	41	35	28	91	35
b	38	28	40	32	78	30
c	11	8	12	10	23	9
d	12	9	13	10	25	10
e	18	13	25	20	43	17

Z tabulky č. 17 je patrné, že 17 % dotázaných adolescentů pochází z rodiny, kde komunikace mezi jejími členy vážla a byla z nějakého důvodu skřípnutá. Toto číslo považuji za relativně vysoké.

U 35 % respondentů probíhala komunikace s oběma rodiči v uspokojivé míře. Vedle toho uvedlo 30 % respondentů, že komunikace byla uspokojivá pouze s matkou, 10 % respondentů uvedlo, že komunikace nejvíce probíhala se sourozencem, resp. sourozenci a 9 % respondentů uvedlo, že nejvíce uspokojivá pro ně byla komunikace s otcem.

Patologická komunikace v rodině se objevuje ve větším množství u žen (20 %) než u mužů (13 %), přičemž z našeho výzkumu není patrná žádná logická příčina, proč tomu tak je.

Otázka č. 17: Jaký vztah jsi měl v dětství s matkou?

- a) velmi blízký – říkali jsme si všechno (svěřoval jsem se jí úplně se vším)
- b) blízký – existovala však témata, o kterých jsme spolu nemluvili (svěřoval jsem se jí pouze s něčím)
- c) odtažitý – bavili jsme se spolu pouze o určitých věcech (výjimečně jsem se jí s něčím svěřil)
- d) velmi odtažitý – téměř jsme se spolu nebavili (nesvěřoval jsem se jí s ničím)
- e) vyrůstal jsem bez matky

Tab. č. 18

Odpověď	Muži		Ženy		Celkem	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%
a	40	30	48	38	88	34
b	76	56	49	39	125	48
c	12	9	19	15	31	12
d	3	2	3	2	6	2
e	4	3	6	5	10	4

Blízký vztah s matkou má dle tabulky č. 18 celkem 82 % respondentů našeho výzkumu. Odtažitý vztah s matkou má 14 % respondentů a 4 % respondentů vyrůstalo bez matky.

Z našeho výzkumu je patrné, že lepší vztah s matkou mají zpravidla muži (86 %) než ženy (77 %). Některé příčiny, které způsobují rozdíly ve vztahu s matkou mezi synem a dcerou zmiňují v teoretické části své diplomové práce.

Otázka č. 18: Jaký vztah jsi měl v dětství s otcem?

- a) velmi blízký – říkali jsme si všechno (svěřoval jsem se mu úplně se vším)
- b) blízký – existovala však témata, o kterých jsme spolu nemluvili (svěřoval jsem se mu pouze s něčím)
- c) odtažitý – bavili jsme se spolu pouze o určitých věcech (výjimečně jsem se mu s něčím svěřil)
- d) velmi odtažitý – téměř jsme se spolu nebavili (s ničím jsem se mu nesvěřoval)
- e) vyrůstal jsem bez otce

Tab. č. 19

Odpověď	Muži		Ženy		Celkem	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%
a	33	24	22	18	55	21
b	56	41	46	37	102	39
c	25	19	22	18	47	18
d	10	7	18	14	28	11
e	11	8	17	14	28	11

Blízký vztah s otcem má dle tabulky č. 19 celkem 60 % respondentů, což je výrazně méně než u blízkého vztahu s matkou (82 %). Odtažitý vztah s otcem zažívá 29 % respondentů, zatímco odtažitý vztah s matkou zažívá pouze 14 % respondentů. Z toho plyne, že s otcem má současná mládež horší vztahy než s matkou.

Lepší vztahy s otcem mají dle našeho výzkumu zpravidla muži (65 %), respondenti ženského pohlaví uvedli blízký vztah s otcem z 55 %.

11 % respondentů vyrůstalo bez otce, zatímco bez matky vyrůstaly pouze 4 % respondentů.

Otázka č. 19: Co ty a kouření?

- a) jsem nekuřák – nikdy jsem to ani nezkoušel, neměl jsem potřebu
- b) jsem nekuřák, ale v dětství jsem to zkoušel čistě ze zvědavosti
- c) jsem kuřák – začal jsem kouřit již na 1. stupni (do 10 let)
- d) jsem kuřák – začal jsem kouřit na 2. stupni, resp. na střední škole (od 10 let)
- e) jsem „pouze“ příležitostní kuřák – zapálím si např. na diskotéce, v hospodě
- f) jeden čas jsem kouřil (na základní škole), ale skončil jsem s tím

Tab. č. 20

Odpověď	Muži		Ženy		Celkem	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%
a	46	34	43	34	89	34
b	31	23	26	21	57	22
c	6	4	10	8	16	6
d	14	10	18	14	32	12
e	27	20	26	21	53	20
f	11	8	2	2	13	5

S kouřením má zkušenost 65 % respondentů, z nichž většina (33 %) jsou nekuřáci, kteří kouření zkusili pouze ze zvědavosti.

Kuřáků je v našem výzkumném vzorku 38 %, přičemž 20 % respondentů uvedlo, že jsou pouze příležitostnými kuřáky, kteří si zapálí cigaretu např. na diskotéce či v hospodě. Jedinců, kteří jsou na nikotinu závislí, je v našem výzkumném vzorku 18 %, z nichž 6 % začalo s kouřením již na 1. stupni základní školy, tj. v období do 10 let. U těchto jedinců předpokládáme, že si prostřednictvím kouření nahrazují patologickou komunikaci s dospělým, resp. s rodičem (Matějček, Svoboda).

Zajímavou skupinu tvoří 5 % respondentů, kteří jeden čas kouřili, ale po určité době s tímto patologickým jevem z nějakého důvodu skončili.

Otázka č. 20: Jak často se s tebou rodiče mazlili během tvého dětství?

- a) velmi často (jsem „mazel“ dodneška)
- b) občas (když byl čas a nálada)
- c) velmi málo (neměl jsem s rodiči příliš „intimní“ vztah)
- d) téměř vůbec (nemazlili jsme se)
- e) neměl jsem rodiče (vyrůstal jsem bez rodičů)

Tab. č. 21

Odpověď	Muži		Ženy		Celkem	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%
a	14	10	37	30	51	20
b	75	56	61	49	136	52
c	24	18	12	10	36	14
d	20	15	11	9	31	12
e	2	1	4	3	6	2

Tabulka č. 21 zpracovává počty respondentů, kteří měli, resp. neměli během dětství dostatečně sycenu potřebu tělesných dotyků. O významu této potřeby se zmiňují podrobně v teoretické části své diplomové práce.

Podle našeho výzkumu se velmi často s rodiči mazlí především ženy, konkrétně jich je o 2/3 více než mužů. Tento jev je v našem sociokulturním prostředí běžný.

Celkem se velmi často s rodiči mazlí 20 % respondentů, variantu občas uvedlo 52 % respondentů, velmi málo se s rodiči mazlilo 14 % respondentů, téměř vůbec se s rodiči nemazlilo 12 % respondentů.

Otázka č. 21: Jak jsi na základní škole ve třídě řešil konfliktní situace se spolužáky?

- a) agresivně (někdy i hrubou silou), vždy muselo být po mém (hodně jsme se hádali)
- b) striktní domluvou tak, aby bylo téměř vždy po mém (občas nechyběly hádky)
- c) kompromisně (uměl jsem ostatním vyhovět, dělal jsem ústupky)
- d) vždy jsem se podřídil druhým

Tab. č. 22

Odpověď	Muži		Ženy		Celkem	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%
a	22	16	3	2	25	10
b	62	45	26	21	88	33
c	40	30	74	59	114	44
d	11	8	22	18	33	13

Podle tabulky č. 22 konfliktní situace na základní škole řešilo 44 % respondentů prostřednictvím kompromisu, což považuji za pozitivní jev.

Nedostatečně asertivních jedinců na základní škole podle našeho výzkumu bylo 13 %, z toho většinu tvoří ženy.

Z tabulky je zřejmé, že agresivně či striktní (asertivní) domluvou řešili konfliktní situace na základní škole především muži (61 %), zatímco ženy tuto možnost řešení volily v daleko menším rozsahu (23 %).

Kompromisy podle našeho výzkumu umí na základní škole dělat spíše ženy (59 %), muži tuto volbu volí v polovičním rozsahu (30 %).

Otázka č. 22: Jak jsi řešil konfliktní situace v rodině?

- a) agresivně, vztekal jsem se, dupal, třískal dveřmi, křičel jsem (muselo být po mém)
- b) citovým vydíráním rodičů (pokud něco nebude po mém, tak uteču z domova)
- c) hádal jsem se s rodiči (se sourozenci), aby bylo po mém
- d) vždy jsem hledal společné řešení s rodiči (se sourozenci)
- e) vždy jsem se podřídil přání (příkazu) rodičů, sourozenců

Tab. č. 23

Odpověď	Muži		Ženy		Celkem	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%
a	11	8	13	10	24	9
b	6	4	4	3	10	4
c	49	36	37	30	86	33
d	45	33	45	36	90	35
e	24	18	26	21	50	19

Podle našeho výzkumu největší část respondentů (35 %) řešila zátěžové (konfliktní) situace v rodině společně s rodiči a se sourozenci konstruktivní dohodou.

Hádkou řešilo rozpory v rodině 33 % respondentů, agresivním regresivním chováním řešilo konfliktní situace v rodině 9 % respondentů, 4 % respondentů uvedla, že při rozepřích v rodině využívala metodu citového vydírání rodičů.

19 % respondentů uvedlo, že se vždy podřídili přání (rozkazu) rodičů, resp. sourozenců a neprojevovali žádnou asertivitu.

Otázka č. 23: Jak řešíš konfliktní (zátěžové, stresové) situace dnes?

- a) agresivně – hrubou silou
- b) hádkou
- c) kompromisem
- d) podřídím se okolí

Tab. č. 24

Odpověď	Muži		Ženy		Celkem	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%
a	13	10	4	3	17	7
b	36	27	33	26	69	27
c	73	54	76	61	149	57
d	13	10	12	10	25	10

Z tabulky č. 24 vyplývá, že většina respondentů (57 %) se naučila řešit konfliktní situace s druhými kompromisně. Destruktivní dohodu prostřednictvím hádky volí 27 % respondentů, agresivní způsob s použitím fyzické síly volí 7 % respondentů, přičemž většina z těchto sedmi procent jsou muži.

10 % respondentů uvedlo, že se při konfliktních situacích nechovají asertivně a podřídí se požadavkům druhých.

Otázka č. 24: Vynikal jsi v něčem mezi spolužáky na základní škole? Lze označit více odpovědí.

- a) ano, ve sportu (např. v kopané, v hokeji, v atletice, v plavání atd.)
- b) ano, v umění (např. zpíval jsem ve sboru, hrál na klavír)
- c) ano, ve znalostech (měl jsem nejlepší známky ve třídě)
- d) ano, v .....
- e) ne, v ničem jsem nevynikal (nikdy jsem v ničem nebyl nejlepší)

Tab. č. 25

Odpověď	Muži		Ženy		Celkem	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%
a	55	41	35	28	90	35
b	9	7	21	17	30	12
c	23	17	12	10	35	13
d	3	2	1	1	4	2
e	30	22	43	34	73	28
ab	4	3	5	4	9	3
ac	7	5	4	3	11	4
ad	1	1	0	0	1	0
abc	1	1	2	2	3	1
bc	2	1	2	2	4	2

Podle tabulky č. 25 vynikalo na základní škole nejvíce respondentů v nějaké sportovní aktivitě, celkem tuto možnost označilo 43 % dotázaných. V umění vynikají především ženy (25 %), ve znalostech naopak vynikají více muži (24 %). Zde je potřeba upozornit na fakt, že muži zpravidla mají tendenci své znalosti a svůj intelekt dávat více najevo než ženy, proto se může stát, že tento údaj bude částečně zkreslený.

28 % respondentů uvedlo, že nebyla žádná činnost, ve které by na základní škole vynikali mezi svými vrstevníky.

Otázka č. 25: Snažíš se nějak v současné době (při studiu na střední škole) vyniknout mezi svými spolužáky?

- a) ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) ne

Tab. č. 26

Odpověď	Muži		Ženy		Celkem	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%
a	26	19	17	14	43	17
b	50	37	29	23	79	30
c	45	33	62	50	107	41
d	14	10	17	14	31	12

Podle tabulky č. 26 se snaží mezi svými spolužáky vyniknout 47 % respondentů, naopak 53 % respondentů tuto snahu nemá.

Otázka č. 26: Hraješ počítačové hry?

- a) občas (pouze, když mám čas)
- b) často (hraju skoro každý den)
- c) velmi často (jsem „závislák“) ☺
- d) nehraju vůbec

Tab. č. 27

Odpověď	Muži		Ženy		Celkem	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%
a	51	38	56	45	107	41
b	29	21	7	6	36	14
c	27	20	4	3	31	12
d	28	21	58	46	86	33

Z tabulky č. 27 vyplývá, že 67 % dotázaných hraje počítačové hry, z nichž 61 % hraje pouze občas, 21 % hraje skoro každý den a 18 % je na počítačových hrách závislých. Většinu závislých jedinců na počítačových hrách tvoří muži, konkrétně 87 %.

33 % respondentů potom uvedlo, že počítačové hry vůbec nehrají. Většinu z těchto jedinců tvoří ženy (67 %).

Otázka č. 27: Co ty a hrací (výherní) automaty?

- a) občas zajdu do herny „zapařit“
- b) chodím často (1 – 2 krát týdně)
- c) chodím velmi často (více jak 2 krát týdně)
- d) nikdy jsem to nezkoušel
- e) párkrát jsem to zkusil pouze ze zvědavosti (např. v hospodě)

Tab. č. 28

Odpověď	Muži		Ženy		Celkem	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%
a	11	8	6	5	17	7
b	2	1	2	2	4	2
c	2	1	2	2	4	2
d	82	61	103	82	185	71
e	38	28	12	10	50	19

Relativně pozitivní výsledky nám vykazuje tabulka č. 28, která zpracovává potřebu adolescentů hrát na hracích automatech. Pouze 11 % dotázaných uvedlo, že hrají na hracích automatech.

19 % respondentů uvedlo, že párkrát ze zvědavosti hru na hracím automatu pouze zkusilo. 71 % dotázaných potom hrací automaty nikdy nezkoušelo.

2.4.2 Vyhodnocení kvalifikovaných předpokladů

KP1

Pokud nebude rodina plně zajišťovat dítěti sociální potřebu bezpečí, bude potom pravděpodobně dítě mít poruchy a problémy s chováním i ve škole.

Vyhodnocení:

Kvalifikovaný předpoklad se v našem výzkumu potvrdil pouze u analýzy č. 4 a u analýzy č. 7.

Analýza č. 1

Vybrali jsme nejprve všechny respondenty, kteří odpověděli, že byli ve škole posuzováni jako problémoví žáci (odpověď 11B). Celkem bylo těchto respondentů 27. Poté jsme zjišťovali, zda tito jedinci vyrůstali v rodině, kde převládala dusná a nepříznivá atmosféra (odpovědi 2C a 6C).

Z 27 problémových jedinců jich pouze 9 žilo v dusné a nepříznivé rodinné atmosféře.

Z této analýzy nám mimo jiné vyšel závěr, že dusná atmosféra v rodině po 6. roce života má na problémové chování žáka ve škole větší vliv než dusná atmosféra do 6 let.

Tab. č. 29

11b	11b+2c+6c	11b+2c	11b+6c
27	2	4	7

Analýza č. 2

Vybrali jsme z našeho výzkumného vzorku všechny respondenty, kteří uvedli, že během svého dětství vyrůstali v dusné rodinné atmosféře (odpovědi 2C a 6C). Poté jsme zjišťovali, kolik z nich nebylo na základní škole z hlediska chování problémových (odpovědi 11A nebo 11C).

Z 34 jedinců, kteří vyrůstali v dusné rodinné atmosféře, jich nebylo ve škole problémových celkem 25. Z toho lze vyvodit závěr, že dusná rodinná atmosféra nemá na chování žáka ve škole nijak zásadní vliv.

Tab. č. 30

6c	6c-11b	2c	2c-11b	6c+2c	6c+2c-11b
27	20	15	11	8	6

Analýza č. 3

Z našeho vzorku jsme vybrali všechny respondenty, kteří byli ve škole označováni jako problémoví (odpověď 11B). Poté jsme zjišťovali, zda zároveň prožili neklidné, disharmonické dětství (odpovědi 3B a 7B).

Tab. č. 31

11b	11b+3b+7b	11b+3b	11b+7b
27	5	6	10

Z 27 jedinců, kteří byli ve škole kvalifikováni jako problémoví žáci, jich prožilo neklidné a disharmonické dětství pouze 11.

Analýza č. 4

Z našeho vzorku jsme nejprve vybrali všechny respondenty, kteří prožili neklidné a disharmonické dětství (odpovědi 3B a 7B). Následně na to jsme zjišťovali, zda tito jedinci byli ve škole kvalifikováni jako bezproblémoví žáci (odpovědi 11A nebo 11C).

Tab. č. 32

3b	3b-11b	7b	7b-11b	3b+7b	3b+7b-11b
15	9	30	20	7	2

Z 38 jedinců, kteří prožili neklidné a disharmonické dětství, jich bylo ve škole bezproblémových celkem 14. Z tohoto závěru vyplývá, že z 38 jedinců, kteří prožili neklidné a disharmonické dětství, jich 24 mělo na základní škole problémy s chováním. Můžeme tedy říci, že neklidné a disharmonické dětství má značný vliv na problémy s chováním žáků základní školy.

Analýza č. 5

Vybrali jsme nejprve všechny respondenty, kteří odpověděli, že byli ve škole posuzováni jako problémoví žáci (odpověď 11B). Celkem bylo těchto respondentů 27. Poté jsme zjišťovali, zda se tyto jedinci v rodině cítili v ohrožení, to znamená, že jim jejich rodina neposkytovala dostatečnou potřebu bezpečí (odpovědi 4C nebo 4G a 8C nebo 8G).

Tab. č. 33

11b	11b+4cg+8cg	11b+4cg	11b+8cg
27	4	7	8

Z 27 problémových jedinců se jich ve své rodině cítilo v ohrožení pouze 11. Lze předpokládat, že u problémových žáků může být několik různých příčin, které spolu nemusí souviset. Zatímco u těchto 11 jedinců by mohlo být příčinou jejich problémového chování ve škole nedostatečné sycení potřeby bezpečí, tak u ostatních 16 jedinců, kteří nevyrostali s pocitem ohrožení, může být příčina například v nedůsledné výchově ze strany rodičů apod.

Analýza č. 6

Vybrali jsme z našeho výzkumného vzorku všechny respondenty, kteří uvedli, že se ve své rodině cítili v ohrožení (odpovědi 4C nebo 4G a 8C nebo 8G). Poté jsme zjišťovali, kolik z nich nebylo na základní škole z hlediska chování problémových (odpovědi 11A nebo 11C).

Tab. č. 34

4cg	4cg-11b	8cg	8cg-11b	4cg+8cg	4cg+8cg-11b
13	6	14	6	6	1

Z 21 jedinců, kteří se ve své rodině cítili v ohrožení, jich nebylo ve škole problémových celkem 11. Naopak 10 z nich mělo ve škole s chováním problémy.

Lze předpokládat, že čeští pedagogové na základních školách jsou dnes natolik zkušenější a odborně vzdělaní, že přistupují k žákům z rodin, které neposkytovaly svým dětem dostatečnou potřebu bezpečí, individuálně a dokáží pracovat s těmito „méně přizpůsobivými“ žáky tak, aby nemuseli být kvalifikováni jako problémoví. Potom by náš výzkum nemohl jednoznačně kvalifikovaný předpoklad potvrdit.

Analýza č. 7

Nejprve jsme vybrali všechny respondenty našeho vzorku, kteří měli na základní škole podprůměrné známky (odpověď 12D). Poté jsme zjišťovali, zda tito jedinci zároveň vyrůstali s nedostatečně sycenou potřebou bezpečí (odpovědi 4C nebo 4G a 8C nebo 8G).

Tab. č. 35

12d	12d+4cg+8cg	12d+4cg	12d+8cg
15	1	6	7

Pouze 15 respondentů uvedlo, že na základní škole mělo podprůměrné známky. Z těchto 15 jedinců jich nemělo dostatečně sycenou potřebu bezpečí 12. Z toho vyplývá závěr, že nedostatečně sycená potřeba bezpečí má vliv na slabý prospěch žáků základní školy.

Analýza č. 8

Nejprve jsme vybrali všechny respondenty, kteří neměli v průběhu svého dětství dostatečně sycenou potřebu bezpečí (odpovědi 4C nebo 4G a odpovědi 8C nebo 8G). Těchto jedinců bylo v našem výzkumu celkem 21. Poté jsme zjišťovali, kolik z nich ve škole nemělo problémy s prospěchem (odpověď 12A nebo 12B nebo 12C).

Tab. č. 36

4cg	4cg-12d	8cg	8cg-12d	4cg+8cg	4cg+8cg-12d
13	8	14	7	6	3

Výsledné zjištění bylo, že z 21 jedinců jich 12 nemělo problém s prospěchem.

KP2

Děti, které kouří od raného věku, si tím nahrazují patologickou komunikaci s druhým člověkem (s rodičem).

Vyhodnocení:

Kvalifikovaný předpoklad se v našem výzkumu potvrdil.

Analýza č. 1

Nejprve jsme z našeho výzkumného vzorku vybrali všechny respondenty, kteří začali kouřit na 1. stupni základní školy (odpověď 19C). Těchto jedinců bylo v našem vzorku celkem 16. Poté jsme zjišťovali, kolik z nich mělo v rodině nějakým způsobem vážně narušenou komunikaci (odpovědi 10G, 16E, 17D nebo 17E, 18D nebo 18E).

Tab. č. 37

19c	19c+10g	19c+16e	19c+17d	19c+17e	19c+18d	19c+18e
16	3	7	1	5	4	7

Výsledky našeho zkoumání byly následující – z 16 respondentů, kteří začali kouřit v raném dětství:

- a) u třech chyběla v rodině dostatečná emoční opora;
- b) u sedmi byla komunikace v jejich rodině skřípnutá;
- c) jeden měl velmi odtažitý vztah s matkou;
- d) pět vyrůstalo bez matky;
- e) čtyři měli odtažitý vztah s otcem;
- f) sedm vyrůstalo bez otce.

Z této analýzy je jisté, že nejméně u 11 jedinců, kteří kouří od raného dětství, byla z nějakého důvodu vážně narušena komunikace minimálně s jedním z rodičů.

KP3

Agresivita dětí má přímou souvislost s nedosyceností tělesných dotyků.

Vyhodnocení:

Kvalifikovaný předpoklad se v našem výzkumu potvrdil pouze u analýzy č. 2.

Analýza č. 1

Nejprve jsme vybrali všechny respondenty našeho vzorku, kteří neměli dostatečně sycenu potřebu tělesných dotyků (odpovědi 20C nebo 20D nebo 20E). Celkem těchto jedinců v našem vzorku bylo 73 (z toho 46 bylo mužů a 27 bylo žen). Poté jsme zjišťovali, kolik z nich se chovalo agresivně v zátěžových (konfliktních) situacích, ať už na základní škole (21A), doma (22A) nebo v současnosti (23A).

Tab. č. 38

	20cde	20cde+21a	20cde+22a	20cde+23a
Celkem	73	15	11	11
Muži	46	13	6	8
Ženy	27	2	5	3

Ze 73 respondentů, kteří neměli dostatečně nasycenu potřebu tělesných dotyků, se 15 z nich chovalo agresivně vůči druhým na základní škole, 11 z nich se chovalo agresivně doma a 11 z nich se jich chová agresivně dodnes. Tato analýza nám kvalifikovaný předpoklad nepotvrdila.

Analýza č. 2

Nejprve jsme vybrali všechny respondenty našeho vzorku, kteří měli dostatečně nasycenu potřebu tělesných dotyků (odpověď 20A). Celkem těchto jedinců bylo 51 (z toho bylo 14 mužů a 37 žen). Poté jsme zjišťovali, kolik z nich se zároveň chovalo agresivně vůči druhým na základní škole (odpověď 21A), v rodině (22A) a v současnosti (23A).

Tab. č. 39

	20a	21a	21a+20a	22a	22a+20a	23a	23a+20a
Celkem	51	25	2	24	4	17	0
Muži	14	22	0	11	1	12	0
Ženy	37	3	2	13	3	5	0

Výsledkem této analýzy bylo, že z 51 respondentů, kteří měli dostatečně sycenou potřebu tělesných dotyků, se agresivně chovalo maximálně 6 z nich. Touto analýzou se tedy náš kvalifikovaný předpoklad potvrdil.

KP4

Nedosycenost vlastního úspěchu a vítězství může vést řadu adolescentů k závislosti na počítačových hrách.

Vyhodnocení:

Kvalifikovaný předpoklad se v našem výzkumu nepotvrdil.

Analýza č. 1

Nejprve jsme vybrali všechny respondenty našeho vzorku, kteří na základní škole v ničem mezi svými spolužáky nevyňikali (odpověď 24E). Těchto jedinců bylo celkem 73. Dále jsme vybrali všechny respondenty našeho vzorku, kteří jsou závislí na počítačových hrách (odpověď 26C). Těchto jedinců bylo celkem 31. Poté jsme zjišťovali, kolik jedinců zároveň zvolilo odpověď 24E a 26C. Těchto jedinců bylo pouze 10. Touto analýzou se tedy náš kvalifikovaný předpoklad nepotvrdil.

Tab. č. 40

24e	26c	24e+26c
73	31	10

2.4.3 Závěr empirického hodnocení

Na základě dotazníkového šetření se kvalifikovaný předpoklad č. 1 potvrdil pouze u dvou z osmi zvolených analýz. Kvalifikovaný předpoklad č. 2 se na základě jedné zvolené analýzy potvrdil, přičemž žádnou jinou jsme neprováděli. Kvalifikovaný předpoklad č. 3 se potvrdil pouze u jedné ze dvou zvolených analýz. Kvalifikovaný předpoklad č. 4 se prostřednictvím jedné zvolené analýzy nepotvrdil.

Vzhledem k tomu, že se všechny kvalifikované předpoklady nepotvrdily tak, jak jsme očekávali, chtělo by tento výzkum v budoucnosti zopakovat na větším vzorku respondentů.

2.5 Možnosti dalšího zkoumání

Tento výzkum by se mohl dále rozšířit o další témata související s touto problematikou. Rozhodně by však chtělo více promyslet formulování otázek v dotazníku, neboť vyhodnocování bylo velmi složité a časově náročné. Mám podezření, že u některých otázek nebylo všem respondentům zcela jasné, na co se danou otázkou přesně ptám.

2.6 Výstupy do praxe

Na základě tohoto výzkumu, který prokázal současnou situaci s uspokojováním sociálních potřeb adolescentů, by se mohla odvíjet dokonalejší výchova v rodinách a na školách. V souvislosti s tématem celého výzkumu by se mohli jak rodiče, tak učitelé zaměřit více na potřeby, které při jejich nedostatečném uspokojení mohou vést jedince k některým patologickým jevům.

ZÁVĚR

Problematika sociálních potřeb je jedním z aktuálních témat současné psychologie a pedagogiky. Cílem diplomové práce bylo představit základní sociální potřeby, vyzdvihnout jejich důležitost, postihnout základní terminologii z oblasti patologických jevů a snažit se charakterizovat vlivy neuspokojenosti jednotlivých sociálních potřeb na konkrétní patologické jevy, které se vyskytují u současné adolescentní mládeže.

V teoretické části této diplomové práce jsem nastínil základní vymezení sociálních potřeb tak, jak je uvádí ostravský vysokoškolský pedagog a psycholog Jan Svoboda, který částečně vychází z hypotéz předního českého dětského psychologa Zdeňka Matějčka a z výzkumů Jiřího Šimonka.

Teorii sociálních potřeb jsem se snažil obohatit o komparaci Maslowovy hierarchické pyramidy, která znázorňuje jednotlivé potřeby člověka, s teorií sociálních potřeb Jana Svobody a s teorií potřeb Zdeňka Matějčka.

Dále jsem se snažil zpracovat pojetí sociálních potřeb u adolescentů, přičemž jsem vycházel z publikací Marie Vágnerové a z několika teoretických konspektů, které mi k mé práci poskytl PhDr. Jan Svoboda.

V poslední kapitole teoretické části jsem se snažil stručně charakterizovat a definovat nejčastější patologické jevy vyskytující se u současných adolescentů z důvodů neuspokojenosti sociálních potřeb.

Empirická část byla zaměřena na výzkum uspokojenosti sociálních potřeb u adolescentů a na ověřování kvalifikovaných předpokladů, které jsem stanovil z teoretických poznatků Zdeňka Matějčka, Jana Svobody a Jiřího Šimonka.

Seznam použité literatury:

- DRAPELA, Victor J. *Přehled teorií osobnosti*. 4. vyd. Praha: Portál, 2003, 175 s. ISBN 80-7178-766-3.
- FISCHER, Slavomil. ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie*. 2., rozšířené a aktualizované vyd. Praha: Grada Publishing, 2014, 232 s. ISBN 978-80-247-5046-0.
- LEMAN, Kevin. *Prvorozený. Výhoda, či handicap*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2011, 204 s. ISBN 978-80-7255-250-4.
- NAKONEČNÝ, Milan. *Motivace pracovního jednání*. 1. vyd. Praha: Management Press, 1992, 258 s. ISBN 80-85603-01-2.
- NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. 1. vyd. Praha: Academia, 1999, 287 s. ISBN 80-200-0690-7.
- NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. 2. rozšířené a přepracované vyd. Praha: Academia, 2009, 498 s. ISBN 978-80-200-1679-9.
- NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie organizace*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2005, 228 s. ISBN 80-247-0577-X.
- NOVÁK, Tomáš. *Práce jako droga*. 1. vyd. Brno: Albatros Media, 2012, 166 s. ISBN 978-80-265-0016-2.
- NOVÁK, Tomáš. *Sourozenecké vztahy*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007, 124 s. ISBN 978-80-247-2057-3.
- PREKOP, Jirina. *Prvorozené dítě. O sourozenecké pozici*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2002, 128 s. ISBN 80-247-9004-1.
- PROFOUS, Jiří. *Průvodce alkoholovou závislostí. Především pro ženy pijících partnerů*. 1. vyd. Praha: Galén, 2011, 108 s. ISBN 978-80-7262-820-9.
- SVOBODA, Jan. *Agrese a agresivita v předškolním a mladším školním věku*. 1. vyd. Praha: Portál, 2014, 164 s. ISBN 978-80-262-0603-3.
- ŮHLINGER, Claude. MARLYSE, Tschui. *Když někdo blízký pije. Rady pro rodiny osob závislých na alkoholu*. 1. vyd. Praha: Portál, 2009, 144 s. ISBN 978-807367-610-0.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005, 467 s. ISBN 80-246-0956-8.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2007, 461 s. ISBN 978-80-246-1318-5.

Internetové zdroje:

Diagnostická metodika DAP Education. [online] dostupné na: <http://dap-services.cz/>

Příloha: Dotazník

Výzkum problematiky neuspokojenosti sociálních potřeb

u adolescentů ve věku 15–21 let

Do rukou se Vám právě dostal dotazník, jehož výsledky budou sloužit jako podklad pro empirickou část mé diplomové práce. Jedná se o dotazník určený pro adolescenty ve věku od 15 do 21 let a má za úkol zjistit, jak velký vliv má neuspokojenost sociálních potřeb na patosociální jevy u adolescentů.

Tento dotazník je zcela anonymní, bude využit pouze pro daný výzkum. U každé otázky lze zakroužkovat **jednu** z nabízených možností, není-li uvedeno jinak. Pokud u některé otázky nebude ta odpověď, kterou byste potřebovali, pokuste se zakroužkovat tu, která je nejbližší k Vašemu pocitu, resp. ke skutečnosti.

Předem Vám děkuji za Váš čas a pravdivé vyplnění tohoto dotazníku. Nepravdivé odpovědi by náš výzkum znehodnotily.

Bc. Martin Kratochvíl

Jsem:

Věk: ..... let

- a) muž
- b) žena

1) V jakém rodinném prostředí jsi vyrůstal do svých 6 let?

- a) v úplné rodině (matka i otec)
- b) bez matky (pouze s otcem)
- c) bez vlastního otce (pouze s matkou, případně i s jejím partnerem)
- d) střídavě u matky i u otce
- e) v náhradní rodinné péči*

*v dětském domově, v pěstounské péči, u prarodičů (rodiče např. zemřeli) apod.

2) Jak fungovalo tvé rodinné prostředí, ve kterém jsi vyrůstal do svých 6 let?

- a) harmonicky (oba rodiče se mi plně věnovali, hráli si se mnou, četli mi pohádky)
- b) rodiče se mi věnovali, ale měli na mě málo času (např. měli hodně pracovních aktivit)
- c) dusná atmosféra (rodiče se často hádali, často na mě křičeli, málo si mě všímali)
- d) žil jsem pouze s jedním rodičem, ten se mi plně věnoval
- e) žil jsem pouze s jedním rodičem, ale ten se mi příliš nevěnoval
- f) žil jsem bez rodičů

3) Jaké dětství jsi prožil jako předškolák (do 6 let)?

- a) klidné, harmonické, šťastné, rád na něj vzpomínám
- b) neklidné, disharmonické, nešťastné, nerad na něj vzpomínám
- c) smíšené pocity – na něco vzpomínám rád, na něco naopak nerad

4) Jak ses cítil ve své rodině, ve které jsi vyrůstal do svých 6 let?

- a) bezpečně (rodina mi poskytovala stabilní zázemí)
- b) nejistě (rodina sice fungovala, ale neposkytovala mi příliš stabilní zázemí)
- c) v ohrožení (měl jsem z rodičů strach, nadávali mi, bili mě, hádali se spolu)
- d) měl jsem strach pouze z otce (byl na mě tvrdý, pil alkohol, bil mě apod.)
- e) měl jsem strach pouze z matky (byla na mě zlá, pila alkohol, bila mě apod.)
- f) žil jsem v dětském domově (v náhradní rodině) a tam jsem se cítil bezpečně
- g) žil jsem v dětském domově (v náhradní rodině) a tam jsem se cítil v ohrožení

5) V jakém rodinném prostředí jsi vyrůstal od svých 6 let?

- a) ve stejném jako do svých 6 let
- b) rodiče se rozvedli, žil jsem pouze s jedním
- c) rodiče se rozvedli, žil jsem střídavě u obou
- d) v náhradní rodinné péči (rodiče mi zemřeli, zřekli se mě, opustili mě apod.)

6) Jak fungovalo tvé rodinné prostředí, ve kterém jsi vyrůstal od svých 6 let?

- a) harmonicky (oba rodiče se mi plně věnovali)*
- b) rodiče se mi věnovali, ale měli na mě málo času (např. měli hodně pracovních aktivit)
- c) dusná atmosféra (rodiče se často hádali, často na mě křičeli, málo si mě všímali)
- d) žil jsem pouze s jedním rodičem, ten se mi plně věnoval
- e) žil jsem pouze s jedním rodičem, ale ten se mi příliš nevěnoval
- f) žil jsem bez rodičů

*přestože se rodiče rozvedli, tak se mi i přes to nadále oba plně věnovali

7) Jaké dětství jsi prožil jako školák (od 6 let)?

- a) klidné, harmonické, šťastné, rád na něj vzpomínám
- b) neklidné, disharmonické, nešťastné, nerad na něj vzpomínám
- c) smíšené pocity – na něco vzpomínám rád, na něco nerad

- 8) Jak ses cítil ve své rodině, ve které jsi vyrůstal od svých 6 let?**
- a) bezpečně (rodina mi poskytovala stabilní zázemí)
  - b) nejistě (rodina sice fungovala, ale neposkytovala mi příliš stabilní zázemí)
  - c) v ohrožení (měl jsem z rodičů strach, nadávali mi, bili mě, hádali se spolu)
  - d) měl jsem strach pouze z otce (byl na mě tvrdý, pil alkohol, bil mě apod.)
  - e) měl jsem strach pouze z matky (byla na mě zlá, pila alkohol, bila mě apod.)
  - f) žil jsem v dětském domově (v náhradní rodině) a tam jsem se cítil bezpečně
  - g) žil jsem v dětském domově (v náhradní rodině) a tam jsem se cítil v ohrožení
- 9) Máš nějaké sourozence, se kterými si vyrůstal ve stejné domácnosti?**
- a) vyrůstal jsem jako jedináček
  - b) vyrůstal jsem s jedním mladším sourozencem
  - c) vyrůstal jsem s jedním starším sourozencem
  - d) vyrůstal jsem s více sourozenci, jsem nejstarší
  - e) vyrůstal jsem s více sourozenci, jsem prostřední
  - f) vyrůstal jsem s více sourozenci, jsem nejmladší
  - g) narodili jsme se jako dvojčata (trojčata), nemáme další sourozence
  - h) narodili jsme se jako dvojčata (trojčata), máme ještě sourozence
- 10) Kdo ti v rodině poskytoval největší oporu? (Komu ses nejvíce svěřoval, komu jsi nejvíce důvěřoval, u koho ses cítil v bezpečí?)**
- a) matka
  - b) otec
  - c) matka i otec
  - d) sourozenec (sourozenci)
  - e) prarodiče (babička či dědeček)
  - f) vzdálenější příbuzní (např. bratranec, sestřenice, teta, strýc)
  - g) nikdo ☹
  - h) vrstevníci, přátelé
- 11) Jakým žákem jsi byl na základní škole z hlediska chování?**
- a) bezproblémový (učitelé mě měli rádi, měl jsem pochvaly, nedostával jsem poznámky)
  - b) problémový (učitelé si na mě stěžovali, dostával jsem často poznámky, měl jsem i snížený stupeň z chování)
  - c) občas jsem dostal nějakou tu poznámku, ale nikdy jsem nedostal snížený stupeň z chování

12) Jakým žákem jsi byl na základní škole z hlediska prospěchu?

- a) známky jsem měl nadprůměrné (vysvědčení s vyznamenáním)
- b) známky jsem měl nadprůměrné pouze v těch předmětech, které mě bavily
- c) známky jsem měl průměrné (v žádném předmětu jsem nevyňikal, ani nepropadal)
- d) známky jsem měl podprůměrné (z některých předmětů jsem propadal)

13) Byl jsi na základní škole oblíben mezi spolužáky?

- a) ano (ve třídě jsem měl hodně kamarádů)
- b) příliš ne (ve třídě jsem měl pouze pár kamarádů)
- c) ne (ve třídě jsem neměl žádného kamaráda)

14) Jak ses cítil na základní škole jako žák?

- a) velmi dobře (rád na to vzpomínám)
- b) dobře (nijak zvlášť na to ale nevzpomínám)
- c) špatně (nerad na to vzpomínám)
- d) velmi špatně (dodnes na to nerad vzpomínám)

15) Setkal ses na základní škole se šikanou?

- a) ne, nesetkal
- b) ano, setkal, jako oběť – byl jsem šikanován
- c) ano, setkal, jako pachatel – šikanoval jsem spolužáka/spolužáky
- d) ano, setkal, pouze jako divák (přihlížel jsem)
- e) ano, setkal, byl jsem oběť i pachatel

16) Jak probíhala během tvého dětství komunikace ve tvé rodině?

- a) oba rodiče si se mnou často povídali, svěřoval jsem se jim, věřil jsem jim
- b) nejvíce si se mnou povídala matka, té jsem se nejvíce svěřoval
- c) nejvíce si se mnou povídal otec, tomu jsem se nejvíce svěřoval
- d) nejvíce jsem si povídal se sourozencem, tomu jsem se svěřoval
- e) komunikace v naší rodině vážla, byla skřípnutá, neměl jsem se komu svěřovat, musel jsem hledat „někoho“ třetího (kamarády, babičku atd.)

17) Jaký vztah jsi měl v dětství s matkou?

- a) velmi blízký – říkali jsme si všechno (svěřoval jsem se jí úplně se vším)
- b) blízký – existovala však témata, o kterých jsme spolu nemluvili (svěřoval jsem se jí pouze s něčím)
- c) odtažitý – bavili jsme se spolu pouze o určitých věcech (výjimečně jsem se jí s něčím svěřil)
- d) velmi odtažitý – téměř jsme se spolu nebavili (nesvěřoval jsem se jí s ničím)
- e) vyrůstal jsem bez matky

18) Jaký vztah jsi měl v dětství s otcem?

- a) velmi blízký – říkali jsme si všechno (svěřoval jsem se mu úplně se vším)
- b) blízký – existovala však témata, o kterých jsme spolu nemluvili (svěřoval jsem se mu pouze s něčím)
- c) odtažitý – bavili jsme se spolu pouze o určitých věcech (výjimečně jsem se mu s něčím svěřil)
- d) velmi odtažitý – téměř jsme se spolu nebavili (s ničím jsem se mu nesvěřoval)
- e) vyrůstal jsem bez otce

19) Co ty a kouření?

- a) jsem nekuřák – nikdy jsem to ani nezkoušel, neměl jsem potřebu
- b) jsem nekuřák, ale v dětství jsem to zkoušel čistě ze zvědavosti
- c) jsem kuřák – začal jsem kouřit již na 1. stupni (do 10 let)
- d) jsem kuřák – začal jsem kouřit na 2. stupni, resp. na střední škole (od 10 let)
- e) jsem „pouze“ příležitostní kuřák – zapálím si např. na diskotéce, v hospodě
- f) jeden čas jsem kouřil (na základní škole), ale skončil jsem s tím

20) Jak často se s tebou rodiče mazlili během tvého dětství?

- a) velmi často (jsem „mazel“ dodneška)
- b) občas (když byl čas a nálada)
- c) velmi málo (neměl jsem s rodiči příliš „intimní“ vztah)
- d) téměř vůbec (nemazlili jsme se)
- e) neměl jsem rodiče (vyrůstal jsem bez rodičů)

21) Jak jsi na základní škole ve třídě řešil konfliktní situace se spolužáky?

- a) agresivně (někdy i hrubou silou), vždy muselo být po mém (hodně jsme se hádali)
- b) striktní domluvou tak, aby bylo téměř vždy po mém (občas nechyběly hádky)
- c) kompromisně (uměl jsem ostatním vyhovět, dělal jsem ústupky)
- d) vždy jsem se podřídil druhým

22) Jak jsi řešil konfliktní situace v rodině?

- a) agresivně, vztekal jsem se, dupal, třískal dveřmi, křičel jsem (muselo být po mém)
- b) citovým vydíráním rodičů (pokud něco nebude po mém, tak uteču z domova)
- c) hádal jsem se s rodiči (se sourozenci), aby bylo po mém
- d) vždy jsem hledal společné řešení s rodiči (se sourozenci)
- e) vždy jsem se podřídil přání (příkazu) rodičů, sourozenců

23) Jak řešíš konfliktní (zátěžové, stresové) situace dnes?

- a) agresivně – hrubou silou
- b) hádkou
- c) kompromisem
- d) podřídím se okolí

24) Vynikal jsi v něčem mezi spolužáky na základní škole? Lze označit více odpovědí.

- a) ano, ve sportu (např. v kopané, v hokeji, v atletice, v plavání atd.)
- b) ano, v umění (např. zpíval jsem ve sboru, hrál na klavír)
- c) ano, ve znalostech (měl jsem nejlepší známky ve třídě)
- d) ano, v .....
- e) ne, v ničem jsem nevynikal (nikdy jsem v ničem nebyl nejlepší)

25) Snažíš se nějak v současné době (při studiu na střední škole) vyniknout mezi svými spolužáky?

- a) ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) ne

26) Hraješ počítačové hry?

- a) občas (pouze, když mám čas)
- b) často (hraju skoro každý den)
- c) velmi často (jsem „závislák“ 😊)
- d) nehraju vůbec

27) Co ty a hrací (výherní) automaty?

- a) občas zajdu do herny „zapařit“
- b) chodím často (1 – 2 krát týdně)
- c) chodím velmi často (více jak 2 krát týdně)
- d) nikdy jsem to nezkoušel
- e) párkrát jsem to zkusil pouze ze zvědavosti (např. v hospodě)